

onze Smolders afkomst

voorouders van mijn moeder

1540 - 1950

Emile den Dunnen

Dankbaar opgedragen aan mijn lieve Renée
die mij al vijftig jaar met wijs inzicht
“aan de lange teugel” leidt en
steeds gelukkiger maakt.

12 juni 2012

De afbeelding aan ommezijde toont mijn overgrootmoeder Christine Smolders – van Osch
(1841-1919), naar ik vermoed in 1871 geschilderd door Piet Slager.

Inhoud

Inleiding	5
Schema Smolders	6
Herenboeren in het Ambt Pelt	9
Soldaat van Oranje	13
Stichter van een Klokkenmakers-dynastie	16
Fabrikant, Belegger, Stadsbestuurder	24
Vormingsjaren (1774-1810)	24
Een goed leven (1810-1844)	29
Droeve jaren (1844-1851)	36
Een charmante Flierefluiter	39
Bierbrouwer en restaurateur	43
Van het ene beroep naar het andere	51
Eerste wereldoorlog	61
Na de oorlog	63
In Nijmegen	66
Nawoord	73
Bijlagen	77
Testament van Catharina Bijvoet – Smolders	78
Chronologie 's-Hertogenbosch	85
Chronologie Amersfoort	89
Chronologie Nijmegen	95

*Mijn overgrootouders in 1891: Pascal Smolders (54) en
Christine Smolders – van Osch (50)*

Inleiding

Mijn moeder werd geboren als Maria Johanna Smolders, op de mooie datum van 19-02-1902. Zij was een lieve vrouw. Ook haar familie die bij ons in Nijmegen woonde bestond uit lieve mensen. Maar zij hadden een rooms-katholieke signatuur en misten brede belangstelling, waardoor mijn vader weinig met hen op had. Onuitgesproken, maar wel zo duidelijk dat wij als kinderen niet de behoefte kregen om ons in die kant van de familie te verdiepen. Ten onrechte, zoals mij bleek toen ik er uiteindelijk in dook: er was een lange voorgeschiedenis van redelijke welstand en maatschappelijk aanzien, die pas tegen mijn grootvaders overlijden teloor was gegaan. Eigenlijk had ik dit wel kunnen weten. Ik erfde een mooi schilderij van mijn overgrootmoeder uit 's-Hertogenbosch, die daarom van goede stand moest zijn geweest.

Elf generaties heb ik kunnen traceren. De eerste vijf leefden in het huidige België, vlak over de grens bij Eindhoven, van rond 1540 tot 1700. Uit de weinige sporen die mijn genealogisch behendige vriend Henk Beers van hen heeft kunnen vinden, valt slechts op te maken dat zij in hun kleine gemeenschap tamelijk belangrijk waren. Over de jaren daarna in Nederland is veel meer boven tafel gekomen, het uitvoerigst voor de periode 1735 – 1860 in Geertruidenberg. Dat is mede te danken aan *Klokken van Geertruidenberg* van Bas Zijlmans, waarin voorvader Martien (1738-1804) met drie van zijn nog altijd aanwezige klokken ruim aandacht krijgt. En aan *Panden en standen in Geertruidenberg – Markt 1* van Arjan van Loon, over het mooie pand waarin Martien's begaafde zoon Pascal (1774-1851) kwam te wonen. Die werd een van de aanzienlijkste inwoners van het stadje, en liet via zijn oudste zoon een lijn na die *Markt 1* tot laat in de vorige eeuw heeft bewoond. Onze lijn stamt af van zijn derde zoon Pieter, met na hem mijn overgrootvader en grootvader die minder riant, maar bepaald comfortabel leefden in 's-Hertogenbosch en Amersfoort. Ook daarover heb ik aardig wat te melden, nu tevens dankzij advertenties in kranten en adresboeken, waarin zij hun diensten en producten in de horecasector adverteerden. En ook zijn er dan foto's van hen en hun gezin, en is er in de familie bewaard gebleven overlevering.

Alles bijeen is er veel te veel materiaal om hier allemaal op te nemen, maar het was voor mij een fijne bron voor het puzzelwerk dat ik graag doe: het maken van een reconstructie via een net zo lang in elkaar schuiven van verkregen gegevens tot alles lijkt te passen, in samenhang ook met historisch materiaal over stad en land. Dat levert geen onaantastbaar verhaal op, want nieuw materiaal kan tot nieuwe zienswijzen nopen, zoals ik een aantal keren ervoer. Om het verhaal leesbaar te houden presenteer ik het echter zonder al te veel voorbehouden. Ik eindig in Nijmegen, waar mijn grootvader eind 1928 onbemiddeld overleed, en mijn grootmoeder in 1950. Maar aangezien haar laatste periode nauw verweven is met het *Mijn ouders en ik* dat ik nog in de pen heb, geef ik haar hier vanaf 1931 een slechts summiere behandeling.

Ter oriëntatie vermeld ik nog dat de naam Smolders uit Noord-België en het midden-Zuiden van Noord-Brabant stamt, waar zij nog altijd veelvuldig voorkomt. Daarbuiten is er een flinke concentratie in Amsterdam, en zijn er kleinere kernen bezuiden de lijn die vandaar naar Apeldoorn loopt. Smolders is van oorsprong een beroepsnaam, verwijzend naar molenaar, evenals Mulders en andere verwante namen, en komt incidenteel tot vóór 1200 voor. Op internet vond ik geen stambomen, dus staat de hier gegeven tak voorlopig op zichzelf. Ik geef er om te beginnen een beknopt schematisch overzicht van, met de eigen voorvaders in rood, en even verder een kaart waarop hun woonplaatsen tot 1890 zijn ingekleurd.

Schema Smolders

± 1540 **Petrus** Smolders

x ± 1570 met Elisabeth Smolders

±1575 Heilwigis (ook: Heiji)

± 1570 **Adrianus** “Arike” Thijs Smolders

x 27-09-1598 met Heilwigis Smolders : ±1575 -- 07-03-1661

Peter	Mathijs	Dirrick	Lambertus	Laurentius	Michiel	+ 4d. en 2z
15-01-1600	04-03-1602	1604	30-03-1606	1608	1610	1612 - 1625
15-02-1659	nb.	nb.	nb.	nb.	24-11-1637	nb.

1600 - 1659 Peter Smolders

x 24-11-1624 met Anna Baken 08-03-1605 -- 06-05-1666

Helena	Mathias	Cecilia	Petrus	Elisabetha	Gerard	Michael	Aleidis	Anna
nb.	25-08-1625	1627	04-02-1630	1632	1636	1638	1642	1645
nb.	05-10-1675	nb.	nb.	nb.	nb.	nb.	nb.	nb.

1625 - 1675 Mathias Smolders

x 15-08-1658 met Anna Smomers 24-10-1635 -- 10-02-1679

Lucas	Petrus	Catharina	Michael	Anna	Gerardus	Adrianus
11-04-1660	14-09-1661	01-03-1665	29-09-1667	20-04-1670	1672	1674
nb.	nb.	nb.	< 1735	nb.	nb.	nb.

1667 - Michael Smolders

< 1735

x 31-08-1697 met Henrica Knuysen 24-04-1676 -- < 1725

Matthias	Anna Maria	Petrus	Hendricus	Catharina	Allegonda
± 1700	± 1702	± 1706	± 1710	1713	± 1714
20-12-1755	05-10-1747	28-04-1742	>1782	09-01-1797	25-02-1792

1702 – 1742 Petrus Smolders

x 22-05-1735 met Hendrina Mulders 05-1706 -- 02-05-1786

Michael	Martinus	Franciscus	Pitronella
02-03-1736	05-07-1738	12-06-1741	07-07-1742
nb.	02-08-1804	nb	nb

1738 – 1804 Martinus Smolders

(1) x 08-11-1767 met Catarina Persoons 1740 -- 25-11- 1768

zoon Pieter Adrianus 25-11-1768 -- 19-12-1851

(2) x 24-04-1773 met Anna Margritha Barbier 01-10-1751 -- 05-07-1812

Paschalis M. Matthias Michiel L. Catharina J.E. Antoinette C. Hendrina
 18-02-1774 04-09-1775 01-04-1777 31-05-1780 27-09-1782 14-05-1786
 30-08-1851 22-08-1847 27-05-1848 17-11-1827 16-05-1857 15-02-1855

1774 -1851 Paschalis Martinus Smolders
 x 29-07-1794 met Cornelia E. van den Hout 07-06-1772 -- 11-02-1848

Martinus	Embertus	Maria	Petrus	Anna
Joannes	Franciscus	Teresia	Paschalis	Margaritha
25-02-1797	17-01-1800	04-09-1802	29-12-1805	23-10-1810
04-11-1864	29-10-1878	16-11-1828	06-03-1844	24-03-1848

1805 – 1844 Petrus Paschalis Smolders
 x 30-08-1834 met Wilhelmina P. Mesenig 02-03-1806 -- 03-04-1875

Cornelia Elisabeth	Paschalis Philippus	Hendrica Wilhelmina
Anna	Franciscus	Martina
27-03-1836	30-09-1837	19-01-1839
05-01-1886	04-06-1900	13-02-1861

1837 - 1900 Paschalis Philippus Franciscus Smolders
 x 15-04-1863 met Christina G.A. van Osch 17-05-1841 -- 29-05-1919

Johanna Martina Maria	Philippus WPM.	Catharina en Maria	Catharina
15-01-1864	08-01-1866	01-09-1871	08-08-1874
05-08-1926	07-12-1928	20-09 en 13-11-1871	28-08-1874

1866 – 1928 Philippus Wilhelmus Petrus Martinus Smolders
 x 07-08-1894 met Maria Johanna Luykx 14-08-1866 -- 02-11-1950

Paschalis	Bernardus	Philippus	Everarda	Christina	Maria J.	Johanna
23-05-1895	08-08-'96	02-11-'97	03-05-'99	26-07-'00	19-02-1902	21-03-'05
28-05-1982	24-12-'74	09-10-'18	24-09-'81	19-06-'85	13-11-1953	31-08-'87

1902- 1953 Maria Johanna Smolders
 x 12-02-1931 met Abraham D. den Dunnen 23-03-1903 -- 10-05-1997

Emile	Mia Johanna	Irene Lily
22-06-1931	29-05-1934	17-06-1938

1931 – gaat over op **Schema Den Dunnen**

Opm. Bij mijn moeders vader P.W.P.M. werd nog een achtste kind geboren, Jozef Antonius, op 20-03-1909. Dit kind stierf na zes dagen.

De XVII Provinciën

Grenzend aan Brabant – wit gelaten - ligt het prinsbisdom Luik, dat niet onder de XVII Verenigde Nederlanden viel. Beiden behoorden tot de vele gebieden van het Heilige Roomse Rijk, waarvan Karel V keizer was, en waarover hij formele, maar niet altijd stevige rechten bezat. De XVII Nederlanden behoorden hem echter ieder apart ook persoonlijk toe, dank zij vererving en verovering. Qua rijkdom en belastingopbrengst stonden Vlaanderen en Brabant ver bovenaan.

De één na bovenste uitstulping links in het Land van Luik bevat het voormalige graafschap Loon, waar het Ambt Pelt een onderdeel van is.

Uit de Bosatlas van de Geschiedenis van Nederland

Herenboeren in het Ambt Pelt

(±1540 – ±1700)

Leuk om zo ver terug te kunnen gaan. Naar heel andere tijden dan we nu kennen. Tijden met hoge geboortecijfers maar ook grote kindersterfte, omdat medische kennis en begrip voor hygiëne vrijwel ontbraken. Tijden waarin tering heerste en waar cholera- en pest-epidemieën ongebreideld om zich heen konden grijpen, zodat geslachten veelvuldig uitstierven en hun bezittingen in andere handen overgingen. Bij onze vroegst gevonden voorvader Petrus bleef alleen een dochter over, waarna zijn bezit in mannelijke lijn overging op een schoonzoon. Toevallig één die ook Smolders heette, zodat de naam gewoon doorliep in de gemeente Overpelt, waar onze voorvaderen tot rond 1700 leefden. Ze moeten er grondbezitters zijn geweest die hun agrarische arealen grotendeels zelf beheerden en bewerkten, in wat een goed bestaan kan zijn geweest. In mijn jeugd zou je ze herenboeren hebben genoemd: rijke boeren die leefden als een heer.

Ook Petrus zelf was met een Smolders getrouwd. Dat hoeft nog niet op inteelt te wijzen, want Smoldersen waren er heel wat, en hij kan zijn vrouw van elders hebben gehaald. Zoals zijn dochter Heiji, die haar man Adrianus uit Hamont kreeg, een tien kilometer verderop. Eigenlijk stamt mijn moeder in mannelijke lijn dus uit Hamont, maar daar heb ik geen enkel ander gegeven van dan dat Adrianus er vandaan kwam. Ik denk dat hij al op jonge leeftijd bij zijn latere schoonvader in dienst trad, en met warmte en genegenheid in diens gezin werd opgenomen. Want anders dan gebruikelijk vernoemde hij zijn eerste zoon naar Petrus, en pas zijn tweede zoon naar zijn eigen vader. Dat zag ik ook bij mijn voorvader Jan den Dunnen, die het van jonge knecht tot schoonzoon en opvolger van *zijn* schoonvader bracht – ook daar door gebrek aan een eigen zoon – nadat hij gelukkig in diens gezin was opgegroeid. Ook hij vernoemde zijn eerste zoon dankbaar naar de vader van zijn vrouw, en pas de tweede naar de vader van zichzelf.

Agrarisch bezit ging naar lokaal gebruik steeds over op de oudste zoon - opdat het niet zou versnipperen - en dit was na Adrianus nog tweemaal het geval. Dat maakt vier hereboeren op rij, waarvan de Peter van 1600 blijkbaar de ambitie en ruimte heeft gehad om ook nog een publieke functie te bekleden. Hij was ambtenaar, zij het niet zo voornaam dat daarbij zijn functie is vermeld. Deze Peter is de enige waarvan ik een persoonlijk gegeven heb naast de data in het schema. Maar ik kan nog wel een en ander vertellen over de plaats en tijd waarin deze generaties leefden. Ze woonden in het Ambt Pelt, een onderdeel van het legendarische graafschap Loon dat in de veertiende eeuw opging in het *prinsbisdom Luik*. Dat prinsdom was een gebied dat bijna een derde deel van het huidige België omvatte en tot kort na 1800 werd geregeerd door de bisschoppen van Luik, die hier behalve kerkelijk heerser ook wereldlijk vorst waren. Hun onderdanen waren daardoor èn in hun geloof èn in hun materiële bezit van hen afhankelijk. Hetgeen ze weinig ruimte liet om uit de pas te lopen. Maar toch waren er die opkwamen voor het protestantisme, dat in 1517 met Maarten Luther van de grond was gekomen na een periode van bijna duizend jaar waarin het rooms-katholieke geloof in Midden- en West-Europa het enige was geweest.

Het protestantisme sloeg niet alleen aan in het *Land van Luik* - zoals het gewoonlijk werd genoemd – maar ook in veel andere gebieden. En overal werd het niet alleen bestreden door de Kerk, maar ook door de meeste wereldlijke heersers, met Keizer Karel V (1500-1558) voorop. Karel was al jong keizer geworden van het *Heilige Roomse Rijk*, en heerste over meer dan zestig vorstendommen en heerlijkheden die, afgezien van Frankrijk, een groot deel van continentaal Europa besloegen. Zijn positie in Duitsland dankte hij daarbij aan verkiezing

door de Duitse vorsten - waardoor zijn gezag daar niet vanzelfsprekend was - maar voor de rest behoorden de gebieden hem toe als hoofd van het machtige Habsburgse Huis, dat zijn oorsprong in Oostenrijk had. Het was familiebezit, waar hij naar toenmalige opvatting *van God gegeven* recht op bezat. Spanje behoorde ertoe, en de zogenoemde XVII Provinciën, die de overige tweederden van het huidige België alsmede geheel Nederland omvatten. Karel was geboren in het zeer rijke Vlaanderen - in Gent - en hield zijn keizerlijk hof in het luisterrijke Brussel, dat met Antwerpen en 's-Hertogenbosch deel uitmaakte van het aloude hertogdom Brabant. Dat weer grensde aan het Land van Luik (zie kaart).

De naam *Heilig Rooms Rijk* gaf aan dat de keizerlijke positie steunde op inzegening door de paus, en dat de keizer geacht werd het geloof en de eenheid van de rooms-katholieke kerk in alle opzichten te bevorderen. Karel nam dat serieus. Maar door tegenzittende politieke verwickelingen kon hij niet verhinderen dat een aantal van zijn Duitse vorsten toch het protestantisme omarmde, en zich losmaakte van de paus en van zijn keizerlijk gezag. In zijn XVII provincies kon hij de nieuwlichterij echter wel in de hand houden. Er kwamen verboden tegen het verkondigen ervan en tegen het bezit van publikaties erover, met de bepaling dat overtreders konden worden gestraft met verbranding of andere ellende. Een beleid dat Karel verscherpte naarmate bleek dat de protestantse geloofsrichting toch steeds populairder werd. Pleidooien voor tolerantie vonden bij hem geen gehoor, en onder zijn fanatieke zoon Philips II – die zijn vader opvolgde in Spanje en de XVII Provinciën, en in het zeer roomse Spanje ging wonen - liepen vervolging en onderdrukking van protestanten scherp verder op. Terwijl bovendien de belastingen almaar omhoog bleven gaan om de geloofsbestrijding te kunnen financieren. Het gevolg was dat de XVII Provinciën in 1568 in opstand kwamen. In een oorlog die haar leider vond in prins Willem van Oranje en die in totaal tachtig jaar zou duren.

In deze oorlog wist alleen het gebied van het huidige Nederland zich aan de *Koning van Hispaniën* te onttrekken. Het Zuiden was met de val van Antwerpen in feite al in 1585 heroverd, en legde zich later neer bij het herstel van het Spaanse gezag en terugkeer naar het roomse geloof als staatsgodsdienst. Het verloor daardoor heel wat welvaart, want het gevolg was een uittocht van rijke en geleerde protestantse inwoners naar het noorden, en een bij voortduring hoog blijvende belastingdruk ter financiering van Spanjes oorlogen: eerst tegen de Republiek die de opstandelingen hadden uitgeroepen in het Noorden, en later met Frankrijk om het bezit van de Spaanse Nederlanden zelf.

De prins-bisschoppen van Luik volgden tegen het protestantisme – uiteraard - dezelfde lijn als Karel V en hielden het onder de duim door dreiging met hel en verdoemenis en krachtig gebruik van wapenen. Luik *bleef voor de Kerk behouden* zoals dat heette. Onze Smoldersen bleven er rooms-katholiek en hadden daardoor van de vervolgingen geen last. Maar ze zagen ze wel, en ze leden ook onder het voortdurende oorlogsgeweld in en om de Spaanse Nederlanden. Want al probeerden de bisschoppen neutraal te blijven, ze konden doortochten en plunderingen van vreemde legers niet verhinderen. Zoals in 1672 toen de Franse “Zonnekoning” Lodewijk XIV dwars door hun gebied trok in een omtrekkende beweging naar “onze” Republiek, waar hij het *rampjaar* teweeg bracht dat eventjes *de regering radeloos, het volk radeloos en het land radeloos* maakte. Maar waar hij toch al vrij snel weer de aftocht moest blazen.

Inmiddels zijn we zo in de tijd van de in 1667 geboren Michael Smolders beland. Die was niet de oudste zoon, en kreeg dus niet het familiebezit, maar moest verder op eigen kracht. En hoe dat ging, daar weet ik weinig van, want in de Belgische archieven zijn alleen onze Smolders-gegevens van Overpelt gevonden, en daar bleef Michael niet. Dat ik hem gevonden heb - en

via hem zijn voorouders – dank ik aan een Geertruidenbergse verkoopmachtiging voor een perceel in Overpelt, dat zijn dochter Catharina was *aangekomen van haar ouders Michiel Smolders en Hendrina Knuijsen* (zoals zo vaak in oude stukken loopt de schrijfwijze van namen nogal eens uiteen; ik gebruik verder deze namen omdat ik ze het eerste vond). Ook wat ik verder over hen en hun kinderen weet dank ik aan hun voortreffelijke dochter Catharina. Uit de registratie van haar *overlijden* in Geertruidenberg blijkt dat zij in het **jaar 1713** werd geboren. En dat dus Michiel en Hendrina sedert hun huwelijk in 1697 gedurende tenminste zestien jaren kinderen hebben gekregen. Waarvan er blijkens het *testament* van Catharina vijf bij name genoemde broers en zusters tot volwassenheid kwamen. Afgaande op de hoge geboorte- en sterftcijfers in deze tijden moeten er daarnaast diverse kinderen jong zijn overleden, en dat maakt het moeilijk om het geboortjaar van die vijf overblijvers te reconstrueren. Ik heb het aan de hand van hun trouw- en overlijdensdata gedaan, die samen met andere Nederlandse gegevens – zoals over hun kroost en beroep - dankzij Catharina's testament voor het grootste deel zijn teruggevonden.

Uit deze gegevens wordt ook waarschijnlijk dat Michiel in Neerpelt koopman/handelaar is geworden, de activiteit die vanaf dit moment in de familie zichtbaar wordt. Neerpelt – een klein uurtje lopen van Overpelt - kende een levendige handelssfeer, en was schakel in een groeiend circuit van kleine handelshuizen die vanuit het Land van Luik uitwaaierden naar het Noorden. Een circuit waarbinnen ook nogal eens huwelijken werden gesloten waarin liefde en zakelijk belang mooi samengingen, en waarin zoon Hendrik en dochter Catharina belandden. Michiels oudste zoon Mathias vond zijn roeping daarentegen in het priesterambt, waartoe hij mede kan zijn aangetrokken door een nieuw élan binnen de rooms-katholieke kerk. Want die had als reactie op het protestantisme een eigen hervorming ingezet, om het gewone volk meer te geven dan alleen de uiterlijkheden en uitwassen die de oorzaak van de protestantse afsplitsing waren geweest. Er was een catechismus gekomen met geloofsbepalingen in eenvoudige taal, een opleiding voor lagere geestelijken, en toezicht om afwezigheden uit hun standplaats en concubinaat tegen te gaan. Mathias werd pastoor van de kerk in Horn - een paar kilometer noord-west van Roermond - als eerste in de werveling van uitvliegen die in het gezin plaats vond. Want alleen dochter Anna bleef in Neerpelt en trouwde daar, de overige vijf kinderen trokken naar de Republiek. Naar Breda, Geertruidenberg, Eindhoven en Amsterdam/ Leiden.

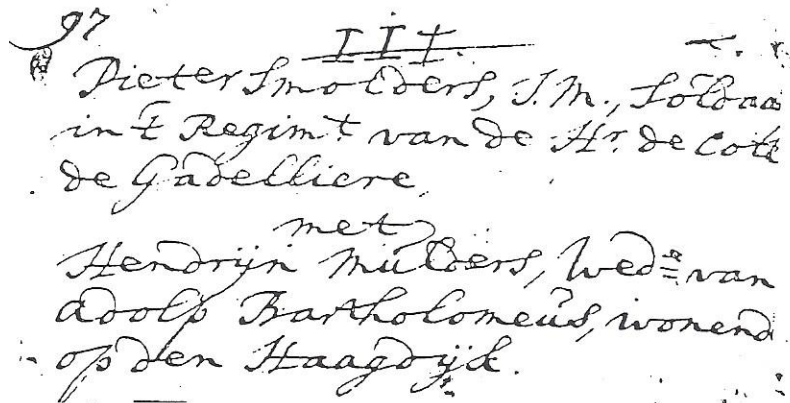
De gegevens die ik over hen heb laten zien dat *uit het oog* niet *uit het hart* was: ondanks de grote afstanden tussen hun nieuwe woonplaatsen, traden broers en zusters regelmatig op als doopgetuigen bij de geboorten van elkaars kinderen. En dat ondanks de ontberingen die het reizen over de nog onverharde wegen mee kon brengen. Want door modderpoelen in de winter en haast niet door te komen rul zand in de zomer konden de postkoetsen geweldig worden opgehouden, waardoor soms meer dan een daglang hevige kou of stoffige hitte moest worden doorstaan. Mathias reisde het vaakst en het verst. Voor de geboorte van de eerste twee kinderen van zijn broer Hendrik naar Amsterdam - waar Hendrik was beland als koopman/handelaar en een jonge Leidse had getrouwd - en daarna nog tenminste tweemaal naar Leiden, waar Hendrik vervolgens (ook) logementhouder werd, en zijn vrouw hem nog elf andere kinderen schonk. De *eerwaarde heer Mathias Smolders* - zoals hij op één document werd aangeduid - had blijkbaar geen probleem met het verkrijgen van toestemming om voor deze gebeurtenissen zijn parochie te verlaten. En ook niet met het betalen van de reizen, want hij liet nog een erfenis na die er wezen mocht.

Tot besluit van deze Belgische fase in ons voorgeslacht merk ik op dat de kinderen van Michiel en Hendrina mooi de drie karaktertrekken tonen die later in onze lijn afwisselend de overhand kregen: betrokkenheid bij het geloof zoals bij Mathias, energieke zakelijkheid zoals bij Hendrik en Catharina, en prettige indolentie zoals bij Petrus. Met hem ga ik nu verder, want hij is degene die aan het begin staat van onze voorouders in Nederland.

Soldaat van Oranje

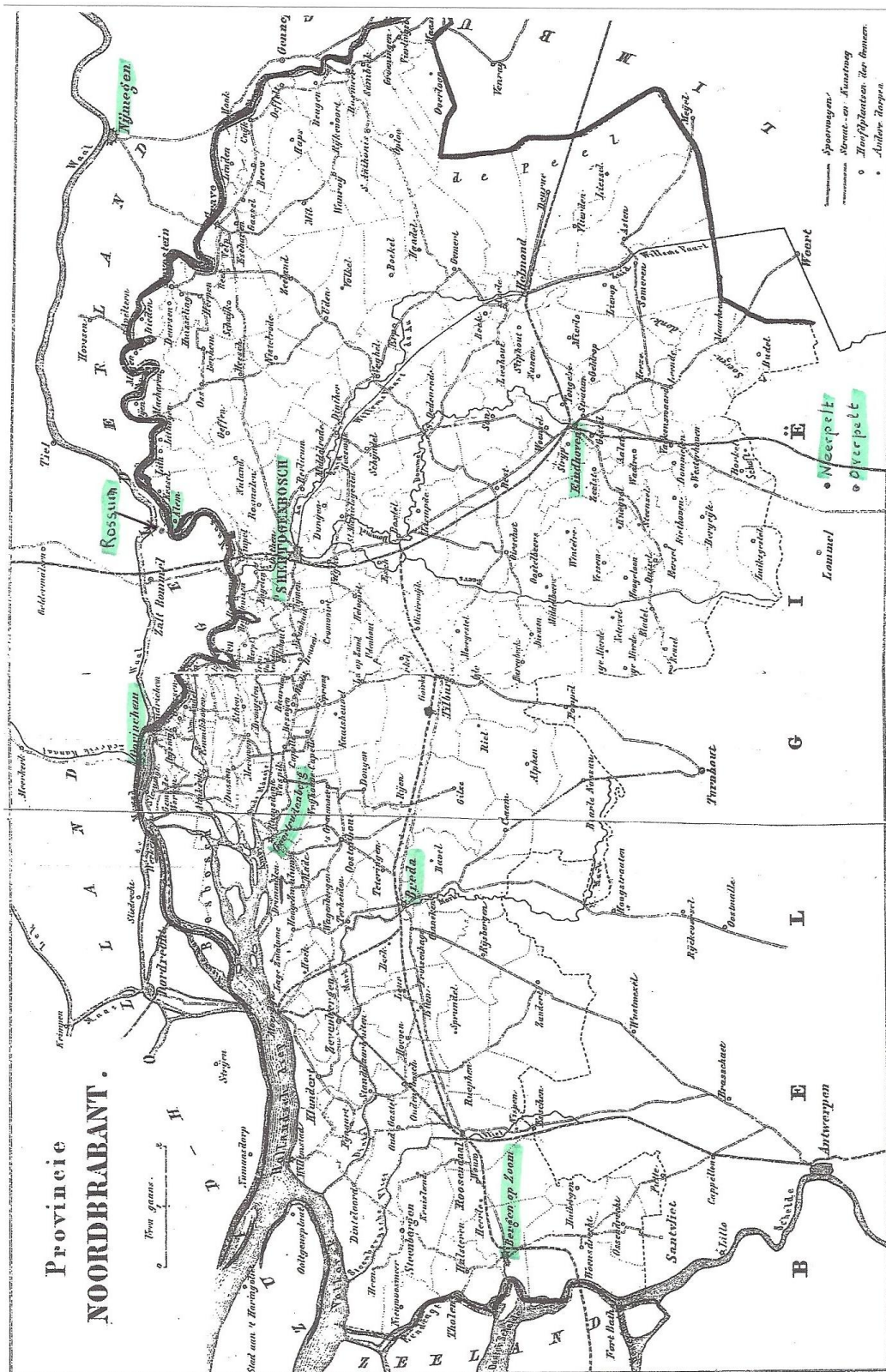
(Petrus, ±1708 – 1742)

Pieter, zoals de derde Petrus in onze lijn werd genoemd, wordt in de archieven pas zichtbaar als hij in mei 1735 met Hendrica Mulders in het huwelijk treedt in Breda. Dat was twee dagen na het trouwen van zijn zus Catharina in Neerpelt, een flinke reis ver, dus bruidspaar en familie zullen aan het einde van deze dag, met twee familiefeesten in de benen, niet meer zo heel fit zijn geweest. Pieter was zevenentwintig en zijn bruid twee jaar ouder, die was al weduwe van een collega-soldaat die zij geen kinderen schonk. Van Pieter en Hendrijn, zoals zij genoemd werd, heb ik een kopie van het vroegste gevonden document over onze voorouders, dat hier natuurlijk niet mag ontbreken:

97
IIe
Pieter Smoeders, J.M., Soldaat
in 't Regiment van de Hr. de Cote
de Gadelliere
met
Hendrijn Mulders, wed.^e van
Adolf Bartholomeus, wonend
op den Haagdyk.

Pieter was in dienst gegaan bij het regiment van *De Heer de Cote de Gadellière*, dat tot 1737 in Breda lag en toen verhuisde naar Bergen op Zoom. Dat waren vestingsteden met een garnizoen aan de zuidelijke grens van de Republiek - voluit de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden - die het sedert de afscheiding van Spanje ver had geschopt. Al ruim vóór het formele einde van de tachtigjarige oorlog in 1648, was een snelle groei begonnen, die ons in de zeventiende eeuw – onze Gouden Eeuw – een tijdlang tot de rijkste en machtigste staat van Europa had gemaakt. We dankten dat vooral aan een grote ondernemingslust en een flinke technische voorsprong in het bouwen van schepen, waarmee wij enorme winsten behaalden. Vooral de VOC – de Vereenigde Oost-Indische Compagnie van 1622 – speelde hierin een rol. Zij wist lange tijd een handelsmonopolie te behouden in diverse gebieden in Azië, en dat gaf een grote impuls aan onze toch al sterke positie als distributiecentrum voor geheel Noord- en West Europa. Wij hadden de naam de *beste vrachtvaarders van Europa* te zijn. En wij waren door onze rijkdom in staat om ook lange tijd de oorlogsvloten en landlegers te betalen die nodig waren om onze vijanden van ons af te houden. Maar aangezien daarvoor bovenop de belastingontvangsten ook nog voor enorme bedragen van de bevolking moest worden geleend, had dit de *staatsfinanciën* steeds meer in het ongerede bracht. De vergelijking met diverse overheden-anno-2012 dringt zich op: de betalingen aan rente en schuldaflissing van het gewest Holland waren in de beginjaren 1700 tot 70% van de staatsinkomsten gestegen. Vanaf dat punt was er in feite geen financiële ruimte meer voor oorlogsvoering, en liep onze machtspositie terug. Waar ook toe bijdroeg dat wij, alhoewel wij veel bleven verdienen, de winsten meer in de opbouw van individuele rijkdom gingen steken dan in onderhoud en versterking van de economie. Bij ons stagneerde daardoor de groei, terwijl die juist in grote landen als Frankrijk en Engeland – die geruime tijd in crisis hadden verkeerd - snel toenam. Hun macht groeide, en alleen dankzij een lange vredesperiode tot

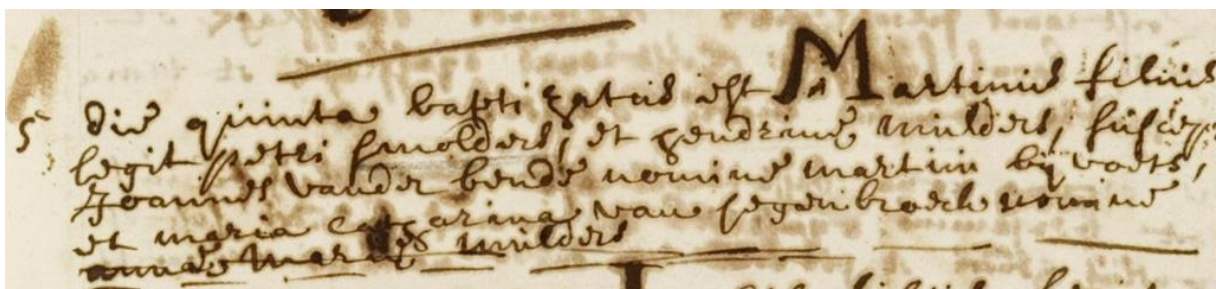
In 1735 dook Pieter op in Breda en Cati in Geertruidenberg; in 1738 trouwde Allegonda in Eindhoven. Pieters zoon Martinus, geboren in Bergen op Zoom, woonde in Geertruidenberg en Gorkum, evenals **zijn** zoon Pascal. Diens zoon Pieter woonde alleen in Geertruidenberg, maar Pascal II èn daar èn in Gorkum en Rossum en Alem, èn in 's-Hertogenbosch en Amersfoort. Zijn zoon Flip, mijn opa, geboren in 's-Hertogenbosch, woonde eveneens in Amersfoort, en later in Nijmegen.

1748 en onderlinge strijd tussen die twee daarna, bleef nog tot 1780 enigszins verhuld hoezeer wij achterop waren geraakt.

Hadden wij met Engeland een verhouding waarin het ging om de heerschappij op zee en het recht op vrije vaart, met Frankrijk ging het om onze nationale zelfstandigheid. Frankrijk was al lange tijd aan alle kanten omringd door de Habsburgse macht. Het poogde steeds weer om die naar het noorden te doorbreken, en zich dan ook meteen de rijke Republiek maar toe te eigenen. Dat had ons in 1672 ernstig, en rond 1750 nog lichtjes, in het nauw gebracht. Vestingen als Breda en Bergen op Zoom dienden als vooruitgeschoven verdedigingswerken tegen de Fransen, waarachter de Hollandse Waterlinie nog moest zorgen voor een extra beveiliging van de rijkste en dominante provincie van de Republiek: het Holland dat toen globaal de huidige provincies Noord- en Zuid Holland tezamen omvatte.

De rijkdom van de Republiek, en de betrekkelijke militaire rust die zij in de eerste helft van de achttiende eeuw genoot, maakte het voor wie geborgenheid en vaste regels zocht best aantrekkelijk om er in dienst te gaan. Er was in de Republiek geen militaire dienstplicht. De garnizoenen stonden vaak onder gezag van ingehuurd buitenlandse, en ook hun ondergeschikten kwamen voor een groot deel van elders. Waarbij rooms-katholieken vooral naar de zuidelijke delen van de Republiek trokken, waar hun geloof door de protestantse bestuurders vrij ruimhartig werd gedoogd. Pieter zal er al op jonge leeftijd zijn gekomen, en afgaande op zijn late trouwen is het leven in de kazerne hem wel bevallen. Hij moet een prettige, weinig ambitieuze knaap zijn geweest, want carrière heeft hij niet gemaakt. Mijn vader, die vanaf zijn zestiende een “langverbander” was en zeker geen *streber*, werd al sergeant op zijn twintigste! Uiteindelijk verruilde Pieter het ongebonden vrolijke leven echter toch voor de rust die het huwelijkse wonen buiten de kazerne meebracht. En plantte hij zich voort. In Breda schonk Hendrijn hem zijn eerste zoon, Michael, en in Bergen op Zoom volgden Martinus en nog een broertje en zusje. Dat laatste heeft Pieter nooit gezien, want hij stierf ruim twee maanden voor zij werd geboren. Pas vierendertig was hij, oorzaak onbekend, maar denkkelijk niet gevallen in de strijd als soldaat van Oranje. Een naam die ik hem geef omdat de prinsen van Oranje – ik kom zo dadelijk op hen terug – in de Republiek de opperbevelhebber waren. Hendrijn bleef voor de tweede maal achter als soldatenweduwe, nu met vier kindertjes van zes, vier, één en nul, en met op zijn best een schrale uitkering en weinig mogelijkheid tot verdienen. Maar zij zal een appetijtelijke vrouw zijn geweest, en wellicht heeft zij van Pieter wat geërfd en lukte het haar daardoor om al vier maanden na de geboorte van het dochttertje nogmaals te trouwen.

Ieder verder spoor van Pieters gezin ontbreekt, behalve dat van zijn tweede zoon Martinus, de volgende in mijn moeders lijn. Zijn geboortedocument geeft niet méér prijs dan de datum, en de namen van kind, ouders en doopgetuigen. Zo beknopt waren deze bestanden, die tot 1811 door de kerken werden bijgehouden, en die door het moeilijke Latijnse schrift – anders dan dat van Pieters trouwakte - nog slecht te lezen zijn ook:

Stichter van een Klokkenmakers-dynastie

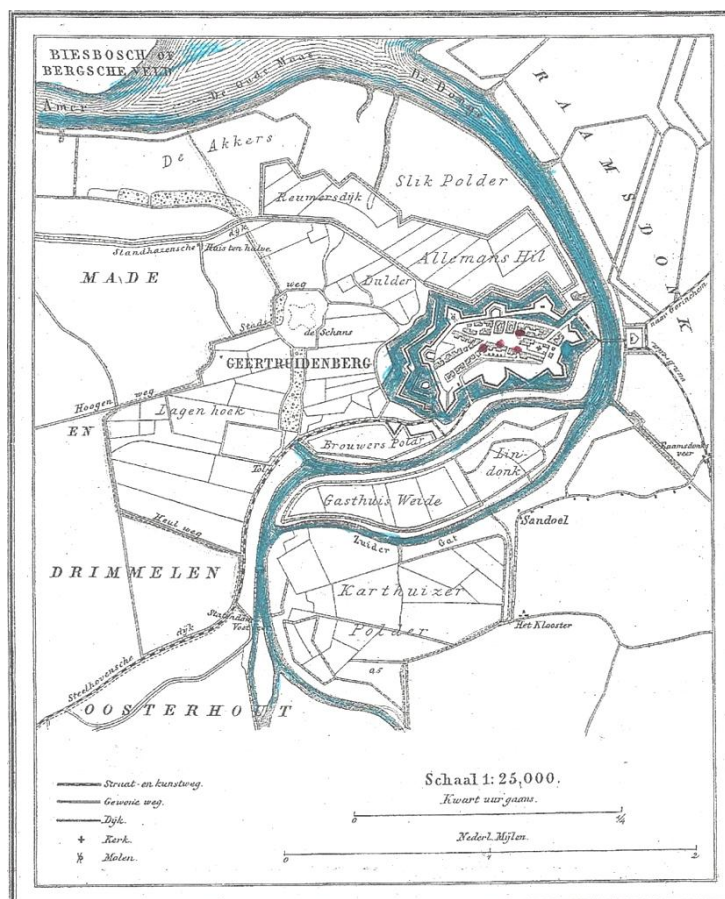
(Martinus, 1738-1804)

Kleine Martien was een bofkont. Hij had Martinus Bijvoet als peetvader, een gegoede koopman en belegger, die tot de notabelen van Geertruidenberg behoorde en zich over hem ontfermde. Het was deze man geweest die in Neerpelt, twee dagen vóór het huwelijk van Pieter en Hendrijn, getrouwd was met Pieters zuster Catharina, om haar als eerste Smolders mee te voeren naar zijn stad. Zij woonden er chic op luttele passen van het stadhuis, in het pand Markt 44. Maar het lukte hen niet om kinderen te krijgen, en daardoor bleef helaas hun mooie huis leeg. Totdat zij na de ongelukkige afloop in Bergen op Zoom de kleine Martien bij zich namen. Het was het eerste van een reeks initiatieven die de Bergse Smolderslijn - die er meer dan 250 jaar zou vertoeven - aan een mooie start hielp en die in mijn ogen Cati, zoals Catharina genoemd werd, tot de honoraire stammoeder ervan maakte.

Geertruidenberg behoorde tot de bezittingen van het huis van Oranje-Nassau, waarvan prins Willem (de Zwijger) en zijn zonen Maurits en Frederik Hendrik de Republiek naar de onafhankelijkheid van Spanje hadden geleid. Hun nazaten waren machtige Stadhouders van de Republiek, wettige leiders van leger en vloot, en bezaten het benoemingsrecht voor vele openbare posities. Dat dankten zij aan de enorme rijkdom aan bezittingen die hun Nassau-voorouders al vanaf rond 1400 in onze streken hadden opgebouwd, en die door hen als prins van Oranje – ze waren dat sedert 1530 – met een uitgekiende huwelijkspolitiek nog waren vergroot. Zij administreerden die bezittingen in Breda, en in dat kader zetelde er in Geertruidenberg een van hun rentmeesters. Dit “D’n Berg” en het nabije Gorinchem (Gorkum) maakte samen met een reeks andere vestingsteden van het type Naarden deel uit van de Hollandse Waterlinie. Aangelegd om het gewest Holland in tijden van oorlog aan de landzijden te verdedigen, mede met behulp van inundaties: het onder water zetten van de gebieden eromheen.

Geertruidenberg was maar een klein stadje, met ongeveer 1500 inwoners. Dankzij het feit dat daarvan tweederde rooms-katholiek was, en er in het garnizoen vaak Duitse huursoldaten uit het prins-bisdom Münster lagen, genoten katholieken er een hoge mate van tolerantie. Maar net als overal elders was er voor hen geen enkele belangrijke overheidsfunctie beschikbaar. En ook hier was, na de verovering van de stad door Maurits in 1593, hun kerk in handen van de protestanten gekomen. Eigen gebedsruimten moesten ook hier onopvallend blijven. De nieuwe kerk die in 1767 gebouwd mocht worden, had daarom het uiterlijk van een schuur, al was zij wel *inwendig van een grote schoonheid*. Ambachten en handelsactiviteiten waren echter onbeperkt toegankelijk, en iedere katholiek had recht op formeel ingezetenschap. Dat was elders lang niet altijd zo.

In de eerste helft van de jaren 1700 was Gertruidenberg een arme stad. Haar schulden liepen zo hoog op dat in 1744 de rente niet meer betaald kon worden, en schuldeisers moesten aanvaarden dat de helft van hun vorderingen werd afgeschreven. Pas vanaf 1750 ging het weer goed. Er kwam toen in de Republiek een verbod op lakenweverij ten plattelande, waarop er zich verscheidene lakenbereiders in de stad vestigden, die bijdroegen aan een herstel van vervallen huizen en aan herbewoning van leegstaande huizen. Toch duurde het tot 1773 voordat de stad haar schulden begon af te lossen, hetgeen dankzij aanhoudende economische voorspoed in 1785 kon worden voltooid. Veel huizen en gebouwen waren toen gerenoveerd. Het *Groote Prinsenhof* –waarin de Stadhouders bij bezoeken gerieflijk moesten kunnen verblijven – werd zelfs afgebroken en door een nieuw gebouw vervangen. Ook werd een nieuwe overdekte vismarkt gebouwd, en kreeg het stadhuis een nieuwe voorgevel.

Geertruidenberg ± 1860. De stad had toen 1750 inwoners. De rode stippen geven de huizen aan: rechts boven Markt 1, daaronder Markt 4 en links daarvan Markt 44. Weer links daarvan Koestraat 40.

In de eerste jaren na Martientjes komst, eind 1742, zat Geertruidenberg dus in een dal, maar daar heeft hij als klein manneke weinig van gemerkt, omdat het oom Martinus goed ging. Hij was een goedaardige man, die uit pure vriendelijkheid de uitnodiging voor het peetoom-schap moet hebben aangenomen. Want Martientje was de tweede zoon, en er waren geen voorouders met die naam, dus de ongebruikelijke keuze voor een aangetrouwd familielid kan moeilijk los worden gezien van de welstand en het aanzien van de Bijvoet-familie. Leden van die familie woonden verspreid over het “Ambt Pelt”, waren al jaren burgemeesters in diverse van de tien gemeenten daar, en Martinus’ broer Hendrik Bijvoet zou dat in 1761 ook worden, in Neerpelt. Martinus zal de overwegingen van de niet zo rijke Pieter goed hebben begrepen. Hij moet een zwak voor de aardige militair hebben gehad, en van meet af aan een bereidheid hebben gevoeld om die wat bij te staan. De reis van 50 km naar Bergen op Zoom, in een hete zomer toch gauw een moeizame onderneming, had hij er duidelijk voor over gehad.

Martientje werd door oom en tante als een eigen kind ingehaald, verwend natuurlijk, en op een goede schoolopleiding gedaan tot hij een vak moest gaan leren. Voor de hand lag een opleiding binnen het gezelschap “*kooplieden in compagnie*”, dat door zijn oom samen met diens broer Hendrik Bijvoet en twee andere familieleden in 1753 in D’n Berg werd opgericht. Maar de jongen bleek geen zakelijke aanleg of administratieve belangstelling te hebben. Wel was hij aardig goed met zijn handen, en zo kwam het dat oom en tante contact opnamen met een bevriende meester-horlogemaker, Cornelis Goossens, die bereid bleek om hem in dit vak op te leiden. Formeel bracht dit mee dat Martien als eenvoudige leerjongen moest beginnen,

om bij gebleken geschiktheid na een paar jaar de status van gezet te krijgen en zich dan nog een jaar of zeven verder te bekwamen. Want zo ging dat in deze gilden-tijd. Gilden waren gesloten ambachtelijke beroepsgroepen, waarin je alleen kon worden opgenomen als je eerst op deze wijze gevormd was bij een erkend meester, en daarna ook nog een geslaagde proeve van bekwaamheid had afgelegd. En als er voldoende plaats was om geen al te grote concurrentie te veroorzaken.

Zonder eigen middelen was een dergelijke vakopleiding nauwelijks te bekostigen. Je kreeg maar een karig loon, en de meesterproef vergde aan materialen veel geld. Bovendien moest je als meester in staat zijn een eigen winkel in te richten. Het was dus maar goed dat Martien tijdens zijn opleiding gratis en welverzorgd bij oom en tante kon wonen, en dat die hem, toen hij met hun financiële steun zijn meesterschap had behaald, ook nog een deel van het geld gaven voor de koop en inrichting van een eigen pand. Waarvan zijn leermeester Goossens ook een deel kocht. Die was evenals oom en tante Bijvoet kinderloos en welgesteld, en had zich aan zijn leerling gehecht. Hij en (inmiddels) Martinus kochten het huis Markt 4 in 1764 voor 650 guldens. Het was een hoog bedrag, maar dat kwam omdat er een uniek lang terrein tot aan de stadsmuur achter lag. Het contract werd één dag voor Martinus' zes en twintigste verjaardag ondertekend. Hij had rond tien jaar opleiding achter de rug, en moest nu in het mooie nieuwe onderkomen proberen naam en carrière te gaan maken.

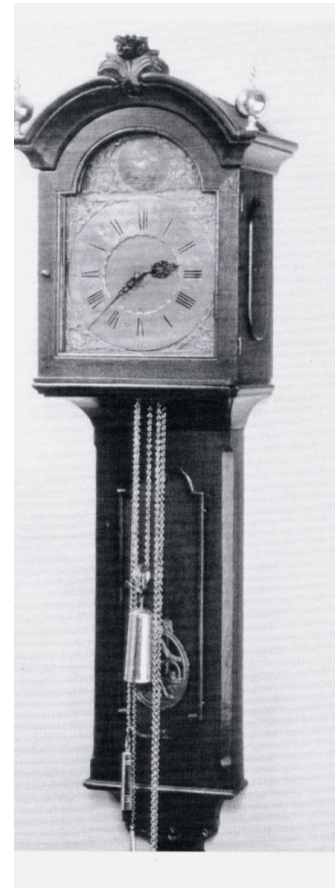
Dat viel niet mee. Want er waren al twee meester-horlogemakers – behalve Cor Goossens ook nog ene Johannes Brouwers – en die hadden elk al een gevestigde reputatie in de Bergse gemeenschap, die bovendien eigenlijk niet groot genoeg was voor drie man. Goossens hielp Martinus echter nog aan het verkrijgen van een beginnende naamsbekendheid door enkele van zijn eigen klok-opdrachten aan hem door te spelen en die dan met hun beider naam

*Cor^s Goossens & Mar^s Smolders
a Geertruidenberg*

erop uit te brengen. Een bewaard gebleven “Brabantse” staartklok in het Museum van het Nederlandse Uurwerk in Zaandam is daar een voorbeeld van. Ook vormde hij met Martinus een compagnonschap als meester- brandspuitmaker, want hij had hem in één moeite door ook daartoe en tot meester-smid opgeleid, zodat hij zowel fijn materiaal

als grover werk kon leveren. Zo’n aanvulling hadden de Bergse klokkenmakers nodig, omdat zij in hun kleine gemeenschap maar een beperkte en grillige afzet hadden. Het was voor hen zelfs niet lonend om alle onderdelen zelf te maken. Zij betrokken de kasten, uurwerken en ornamenten als regel van specialisten in het Land van Luik, om er dan met de nodige verfijning en verfraaiing zelf een complete klok met eigen naamplaat van te maken. Hun andere vaardigheden wendden zij aan voor het maken en repareren van brandspuiten voor de eigen stad en daarbuiten, voor onderhoud en reparatie van de stadsuurwerken, voor werk aan kerkorgels en voor alles waarbij smidswerk

benodigd was. Ze waren dus breed inzetbaar. Maar ondanks de opgang van de lokale economie, die meer ruimte ging geven, bleef er onvoldoende werk voor drie.

Zolang hem een goede verzorging werd geboden was Martinus best bereid zich te schikken in een kleine omzet, omdat het hem van nature nogal aan werklust ontbrak. Tijdens zijn opleiding was dat al gebleken, want die had hij in zijn één-op-één relatie met Goossens heel wat sneller kunnen doen dan de ongeveer tien jaar die daar toen *gemiddeld* in ons land voor stond, bij meesters met een groot bedrijf en veel leerlingen, die zij zo lang mogelijk afhankelijk hielden om er aan te kunnen verdienen. Martinus had het prettig- indolente karakter van zijn vader, hij had zich liever overgegeven aan de royale stijl van leven die zijn verwennende oom en tante hem boden, en gebruik gemaakt van de ruimte die de al te goede Goossens hem gaf om wat te slabakken. Zij hadden zich laten lijmen door de charme van zijn optreden. En ook nu kon hij nog, door gewoon bij oom en tante te blijven eten en geen cent opzij te zetten, met genieten doorgaan. Hij nam het ervan.

Eén van de vrienden die hem daarbij gezelschap hielden was Embertus van den Hout. Hij was een jonge man van dezelfde leeftijd, die evenals Martinus rooms-katholiek was en afkomstig van buiten Geertruidenberg, en daarom graag aansluiting bij hem had gezocht. Hij was in 1763 poorter geworden, en als verse meester-hoedenmaker op zoek gegaan naar een lokatie om als *fabriqueur van hoeden* te kunnen beginnen. Medio 1765 kocht zijn welgestelde vader het mooie Markt 1 voor achter het woonhuis ging kwamen zij nu tegenover denken dat Martinus werd voor de verbouwing. Na soms aan de zwier, al dan uit het garnizoen. Voor nog te vroeg, hoewel van werd dat zij behalve voor zorgen voor een vond Martinus als eerste via oom Bijvoet kennis “*Hasselt in het Land van* een rijke familie die deel handelscircuit, en het 1767 trouwde en meevoerde naar zijn stad. Waar hij medio 1768, toen zich gezinsuitbreiding aankondigde, van Goossens diens deel van Markt 4 overnam voor 375 guldens. Ik vermoed met geld van zijn ega, die na een hertrouwen van haar moeder recht had gekregen op het erfdeel van haar overleden vader.

Markt 1 (Foto: Arjan van Loon, 2008)

hem, waar hij de brouwerij ombouwen tot eigen bedrijf. Zo elkaar te wonen, en het laat zich betrokken bij het smidswerk gedane arbeid gingen ze dan niet samen met jonge officieren serieuze verkering vonden ze het gildemeesters toch verwacht een eigen huis, ook zouden huisvrouw daarin. Uiteindelijk zijn “bestemming”, doordat hij kreeg aan Catarina Persoons uit *Luik*. Zij was een dochter uit uitmaakte van ooms kwam ervan dat hij haar eind

Nu voltrok zich een drama: Catarina stierf in het kraambed, en liet Martinus met een zoontje achter. Het gaf een droeve en moeilijke situatie, waarin hij gelukkig blijvende steun vond bij zijn nu 55-jarige tante Cati. Haar man was twee jaar tevoren overleden, waarop zij hun gezamenlijke bezit had geërfd en actief zijn plaats in de kooplieden-compagnieschap had overgenomen. Want zij had een goede zakelijke inslag. Haar deel in Markt 44 had zij overgedaan aan haar man’s neef Hendrik Bijvoet, en nu trok zij moederlijk bij Martinus in, met haar rijke inboedel en personeel. Het moet haar een heerlijk gevoel hebben gegeven om voor het eerst een echte baby te mogen verzorgen, en te gaan toezien op het opgroeien van het kleine manneke, dat in november 1768 werd gedoopt als Petrus Adrianus (evenals zijn grootvader Pieter(tje) genoemd), waarbij zij zelf petemoei was.

Ruim vier jaar leefden zij zo gedrieën samen. Jaren waarin Martinus mede dankzij de steun van Embertus zijn verdriet geleidelijk te boven kwam. Embertus was nog even vrijgezel – dat hielp – maar trof in het volgende jaar toch ook zijn bestemming, eveneens bij een meisje van buiten de stad. Eind 1769 trouwde hij haar. Maar bij hen stierf hun eerste dochtertje, nog geen maand na de geboorte, en nu was het Martinus die steun en troost had te geven. Gelukkig bleef de Cornelia van juni 1772 in leven, en daarna wenkte er voor Martinus een geheel nieuw perspectief. Dat was het gevolg van een steeds grotere druk op hem van zijn tante Cati, die vond dat hun menage – die hem door haar goede verzorging nogal aanstond – zo niet hoorde te blijven. Haar neef moest een nieuwe vrouw zoeken. En dan moest hij het huis uit, want zij moest er niet aan denken om samen te wonen met een vreemde vrouw – en wie weet hoeveel lawaaiïge kinderen. Zelfs de stad moest hij uit, want nu tante met eigen ogen was gaan zien hoe weinig er in de zaak binnenkwam, trok zij voor hem de conclusie dat er in hun kleine woonplaats voor een derde meester-horlogemaker geen plaats was. Met Goossens achter zich, die Martinus alleen vanwege de droeve afloop van zijn huwelijk langer de hand boven het hoofd had gehouden dan zijn plan was geweest.

Martinus moest wel zwichten. Hij liet zich door tante Cati in contact brengen met een jong nichtje van haar man in Neerpelt, de nog maar twintigjarige Anna Margrita Barbier. Dat was een meisje naar tantes hart, met een goede financiële en zakelijke aanleg. Zij had kort na haar geboorte haar moeder verloren, haar vader was hertrouwd, en denkkelijk was haar bestaan in het nieuwe gezin niet zo heel plezierig. En verruilde zij het graag voor een huwelijk met iemand die ook verdriet kende en, zoals tante zei, zakelijke steun goed kon gebruiken. Het klikte wel met Martinus, en zo kwam het ervan dat zij tot wederzijdse tevredenheid in april 1773 in Neerpelt in het huwelijk traden. Hij voerde haar mee naar zijn stad, maar dat was slechts voor heel even. Want inmiddels had Goossens kunnen melden dat Gorkum – dat met ruim 7.500 inwoners wel vijfmaal zo groot was – een goed perspectief bood, ook al werkten er

Den 19 Junij 1773 present de
Heeren Verboorn van Nieuwland
en van Loevenburg Burgemeesters
Haar Ede. G. Achtb. hebben tot borgen
Poorter deezer Stad aangenomen de persoon
van Martinus Smolders geboortig van Geertruidenberg
die den gewoonlijken eed heeft afgelegd
In kennisse van duy Secret.

daar al meerdere andere meester-klokkenmakers. Het paar trok dus snel daarheen verder, en Martinus doorliep de toen gebruikelijke procedure voor nieuwe vestiging: Hij moest lid worden van het gilde van horlogemakers, met als bijkomende eis dat hij door de stad als poorter (burger) zou worden aanvaard en ingeschreven. Ook moest hij een akte van indemniteit tonen – aangevende dat een goedge iemand garant stond voor eventueel uit Geertruidenberg meegebrachte schulden – en behalve de kosten van het gilde-lidmaatschap

moest hij een kleine vijf en dertig guldens aan inschrijfgeld en akte-kosten betalen. Met tante Cati en Goossens achter zich wist Martinus dit alles gemakkelijk te regelen. In juni 1773 werd “tot borgen en Poorter deezer Stad aangenomen de persoon van Martinus Smolders geboortig van Geertruidenberg, die den gewoonlijken eed heeft afgelegd”. Te weten de eed van trouw aan de stad en van goed poorterschap.

Aan het einde van nog hetzelfde jaar 1773 stelden Martinus en Anna, toen zij in verwachting bleek te zijn, een testament op. Dat begint te vermelden dat het paar “volgens opgave minder

dan 2000 gulden gegoed” was, de laagste vermogensgrens waarover de omvang van de registratiekosten werd berekend. Anna zal dus geen of maar heel weinig geld hebben meegebracht, en dat ligt gelet op de stiefmoeder in haar achtergrond ook voor de hand. Het testament stelt allereerst de rechten van het “*voorkind*” van Martinus veilig (Pietertje wordt merkwaardigerwijs in het stuk niet bij naam genoemd) en wijst zijn gehele overige nalatenschap toe aan Anna, onder de verplichting om alle eigen kinderen daaruit op te voeden “*tot de ouderdom van vijf en twintig jaren*”. Aan het einde van het document worden als eventuele voogden nog Anna’s vader Paschal genoemd – wiens voornaam in onze lijn zou worden doorgegeven tot en met mijn oom Pas - alsmede Hendrik Bijvoet. Dat was de zoon van de eerdergenoemde Hendrik, die zijn vaders plaats in de kooplieden-compagnieschap had overgenomen, en met Martinus blijkbaar een beste verstandverhouding had gekregen. Hetgeen later nog goed van pas zou komen.

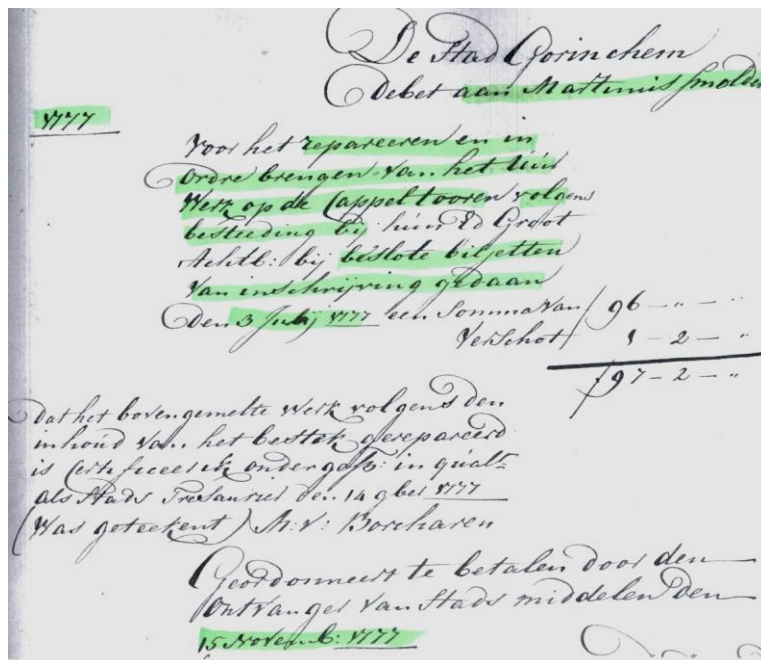
Het was in Gorinchem wel even aanpassen na de goed verzorgde periode die Martinus bij zijn tante had gehad. Op haar aanraden begon hij met het huren van een huis, om eerst eens te zien hoe alles uit zou pakken. Een huis op goede stand, zij het wat minder voornaam, in de Gasthuisstraat 45. Daar kwam in februari 1774 als eerste Paschalis Martinus (Pascal) ter wereld, een gezonde jongen die onze lijn stevig op de rails zou gaan zetten. In het begin werd hij echter door zijn ouders bezorgd gevolgd, door de schrik van het zoontje dat Embertus kort tevoren had gekregen en net als het eerste kindje alweer binnen een maand had verloren. Martinus was naar de begrafenis geweest, en had opnieuw getroost. Hun al meer dan tienjarige vriendschap had van de nu grotere woonafstand niet te lijden, bleef ondanks het mindere contact goed in stand. Daar was zeker bij Embertus ook behoefte aan, want terwijl Martinus en Anna er in de volgende paar jaren nog twee flinke zonen bijkregen, kwamen er bij hem twee zwakke meisjes ter wereld, en bereikte zijn huwelijk in de zomer van 1778 een innig triest slot: bij een volgende geboorte stierven èn een nieuw zoontje èn zijn vrouw. Hij bleef achter met drie kleine meisjes, van anderhalf, drie en acht jaar. Martinus en Anna moeten zich haast schuldig hebben gevoeld dat er bij hen nog drie gezonde meiden bijkwamen, de laatste in 1786.

Het ging hen met kinderen krijgen overigens beter dan met de zaak, zoals rond de geboorte van hun derde zoon in 1777 al was gebleken. Ze leefden te royaal, Anna kon het niet tegenhouden. Daarom had Martinus zijn Bergse huis Markt 4 “*voor ene Somma van zeshonderd Guldens contant geld*” aan tante Cati verkocht, om zijn financiën aan te vullen (en niet om in Gorinchem een eigen huis te kopen). De opbrengst lijkt aan de hoge kant, omdat de Bijvoets er bij de aanschaf in 1764 al een flink bedrag in hadden gestoken, maar de huizenprijzen moeten inmiddels zijn gestegen. Want Cati mocht dan bereid zijn om te hulp te schieten, het lag niet in haar aard om daarbij de zakelijkheid uit het oog te verliezen. Zij woonde nu voortaan in eigen huis, samen met de kleine Pieter, die zij bij zich had gehouden om het nieuwe huwelijk alle kans tot slagen te geven. Dat lijkt wel gelukt, al is het niet mogelijk er een zekere uitspraak over te doen.

De combinatie van zorgzaamheid en zakelijkheid die Cati eigen was, bleek ook uit het doordachte testament dat zij het jaar daarop maakte, in 1778, op haar vijfenzestigste. Zij was toen *koopvrouw* en blijkens eigen opgave “*minder dan agt duizend Guldens gegoed*”. De helft van haar vermogen bestemde zij voor Bijvoet’s neef Hendrik en diens zuster, de andere helft voor haar broer Hendricus en haar neef Martinus, in gelijke delen. Onder voorwaarde dat die legaten zouden uitkeren aan haar twee zusters en de kleine Pieter van Martinus – haar “*apegatje*” - van resp. 400 en 200 guldens in contanten, alsmede een setje blijkbaar kostbaar linnengoed en elk een zilveren vork en lepel – ik denk met eigen monogram. De opsomming

van haar erfgenamen gaf mij de informatie over het gezin van haar ouders die ik in het schema heb opgenomen. Pikante bijzonderheid is nog dat zij met één zuster onenigheid had gehad over de verdeling van de erfenis van hun overleden broer en oud-pastoor Mathias, die blijkbaar door Cati was geregeld. Zij liet vastleggen dat het legaat aan die zuster zou vervallen als zij er nog verder over bleef zeuren, verklarende “haar voornoemde zuster ten volle voldaan te zijn”.

Het testament maakt geen melding van haar overleden broer Pieter, de vader van Martinus, evenmin als van diens vrouw en andere kinderen. Het lijkt mij niet waarschijnlijk dat die allemaal al in 1778 overleden waren, en dan is Martinus vanwege hun gegroeide moeder-en-zoon verhouding zonder toelichting door zijn tante voorgetrokken. Zij bleef zich ook verder nauw bij zijn gezin betrokken tonen, mogelijk zelfs met financiële steun. Waaraan hij behoefte kan hebben gehad vanwege de voor ons land steeds moeilijker wordende jaren vanaf 1780, waarin wij met toenemende armoede en onzekerheid kampten. Dat zal de markt voor horlogemakers geen goed hebben gedaan, al behoorde haar cliëntèle tot de minst getroffen.

Een vroege betalingsopdracht, voor reparatie van het uurwerk op de Coppeltoren, dat Martinus bij “beslote biljetten van inschrijving” was toegewezen

Door schaarste aan informatie uit Gorkum weet ik niet hoe het daar gegaan is, en over het gezin van Martinus kan ik evenmin nog veel vertellen. Zij bleven hier wonen, hijzelf zorgde incidenteel voor de stedelijke klokken, met als uitschieter in 1793 de vernieuwing van het uurwerk op de toren van het stadhuis, die bij een belegering door de Fransen was stukgeschoten. Dat bracht f160 guldens op. Enkele jaren later, na het overlijden van tante Cati begin 1797, kreeg hij een financiële injectie uit de erfenis. Heel veel is dat overigens niet geweest. Het onroerend goed dat zij naliet bracht f3.300 op (waarvan f2.150 voor Markt 4 - dat was een goede investering

geweest!) en de inboedel misschien een aantal honderden guldens voor hetgeen niet *in natura* onder de erfgenamen werd verdeeld. Zeg alles bijeen rond f4.000. Dan was de helft daarvan voor broer Hendricus en neef Martinus samen, maar daarvan ging f1.000 op aan de legaten. Resterde voor elk dus rond f500, een door Cati wel onvoorzien gering resultaat. Maar zij was dan ook 84 geworden, had jaren gerentierd en wellicht dus ook nog geld aan het gezin van Martinus gespendeerd.

Martinus zelf stierf op zesenzestigjarige leeftijd in 1804, waarna Anna nog tot 1812 leefde. Zij was duidelijk de financiële ruggegraat van het gezin geweest, en was haar zakelijke talent misschien al vóór het overlijden van Martinus gaan benutten door in het koopliedenvak te treden. Zij had steeds een prima verhouding en regelmatig contact met tante Cati gehad, hetgeen erin geculmineerd was dat zij samen, toen al vroeg duidelijk werd dat de jonge Pascal

eenzelfde begaafdheid in zich droeg als zij, hadden doorgedrukt dat de jongen niet de weg van zijn vader opging – zoals die had gehoopt – maar voor een zakelijke opleiding naar Geertruidenberg werd gestuurd. Martinus stichtte echter toch een klokkenmakers-dynastie. Hij was dan wel geen overijverig, maar zeker een begaafd klokkenmaker, die als hij er zich toe zette heel mooi werk kon leveren. En dat talent vererfde hij aan zijn drie andere zonen. Om te beginnen aan Pieter, die door tante Cati naar zijn vader in Gorkum was gestuurd toen hij de leeftijd had om een vak te gaan leren. Die ontwikkelde zich zo goed, dat hij door Nanne Ottema in diens *Geschiedenis van de Uurwerkmakerskunst* bij name wordt vermeld als degene die in Culemborg rond 1800 horloges maakte met plat model. Blijkbaar waren vader en zoon zich gaan toeleggen op het maken van vestzakhorloges, en scoorden zij daar goed mee. Pieter was in 1795 in Culemborg getrouwd, en zijn zonen Martinus II en Petrus werden eveneens horlogemaker. In Gorinchem zelf werd Martinus bijgestaan en later opgevolgd door de twee andere zonen die hij met Anna had. Maar bij hen zette de dynastie zich niet verder voort. Zij trouwden niet, en bleven na hun moeders dood samen in het ouderlijke huis wonen, tot hun eigen overlijden op de respectabele leeftijd van elk 71 jaar, in de jaren 1847 en 1848. Verder heb ik niet na willen trekken hoe het met de familie in Gorkum ging, want Pascal is degene van wie wij afstammen. Terug dus naar Geertruidenberg, naar hem.

Fabrikant, Belegger, Stadsbestuurder

(Paschalis Martinus, 1774-1851)

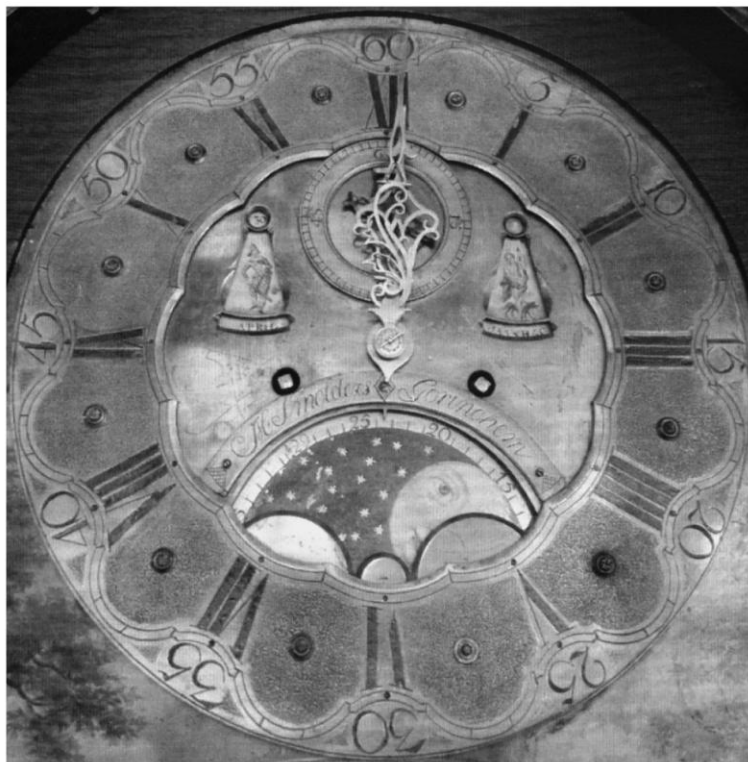
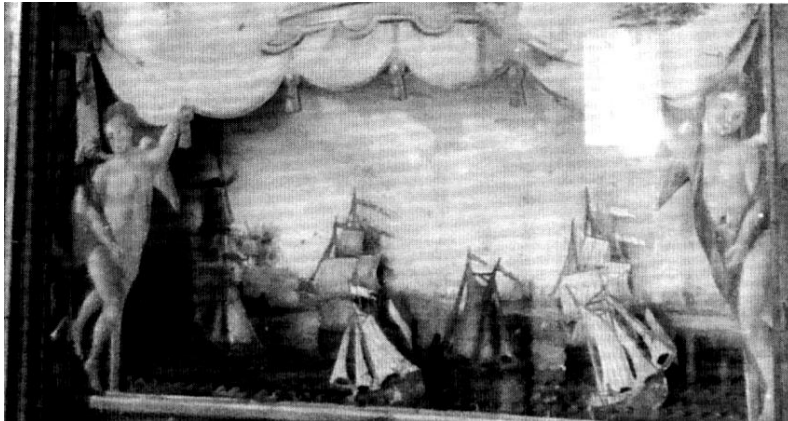
In de Smolders-lijn van mijn moeder steekt Pascal met kop en schouders boven de anderen uit. Er is over hem veel te vertellen, vooral dankzij de studie van Arjan van Loon over de geschiedenis van het pand Markt 1, waarin door Pascal, zijn oudste zoon en diens latere nazaten twee eeuwen werd gewoond. Bovendien onderging ons land juist in deze periode ingrijpende politieke veranderingen, die voor zijn leven veel belangrijker zijn geweest dan voor dat van zijn vader, en die ik daarom in diens verhaal achterwege liet. Daarom nu een stap terug in de tijd.

Vormingsjaren (1774-1810)

Over de vroege jeugd van Pascal weet ik niets, en ook ken ik het moment niet waarop hij als jonge knaap uit Gorkum naar Geertruidenberg vertrok. Maar gelet op de gebruikelijke leeftijd waarop je in zijn kringen een vak ging leren, zal hij een jaar of twaalf, dertien zijn geweest. Zeg dat het 1786 was, in welk jaar hij dan introk bij zijn oudtante Cati. Wel was zij inmiddels drie en zeventig, maar zij moet haar Pietertje zijn gaan missen, en kon met Pascal verdergaan op ongeveer het punt dat zij die aan zijn vader had afgestaan om klokkenmaker te gaan worden. En Pascal aardde naar haar: hij was een intelligent kind, al vroeg zelfbewust, ondernemend en opgewekt. Hij had een zwarte haardos en blauwe ogen, en een charme die de littekens van zijn waterpokken al dra deden vergeten. Ze zal hebben genoten van zijn gezelschap. En Hendrik Bijvoet jr. bezorgde hem graag een opleiding in het gezelschap van “*kooplieden in compagnie*”, waar de jongen snel een goede zakelijke kennis en ervaring opdeed. Om ondertussen ook zijn welgestelde medeburgers goed te leren kennen. Daaronder dan vooral, en vanaf het eerste begin, zijn vaders goede vriend Embertus van den Hout, voor wie de fabricage van hoeden en steken voor militairen en burgers een profijtelijke zaak was gebleken. Hij had al in 1773 van zijn vader Markt 1 voor zichzelf kunnen kopen, en was inmiddels ook in onroerend goed gaan beleggen. Hij zat er al warmpjes bij toen Pascal arriveerde, en de jongen was bepaald welkom bij hem. Welkom ook omdat het bij Embertus leeg was geworden in huis. Van de drie dochttertjes waarmee hij in 1778 was achtergebleven waren er inmiddels nog weer twee overleden. Hij was niet hertrouwd, ontmoedigd door zijn trieste ervaringen. Alleen dochter Cornelia, een anderhalf jaar ouder dan Pascal, was nu nog bij hem. Zij begon een begeerlijke erfdochter te worden, kreeg vele aanbidders, maar aarzelde lang. En verloor haar hart uiteindelijk aan Pascal toen die groot was geworden. Al medio 1794 traden zij in het huwelijk, hij pas twintig, zij eenentwintig jaar. Embertus zal een groots feest hebben gegeven, dat de hele familie uit Gorkum zal hebben meegevierd. Martinus bracht een prachtige staande klok mee als huwelijksgeschenk, een klok te mooi voor zijn eigen huis in Gorkum maar helemaal gemáákt voor het fraaie Markt 1, waar Pascal en zijn bruid bij vriend Embertus introkken. Het is de mooiste van het tweetal *staande horloges* en de al genoemde *Brabantse staartklok* die van Martinus bewaard zijn gebleven.

Het was een ongebruikelijk jonge leeftijd om te trouwen, en het is geen “moetje” geweest: hun eerste kind dateert van precies een jaar later. Maar er was ook geen dringende reden om te wachten, en de onrust der tijden kan er sterk toe hebben aangezet. Want de Republiek was in zwaar weer beland. Internationaal was zij ingestort, als uitvloeisel van onze erkenning van Amerika, dat zich in 1776 van Engeland had vrijgevochten. Onze Staten-Generaal – het bestuursorgaan van de Republiek – herkenden daar het beeld van hun eigen geschiedenis in. En mede om de Engelsen dwars te zitten, die op zee ergerlijk overheersend waren geworden en ons daar geweldig hinderden, lieten zij op St. Eustatius als eerste land een oorlogsschip van de nieuwe republiek met saluutschoten ontvangen. Zij knoopten zelfs nauwe handelsbanden

met Amerika aan, op doordrammen van het zeevarende gewest Holland dat een dominante positie had in de regering. En dat droeg er zeer toe bij dat de Engelsen ons in 1780 de oorlog verklaarden. De gloriетijd van een eeuw geleden, toen Michiel de Ruyter ons overwinning op overwinning schonk, lag inmiddels ver achter ons. Ditmaal verpletterden de Engelsen onze oorlogsvloot, namen op zee honderden van onze handelsschepen met lading en al in beslag, en legden ons in 1784 een vernederende vrede op. Onze binnenlandse economie kwam de klap van de oorlog niet te boven. Vele steden zaten al langer in het slop, doordat andere

Het staande horloge, het detail onder de wijzerplaat en de cijferring gesigneerd M Smolders Gorinchem. Foto's van eigenaar Mark Smolders

landen hun aanvankelijke technische achterstand op ons hadden ingelopen, en tegen lagere lonen produceerden dan wij. Nu werd de situatie dramatisch. Leegstand en werkloosheid deden her en der in de steden een verpauperde onderklasse ontstaan, die schril afstak tegen de nog altijd rijke bovenlaag, die kon blijven teren op de baten van hun grote financiële rijkdom.

Het regeringsoptreden had tegen de zin van Stadhouder Willem V plaatsgevonden. Die was evenals de Oranjes vóór hem Engelsgezind, deels omdat hij nauwe familiebanden met het Engelse koningshuis had, deels omdat Engeland altijd nodig kon zijn om ons tegen Frankrijk te helpen. Zo was het in onze geschiedenis vaker gegaan: was er een machtsstrijd geweest tussen de vaak intern verdeelde Staten Generaal die het hoogste gezag hadden, en de Oranjes die dankzij hun wettelijk recht op het militaire opperbevel, en op een veelheid van bestuurlijke benoemingen, soms in staat waren een eigen beleid door te drukken. Zij voerden van oudsher een grootse hofhouding in Den Haag, waar Willem V inmiddels een bijna koninklijke positie had. Daarmee zou hij zich sterk hebben kunnen laten gelden. Maar hij was een zwakke figuur, omgeven door corruptie en vriendjespolitiek, en had niet ingegrepen om de oorlog te voorkomen. Dat werd hem nu in brede kring aangerekend, vooral door nieuw opgeklommen en bekwame burgers. Die waren toch al ontevreden, omdat de gevestigde regenten geen toegang meer gaven tot de hoge functies in stad en land. Zij hielden die lukratieve banen met alle middelen in eigen kring, of ze er nu geschikte personen voor hadden of niet. Op Willem was de hoop gevestigd geweest om dit onrecht te doorbreken. Want alle mensen hadden toch gelijke rechten: op onderwijs om zich te ontwikkelen, en op vrije toegang tot de posities waar zij geschikt voor waren. Om dan het algemene belang voorop te stellen, zodat een harmonieuze samenleving alle krachten kon richten op economische groei, en herstel van de welvaart. Maar op dit punt was Willem volstrekt doof gebleven, want de macht van zijn dynastie was het enige dat hem interesseerde. Waardoor de rampzalige oorlog het al lang smeulend ongenoegen nu deed ontbranden tot een vuur van binnenlandse opstand tegen regenten en stadhouder samen. De ontevredenen die al in 1781 de beweging van de *Patriotten* hadden opgericht, besloten om hun vaderland met geweld te hervormen.

Het gedachtegoed van de Patriotten haakte aan bij een nieuwe opvatting over mens en maatschappij, die in de loop van de eeuw in heel West-Europa was gegroeid. De andere landen waren stabiel geworden, en het welvarende deel van de bevolking was dankzij een bloei van wetenschap en techniek overal fors toegenomen. Steeds meer denkers kwamen nu op het idee dat er een “natuurlijk” recht van iedere mens op meedoen moest bestaan, waar vorsten en regeringen ruimte aan moesten geven. De *Verlichting* heette die beweging. Zij vond behalve bij de opkomende burgerij ook weerklank bij delen van de heersende elite, mensen die inzagen dat hierdoor de bevolking gemotiveerd zou raken om het land te helpen groeien en machtig worden, waarvan zij zelf ook zouden profiteren. Zij vormden het bekwame, vaak ook idealistische deel van hun stand: de *goede* vorsten en de *goede* bestuurders. Maar de velen die onbekwaam waren, die hun positie aan bevoordeling en corruptie dankten, voelden er niets voor. Werkten tegen waar zij konden. Zo liepen de spanningen alom op, en de eerste grote uitbarsting daarvan was in 1776 in Amerika gekomen. Alwaar de zegevierende revolutionairen een grondwet – de nog altijd geldende *Constitution* – hadden opgesteld waarin *We the People* als het hoogste gezag wordt aangemerkt, en het staatsbestel is toegesneden op onder meer bevordering van individuele vrijheid en gelijkheid voor de wet. Met als belangrijke implicatie de scheiding van kerk en staat: elk geloof is toegestaan, de staat moet daarop toezien.

De Patriotten zijn na het einde van de oorlog met Engeland hier en daar flink tekeer gegaan. Vooral in steden van de provincies Utrecht en Holland werden regenten er hardhandig uit gegooid. In Den Haag kreeg Willem V het zo benauwd, dat hij de wijk nam naar Nijmegen, en pas toen de koning van Pruisen met een sterk leger te hulp was geschoten, kon in 1787 het bestaande gezag worden hersteld. Waarop vergeldend geweld ontstond dat vele duizenden Patriotten de wijk naar Frankrijk deed nemen, dat ook al onrustig was. Het kwam daar op de

Quatorze Juillet van 1789 zelfs tot de Grote Revolutie die het volk even volledig aan de macht bracht. *Vrijheid, gelijkheid en broederschap* werden er de leuzen, maar de zaak sloeg akelig door. In 1792 werden de koning en koningin op de guillotine onthoofd, en toen daarop de andere gekroonde hoofden van Europa het land de oorlog verklaarden, voerden de revolutionairen de algemene dienstplicht in, waarop Franse volkslegers in blinde euforie naar andere landen trokken om onder de kreet “*mort aux tyrans*” ook daar de revolutie te brengen. Een eerste poging in de richting van ons land in de winter van 1792-93 mislukte, maar eind 1794 wisten zij onder leiding van generaal Pichegru – die van “*wat nu, wat nu, zei Pichegru/ en doopte zijn brood in de kippejus*” - zonder moeite ons land te veroveren. Dat kwam doordat zij dankzij de stijf bevroren grote rivieren en onder water gezette gebieden gewoon om de grensvestingen heen konden trekken, waarop de landsverdediging compleet inzakte. Willem V vluchtte voor de koningsmoordenaars naar Engeland, en de Patriotten vestigden met instemming van de Fransen – waarmee zij waren teruggekeerd - hier een *zusterrepubliek* onder de naam Bataafse Republiek. Vrijheid en gelijkheid werden nu ook bij ons ingevoerd, godsdienstdiscriminatie afgeschaft. Overal werden de oude bestuurders afgezet. Maar aangezien er buiten hun kring weinig bestuurlijke geschooldheid was, kwam er een ratjetoe van ambitieuze lieden in hun plaats, en moest toch enigermate op de oude garde worden teruggegrepen om geleidelijk weer een stabiel bestuur te krijgen.

Terug naar Geertruidenberg. De bewoners van deze stad waren altijd al sterk Prinsgezind, en bleven hun Heer van Oranje Nassau ook nu merendeels trouw. Maar het stadsbestuur trad toch omzichtig op tegen de Patriotten, en bereikte daarmee dat in 1781-87 veel van de gegoede rooms-katholieke burgers – ondanks het nu wenkend perspectief van afschaffing van de godsdienstdiscriminatie bij de toegang tot bestuurlijke functies – niet actief aan de beweging deelnamen. Zij accepteerden zelfs dat het aan de wèl actieve Patriotten verboden werd om, zoals elders veel gebeurde, binnen de gemeente met een eigen gewapend *vrijkorps* te oefenen. Daarvoor moesten die naar het naastliggende Raamsdonk. Maar overigens lieten zij hun sympathie wel blijken, en Embertus van den Hout leverde de Patriotten de hoeden bij hun uitrusting. Hij bleef echter voorzichtig genoeg om van zijn gezindheid geen last te krijgen na het herstel van de oude orde. Evenals zijn medestanders waardeerde hij te veel de alreeds vrije toegang tot de gilden en het poorterschap, en de geloofsruimte die in Geertruidenberg werd gegeven, om die door gewelddadig optreden in mogelijk gevaar te brengen. Hij beidde zijn tijd, zou je kunnen zeggen. De Franse revolutie zal hem hebben verheugd, maar hij ervoer weldra ook de minder prettige kanten ervan. Bij de eerste inval in ons land, waarin de Franse troepen tot voorbij de grote rivieren kwamen, werd de stad gedurende de hele maand februari 1793 door hen beschoten, hetgeen tot veel vernieling leidde. Daarop namen zij begin maart de stad in. Wel 7 à 8.000 man werden er gelegerd, teveel om in de kazerne en in particuliere huizen onder te brengen. Zodat zij ook in het Weeshuis en de grote kerk werden geplaatst, waar zij grote verwoesting aanrichtten. Ook vorderden de Fransen voor meer dan 3.500 guldens fourage voor hun troepen en paarden, de stad ontredderd achterlatend toen zij na een maand alweer moesten capituleren, en met de rest van hun legers het land verlaten.

Ook in de particuliere huizen waar zij waren ondergebracht, en op straat waren de Fransen niet altijd netjes opgetreden. De inmiddels zestigjarige Embertus zal het op zijn minst flink benauwd hebben gehad om zijn rijpe dochter. Evenals Pascal. Toen dan ook in de zomer van 1794 werd begonnen met proviandering van de vesting omdat zich een nieuwe Franse aanval aftekende, werden de twee het snel met elkaar en met Cornelia over een huwelijk eens. Een flinke kerel in huis – Pascal was inmiddels 1 meter 80 lang, hij torende boven vrijwel elke tijdgenoot uit - dat maakte toch altijd verschil. Gelukkig viel het ditmaal echter mee. Na een kort bombardement werd de stad in januari 1795 snel overgegeven, en dankzij de ook snelle

capitulatie van de rest van de Republiek behoefden er geen extra troepen te worden gelegerd ter voorbereiding van verdere acties. De bestaande kazernevoorzieningen waren voldoende. Maar evenals elders werd het oude stadsbestuur afgezet, en ontstond er veel onrust en ongerief door het probleem van haar vervanging en het in de hand moeten houden van radicale Patriotten. Op aandringen van de politiek actieve Hendrik Bijvoet – die zelf van 1799-1802 een burgemeesterspost zou vervullen – werd Pascal al meteen als een van de schepenen in het nieuw gevormde bestuur aangesteld. Hendrik had hem in zijn zaak in de voorgaande jaren goed leren kennen, en een hoge dunk van hem gekregen: een nette, getalenteerde en ambitieuze jonge man die het ver zou brengen. Hetgeen ook Embertus en de nu hoogbejaarde oudtante Cati vonden, die hun steentje aan zijn benoeming bijdroegen. Met goed gevolg. Pascal toonde zoveel flair in zijn ambt dat hij al aan het eind van hetzelfde jaar 1795 mede naar den Haag werd afgevaardigd, naar een *vergadering om te regelen een generaal plan van Burgerwaapening*. Hij deed het daar goed, bleef overeind in de heftige woelingen die de regeringswisselingen tot 1798 ook hier veroorzaakten, en bleef aan tot 1810. Het was een instructieve periode, die hem in contact bracht met een aanhoudende stroom van steeds weer nieuwe wetgeving en bestuursvormen, in een almaar wisselend staatsbestel. Het beviel hem geweldig, de ervaring was bijzonder aan hem besteed.

In deze zelfde periode kreeg het jonge echtpaar negen kinderen, het laatste in 1810. Slechts drie jongens en twee meisjes ervan bleven langer dan een paar jaar leven, en alleen die heb ik in het Schema Smolders opgenomen. De oudste zoon, Martinus Joannes van februari 1797, is degene wiens nazaten tot in 1984 in het pand Markt 1 zijn blijven wonen. Met daarin de mooie klok van zijn grootvader Martinus, die tegenwoordig het bezit is van ene Mark Smolders. Pascals derde zoon, Petrus Paschalis van december 1805, is degene waar mijn moeder van afstamde. Hij kreeg de voornamen van zijn overgrootvader Smolders en grootvader Barbier, nadat Pascal traditiegetrouw de namen van zijn eigen vader en schoonvader aan zijn oudste twee zonen had vergeven. Ik heb even gedacht dat dit nieuwe Pietertje geen sterk kind was, en dat ook dit met de toestand van het land verband zou hebben gehouden. Die toestand bleef hard achteruit gaan, nog meer dan voordien al het geval was geweest. Want de Bataafse Republiek was in feite slechts een Franse vazalstaat, met alleen interne vrijheid, en zware financiële lasten. Zoals voor het onderhoud van een bezettingsleger van 25.000 man, dat regelmatig werd vervangen door een nieuwe lichter, van uitgeputte en sjofele soldaten die elders in de Franse oorlogen hadden gevochten, en die dan bij ons opnieuw moest worden uitgerust en bijgevoed. Ook werd, in een vergeefse poging om Engeland klein te krijgen, de handel ter zee verboden. In veel steden ontstond daardoor diepe armoede, was voedsel steeds duurder en moeilijker verkrijgbaar. Zouden moeder Elisabeth, en na zijn geboorte klein Pietertje, daar misschien onder geleden hebben? Maar nee, dat kan toch niet het geval zijn geweest. Want de vraag naar hoeden voor het leger bereikte een enorme omvang, zozeer dat Pascal zijn andere zakelijke activiteiten liet schieten om zich naast zijn schoonvader geheel aan de hoedenfabriek te wijden. Ze verdienden geweldig aan de militairen in het eigen garnizoen en aan de vele “te verversen” Franse soldaten. Het is af te zien aan de prachtige, op wandformaat aangebrachte behangschilderingen van De La Rivière, die Embertus in 1805 rondom in de voorkamer van zijn huis liet aanbrengen. Als waardige omgeving voor de prachtige staande klok van Martinus. En zo duurzaam dat ze nog steeds aanwezig zijn. Bij zo’n weelde is het wel uitgesloten dat er in het gezin van enig gebrek aan voedsel sprake is geweest. Trouwens, de stad als geheel lijkt zich beter te hebben gehouden dan vele andere, er lijkt geruime tijd zelfs nog een verdere welvaartsstijging te zijn geweest.

In de periode van de Bataafse Republiek (1795-1806) ontdoken de Nederlanders waar ze maar konden de handelsbeperkingen die de Fransen hen oplegden. Zodanig dat Napoleon – die in Frankrijk de revolutie had teruggedraaid, zich in 1804 tot keizer had gekroond, en nu aasde op de overheersing van geheel Europa – ons land in 1806 van zuster-republiek tot zuster-koninkrijk onder zijn broer Lodewijk maakte. Met de bedoeling dat die streng zou optreden.

Een van de behangschilderingen van De La Rivière. Foto Wim van Alphen

Maar daar kwam het niet erg van. Lodewijk hechtte zich aan ons land, probeerde een goede – zij het dure - vorst te zijn, zorgde voor goede wetten en instellingen, en zag niet al te streng toe op de gehate restricties. Het kiesrecht voor een volksvertegenwoordiging, dat in 1796 even aan alle mannen ouder dan 20 jaar was toegekend, maar vervolgens steeds verder weer was ingeperkt, verdween bij hem uit het zicht. Maar wanneer ergens een ramp had plaatsgevonden kwam hij meelevend op bezoek, en ook reisde hij uit gewone belangstelling rond, om “zijn” land beter te leren kennen. Zo kwam hij in april 1809 op bezoek in Geertruidenberg, waar hij ook de hoedenfabriek bezichtigde. Hij werd ontvangen door Pascal en diens schoonvader, en kreeg een speciaal voor deze gelegenheid vervaardigde driekantige Napoleonsteek cadeau. Een opvallende gevelsteen aan het huis herinnert hier nog steeds aan.

Een goed leven (1810-1844)

Keizer Napoleon ergerde zich steeds meer aan het gebrek aan strengheid van zijn broer, en maakte in 1810 een einde aan diens bewind. Ons land werd tot een provincie van Frankrijk gemaakt, en nu werd het echt erg. Wij hadden in de voorafgaande “Franse” tijd een volledig centraal bestuursapparaat gekregen, met een uniform belastingstelsel – een grote verbetering ten opzichte van de Republiek, waarin het verbrokkelde bestuur, en de door iedere provincie naar eigen goeddunken vast te stellen belastingdruk veel afbreuk aan de slagvaardigheid hadden gedaan – maar moesten nu merken dat een bezetter ons daarmee veel beter dan vroeger in zijn macht kon krijgen. Vrijwel alle ontduiking van wetten werd onmogelijk,

overall werden Franse gezagsdragers aangesteld, en Frans werd de officiële bestuurlijke taal, zoals in de doop-, trouw- en begraaf-registers nog altijd te zien is. In Geertruidenberg werd als overall het plaatselijke bestuur ontbonden, de schepenbank opgeheven, het gildestelsel afgeschaft en de Franse wetgeving ingevoerd. Pascal raakte zijn baan daarmee kwijt. Maar de hoedenproductie bleef vrolijk bloeien, en voorzag hem in toenemende mate van de middelen om ook zelf, net als Embertus, een zekere staat te gaan voeren. Alsook om nog nieuwe zakelijke activiteiten te gaan beginnen.

Gevelsteen Markt 1 (Foto: Arjan van Loon, 2008)

Een vroege uiting van status was het kopen geweest van een voornamelijk zitplaats in de rooms-katholieke kerk, in navolging van zijn rijke schoonvader. Die had voor zichzelf en dochter en schoonzoon elk al een prestigieuze plaats-op-naam in stoel 1 – die meerdere zitplaatsen telde – en Pascal had er zelf in 1807 een vrijgekomen plaats bijgekocht voor zijn tienjarige zoon Martinus. Voor 57 gulden. Later, in 1820,

zou hij nog voor 72 gulden een plaats in stoel 3 kopen, voor zijn toen achttienjarige dochter Maria Teresia. Het werd steeds duidelijker: ook hij mocht er “zijn”, mocht meedoen met de besten in de stad. Hij kreeg daar ook de leeftijd voor. In 1810 was hij zes en dertig.

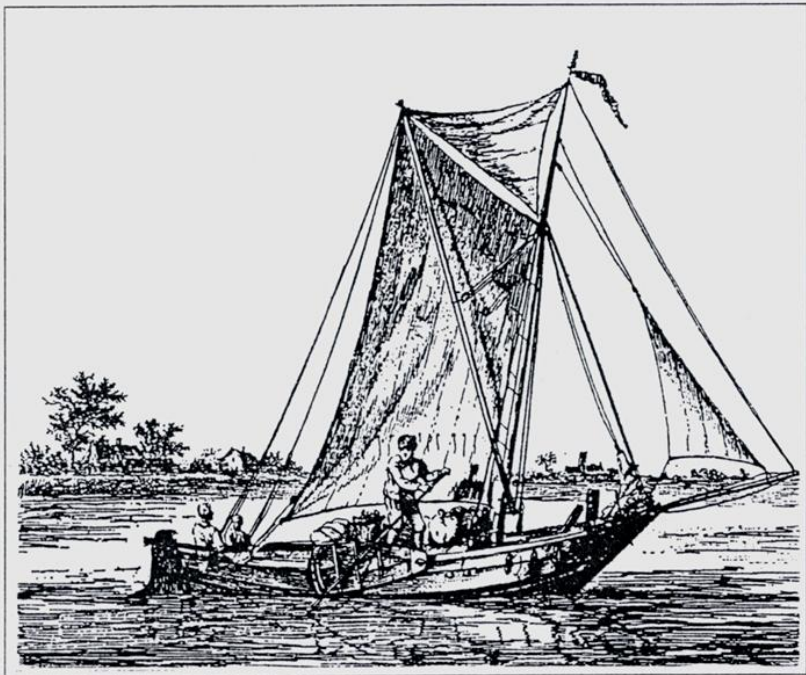
Een van zijn eerste zakelijke activiteiten betrof de profijtelijke verpachting van de visrechten op de zuidelijke Biesbosch, welk gebied aan het huis Oranje Nassau had toebehoord. Mèt alles wat er in, en op, en boven leefde. Wie er van wilde profiteren, had het recht daarop moeten pachten bij de rentmeester van de Prins in Geertruidenberg. Maar na de revolutie was het bezit van de Oranjes verbeurd verklaard en in handen gekomen van Domeinen (= centrale overheid), die de verpachting tot 1810 op de oude voet had voortgezet. Nu maakten de Fransen daar een einde aan. Zij verhuurden het recht op verpachting aan de hoogste bidder, en Pascal wist het samen met twee andere ondernemende kooplui voor een periode van twaalf jaar te bemachtigen. Waarop zij de pacht flink verhoogden: *de bevolking kreeg flinke klappen*, bericht de schrijver van *Drimmelen 350 jaar*. Hij vermeldt ook dat mijn voorvader Jan den Dunnen één van de Drimmelse vissers was die in 1811 gepacht hebben. Er is dus een gereede kans dat Jan en Pascal elkaar toen ontmoet hebben, zij het in een wel veel minder blijvend contact dan de den Dunnen-Smolders relatie van mijn ouders. Want na 1811 hield Jan het voor gezien, was hij niet langer bereid om de hoge pacht op te hoesten. Wat Pascal betreft: die beperkte zich niet alleen tot het verpachten, hij zag er ook op toe dat de vissers hun steken – de fuik-achtige constructies waar zij de vis in vingen – behoorlijk onderhielden. Daarvoor had hij een *Hengst* aangeschaft, een flinke maat boot die zijn ligplaats in de haven van Geertruidenberg had.

Een hengstschuit.

*Dit scheepstype kwam in de regio
Werkendam veelvuldig voor.*

*Door de geringe diepgang was de
hengstschuit bijzonder geschikt
voor de visserij en het vervoer
van rijshout via de ondiepe
killen.*

*Ook de beurtvaart-, markt- en
vrachtschippers gebruikten een
hengstschuit.*

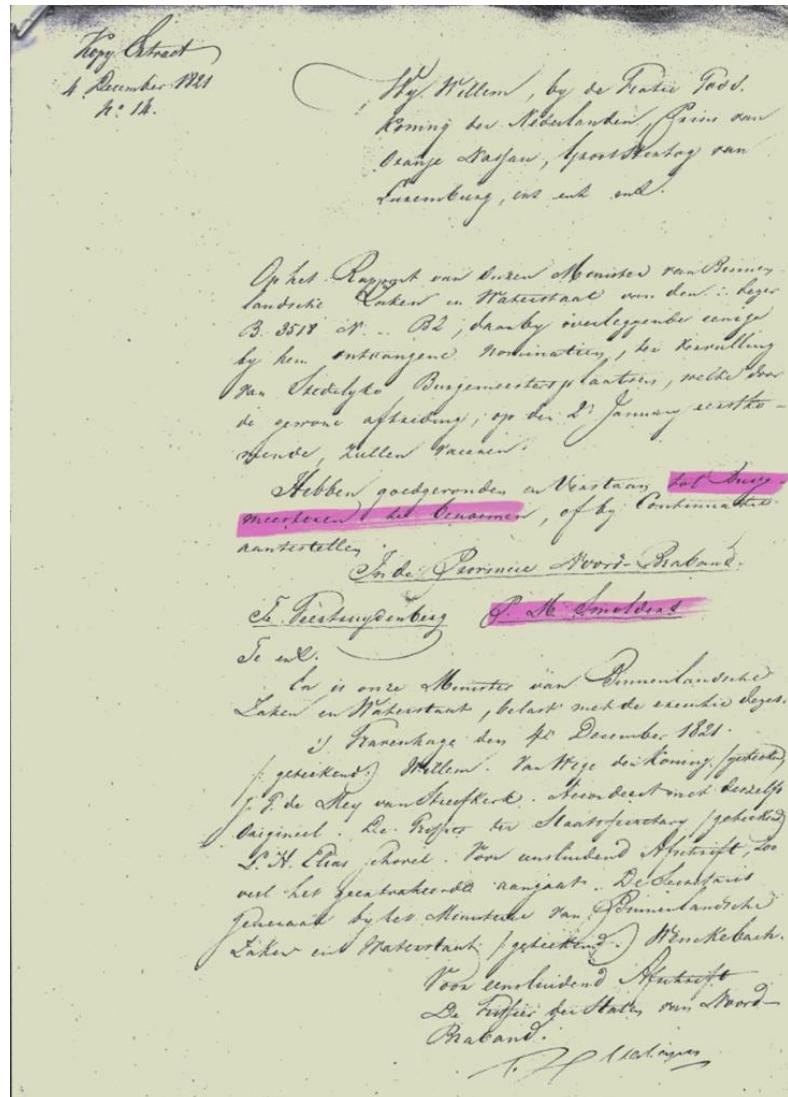

Met enige regelmaat begon hij ook – er tot het einde van zijn leven mee doorgaand - percelen wei- en bouwland te kopen, soms alleen, soms samen met enkele anderen, hetgeen mooie pachten binnen bracht. Met wisselende compagnons kocht hij daarnaast droogvallende gebieden in de Biesbosch, die ze tot ontwikkeling brachten om vervolgens de rechten op het snijden van biezengrond, wilgenhout en riet te verpachten, en daar waar weiland ontstond het recht op hooien. Een spectaculair succes werd de ontwikkeling van een groot perceel dat Koekoekplaat heette. Het werd in 1816 voor 9000 gulden aangekocht, en ging zoveel pacht opleveren dat het in 1838 voor 135.000 gulden kon worden verkocht. Te verdelen onder acht compagnons, maar toch!

Bij de verplichte loting voor dienstdiening in de Franse legers, vooral voor de verschrikkelijke mislukte tocht van Napoleon naar Rusland in 1812/13, bleef Pascal vrij. Maar na Napoleon's val, en de terugkeer eind 1813 van inmiddels prins Willem VI, kreeg hij een oproep om in september 1814 voor de nieuw ingestelde Militaire Raad in Breda te verschijnen. Om toe te lichten op welke gronden hij meende voor vrijstelling in aanmerking te komen van de *algemeene volks wapening*, oftewel de algemene dienstplicht. De burgemeester van Geertruidenberg had daartoe een aanschrijving gekregen, met de instructie om hem *vergezeld door uwen veldwachter of een ander door u te stellen persoon* in Breda te *presenteren*. Maar Pascal zal hebben aangetoond dat hij een vervanger had gevonden. Voor de dienstplicht gold namelijk een systeem van loting - omdat aan slechts een beperkt aantal militairen behoefte was - en het was toegestaan om als je ingeloot was te ruilen met een uitgelote arme die tegen een financiële vergoeding je plaats wel wilde overnemen. Een nieuwe bestuurlijke fase in zijn leven begon met zijn aanstelling als lid van de municipale raad in 1815, per 2 januari 1816 gevolgd door zijn benoeming op een burgemeesterspost van Geertruidenberg, en herbenoeming daarin per 2 januari 1821. Het waren nu Koninklijke Besluiten – *Wij Willem bij de Gratie Gods* - waarmee in ons land de openbare functies werden ingevuld. Want de grootmachten in Europa - waartoe inmiddels naast Engeland en Oostenrijk ook Pruisen en tsaristisch Rusland behoorden - hadden nadat Napoleon was overwonnen al wat democratisch-revolutionair was de kop ingedrukt. Zij hadden in Frankrijk het oude koningschap hersteld, en ook beslist dat het een “stevige” buur in het noorden moest krijgen.

Daartoe werden de vroegere Oostenrijkse Nederlanden, het prinsbisdom Luik en Luxemburg met ons land tot één koninkrijk gemaakt, met de zoon van prins Willem V nu als koning Willem I. Dat was een autoritaire figuur, die meteen begon *de teugels der regeering zelve in handen te nemen*, en daar geen tegenspraak bij duldde. De nieuwe grondwet van 1814 bevatte wel een aantal bepalingen

om zijn macht in te perken, maar omdat hij zijn ministers zelf mocht kiezen en ontslaan, en het recht van veto had op de aanstelling van parlementsleden – waar toch al slechts een heel klein deel van de bevolking voor mocht kiezen – kon hij regering en parlement met ja-knikkers vullen. En hij handhaafde dat deel van de wetgeving uit de Franse tijd dat gericht was op een efficiënt, centraal geleid landsbestuur. Zoals het burgerlijk wetboek, het wetboek van strafrecht, de belasting- en onderwijs-wetgeving, en tevens het in 1811 ingevoerde bevolkingsregister met zijn adres-, verhuis- en persoonsgegevens. Ook de vrijheid van godsdienst bleef in stand. De rooms-katholieken bleven het in allerlei opzichten nog wel moeilijk houden, maar hun aanstelling in bestuursfuncties ontmoette althans in Geertruidenberg geen problemen meer: twee van de nieuwe burgemeesters – er waren er drie – waren van katholieke huize.

... tot burgemeester heb benoemd ... P.M.Smolders

Het besturen was Pascal op het lijf geschreven, dat was in de Bataafs-Franse periode al goed gebleken, en hij heeft zijn stad dan ook met enthousiasme tot aan zijn dood als burgemeester en later wethouder gediend. Het waren functies die geen dagtaak vormden. De heren konden ze goed combineren met hun notariële en zakelijke activiteiten, waarin zij nogal eens samen optraden en, zoals dat gaat, van hun positie konden profiteren. Pascal was nog altijd dominant, kreeg ook een neiging tot autoritair optreden, en dat bracht soms een conflict mee. Zoals bij een procedureel geschil in 1817 over het optreden van een kiescollege, waarin hij overigens wel aan het kortste eind trok. In 1824 werd landelijk het bestuursstelsel gewijzigd: er kwamen nu één burgemeester en (in Geertruidenberg) twee wethouders. De voormalige niet-katholieke President Burgemeester kreeg daarbij de burgemeestersfunctie.

Terecht, want hij stamde uit een zeer capabele regentenfamilie, die als enige gedurende de hele Bataafse periode in het stadsbestuur had kunnen aanblijven. Dit was geen geval van godsdienstdiscriminatie, en Pascal bleef als wethouder lang en goed met hem samenwerken. De vergoeding voor wethouders was fl. 100.- per jaar, belangrijk minder dan de fl. 700.- voor de burgemeestersfunctie. Maar om de vergoeding ging het Pascal niet. Hij leefde zich uit in commissies, zoals die voor het taxeren van de onroerend-goed-waarde voor de personele belasting en de *Kommissie voor de revisie van de Stedelijke Reglementen* die – ironisch genoeg – de afschaffing van het systeem van drie burgemeesters had voorbereid.

In 1821 begon hij zijn vleugels in nog een nieuwe richting uit te slaan: die van een soort herenboer. Hij verwierf zich een *geheel nieuw opgebouwde boere schuur of stalling met een klein stukje tuingrond* achter een perceel aan de Koestraat, met uitgang aan de stadswal. Een onderkomen waarin hij een klein boertje plaatste, dat hij voorzag van vee, paarden, diverse wagens en gereedschap. Het moet op het stadsboerderijtje tegenover mijn ouderlijk huis in Nijmegen hebben geleken, dat tot de bevrijding in 1944 heeft bestaan. Dat had een piepklein woninkje, met een brede stal erachter en een smalle ernaast, waarboven een grote hooizolder met een luik aan de straatkant. Ik herinner me hoe in het voorjaar de koeien door de straat de stad uit werden gedreven naar de Ooijpolder, waar boertje Leendert weiland had. Elke dag reed hij er heen om te melken, de melkbussen in een hoogwielig open wagentje achter het paard, en soms mochten wij kinderen mee. Evenals soms met de grote kar voor het hooien in augustus – vanouds de *hooimaand* genoemd – waarbij het handgemaakte en gedroogde gras door twee man met een hooivork steeds hoger werd opgestoken, tot de wagen kraakte en het paard hem nog net maar kon trekken. Dan wij er in het kriebelige spul bovenop, en zo mee naar huis waar het hooi via het bovenluik de zolder op ging. Zo vaak en zoveel als voor de winter nodig was. In het najaar ging de koeienstoet in omgekeerde richting, er kwam haver voor het paard, en dan was de jaarcirkel rond. Dit beeld gaf ook Geertruidenberg te zien. Met meerdere koeienstoeten door de Koestraat, want er woonden aardig wat boeren in de stad. Ik weet niet op welke schaal Pascal begonnen is, maar bij een inventarisatie in 1840 had hij *15 stuks runderen boven de 2 Jaar oud en 2 stuks Paarden boven de 3 Jaren oud*. Een leuk bedrijfje dat waarschijnlijk vooral profijt bracht door verkoop van melk en fokkerij voor handel of slacht.

In 1824 overleed schoonvader Embertus op zesentachtigjarige leeftijd. Hij was al geruime tijd niet goed meer geweest, was al jaren beschouwd als een *oude en afgeleefden man, onbewust en alvast geen deel meer neemende aan datgeenen buiten hem omgaat*, zoals in een gemeenteraadsverslag te lezen staat. De familie kon alleen maar blij zijn dat het voor hem afgelopen was. Zijn bezit ging over op zijn dochter Cornelia, die verklaarde dat de nalatenschap *bij mij alleen geerfd word* en alleen bestaat uit een *Huis met Erve met een daaragter staande Hoedefabriek*, welk huis *bij mij ondergetekende en Huisgezin zelve bewoond* wordt. Het was een ruim, dieprekend huis, waarin en voor opa en het hele gezin voldoende plaats was geweest. Maar voor de inmiddels zevenentwintigjarige Martinus II was het toch een uitkomst dat hij nu de bovenvoorkamer van opa kon betrekken. Hij had evenals zijn vader een dominant karakter, met vooral administratieve en organisatorische aanleg. Daardoor had hij al op zijn negentiende de post van secretaris/ boekhouder van de grote Emiliapolder gekregen – die vlak ten westen van Geertruidenberg begon – en was hij zojuist ook tot griffier bij het voor de stad relevante gerecht in Oosterhout benoemd. Posities van waaruit hij zijn vader nuttige informatie over percelen land kon verschaffen, en behulpzaam kon zijn bij zaken die soms voor de rechtbank werden gebracht als partners het oneens waren over hun onderlinge verhouding in projecten van grondexploitatie. Evenals Martinus II woonden ook de vierentwintigjarige Embertus II – die de exploitatie van de hoedenfabriek

begon over te nemen - en de eenentwintigjarige Maria nog thuis: er werd niet vroeg getrouwd. Pieter en Anna waren nu achttien en dertien jaar oud.

Het overlijden van (schoon)vader Embertus mag dan geen droef gebeuren zijn geweest, heel anders was dat vier jaar later met het plotseling overlijden van oudste dochter Maria Theresia, op nog maar zesentwintigjarige leeftijd. De ouders berichtten ervan in het lokaal gelezen nieuwsblad,

••• Heden vinden wij ons met de gevoeligste slag van ons leven getroffen, doordien het den almachtigen God behaagd heeft, onze dierbare oudste Dochter, MARIA THERESIA, na voorzien te zijn geweest van de Heilige Sacramenten onzer Moeder de Heilige Kerk, aan de gevolgen van een ziekte van 14 dagen, vergezeld met hevige zenuwkoorsen, in den bloeiende leeftijd van 26 jaren en 2 maanden, het tijdelijke met het eeuwige (zoo wij op goede gronden vertrouwen zalig) te doen verwisselen.

Alle die het deugzaam leven en het karakter van de Overledene hebben gekend, zullen het best kunnen beseffen en gevoelen in welke droevige toestand wij ons door dit snarlijk verlies bevinden. Bitter bedroefd geven wij door deze gewoonlijke weg kennis aan Vrienden en Bekenden, van dit voor ons zoo hartgrievend overlijden, waaraan wij vertrouwen dat zij alle wel eenig deel zullen nemen, en ons alzoo van rouwbeklag gelieven te verschoonen.

GEERTRUIDENBERG, P. M. SMOLDERS.
den 16 November C. E. SMOLDERS,
1828. Geb. VAN DEN HOUT.

Bid voor de Ziel van Zaliger

Maria Theresia Smolders,

Geboren te GEERTRUIDENBERG, den 4
September 1802, aldaar overleden,
den 16 November 1828.

Zij schrijden allen en beweenden haar.

*Maar Hij zeide: schrijd niet, het
dochttertje is niet dood, maar
het slaapt. Luc. VIII, 25.*

DAT ZIJ RUSTE IN VREDE.

zoals dat in de betere standen gebruikelijk begon te worden, met het opmerkelijke verzoek om van rouwbeklag verschoond te blijven. En zij lieten een bidprentje drukken, het oudste dat ik ben tegengekomen.

Eén van de zaken waarmee Pascal zich intussen was blijven bezighouden was de zalmvisserij. Na afloop van de twaalfjarige verpachtingsperiode sloten de vissers uit Drimmelen vanaf 1823 hun pacht rechtstreeks af bij Domeinen, tegen een hoger bedrag dan het driemanschap bereid was te betalen. Dat vormde nu de firma van vischhandel Smolders, Lamme en Koene in compagnie, gepatenteerd als doende *Negotie in versche gerookte en gezouten visch*, met Pascal als directeur. Een bedrijf dat zo goed liep dat zij eind 1833 er *Eene vissersschuur en Erf met daarin gevonden wordende en in stookfornuis gemetselde koperen taanketel en kuip, gehorende tot het bedrijf der zalmvischery* bij kochten. Dat tanen was een bewerking van de visnetten om die in goede conditie te houden. Blijkbaar pachtte het drietal nu ten behoeve van minder gegoede vissers die dat niet zelf konden bekostigen, en die ook de apparatuur voor het onderhoud niet konden aanschaffen. En die zij zo weinig hoefden te betalen dat het bedrijf voor de eigenaren bepaald profijtelijk was. Er werd tot ver over de grenzen geëxporteerd, en Pascal maakte reizen naar omringende landen om dit te promoten en begeleiden. Eén daarvan plande hij begin 1831, maar toen ontstonden er problemen met de uitgifte van de daarvoor benodigde reispas, de voorloper van ons paspoort. De burgemeester had die voor hem aangevraagd, hem aanduidende als *Negotiant en Wethouder dezer stad*, en met de signalementsvermelding waaruit ik zijn voorkomen als jonge man afleidde: *oud 56 jaren, haar zwartgrijs, wenkbrauwen idem, oogen blaauw, neus gewoon, mond idem, kin idem, baard idem, bijzondere teekenen geschonden van de kinderziekte*. En als eerste kenmerk een *lengte van 1 El 800 streep*. Dat bracht bij mij verwarring teweeg, omdat de el traditioneel iets minder dan zeventig centimeter bedroeg, en dat in de kledingstoffen-branche tot in ieder geval kort geleden nog steeds heeft gedaan. Zoeken in Wikipedia bracht de oplossing: met ingang van 1820 is voor administratieve doeleinden de el gelijk gesteld aan een meter, en in 1872

afgeschaft. Pascal was dus één meter tachtig lang, hetgeen hem voor zijn tijd – waarin één meter zestig al aardig wat was - een indrukwekkend postuur gaf. De moeilijkheid onstond door de gevraagde reisbestemmingen: naast Pruisen en Frankrijk ook België. De Gouverneur in Noord-Brabant schreef dat *ik in de tegenwoordige omstandigheden geene reispassen naar Belgie kan afgeven*. Wij waren met de Belgen in staat van oorlog geraakt.

Koning Willem I staat bekend als de koning-koopman die zich van begin af aan bekwaam inzette voor het herstel van industrie, handel en financiewezen, die in de Napoleontische tijd danig in het slop waren geraakt. Hij richtte onder meer de Nederlandsche Handelmaatschappij op - met een vervoersmonopolie op Nederlands Indië – en De Nederlandsche Bank en de Rijksmunt. Maar als staatsman schoot hij ten ene male tekort, door zijn eigenzinnigheid en ongeduld. Zoals met het manipulatief doordrukken in 1815 van de grondwet voor het nieuwe koninkrijk van de Verenigde Nederlanden. De rooms-katholieke Belgen wilden die vereniging niet. Zij hadden grote moeite met een protestantse koning, met de scheiding van kerk en staat, met het moeten meedragen van de enorme schuldenlast die ons land – anders dan het zuiden - in de Franse tijd had opgebouwd, en voelden zich terecht achtergesteld bij de benoeringen in openbare posities. Ondanks een veel betere industriële ontwikkeling in hun deel van het nieuwe koninkrijk escaleerden de spanningen, met als resultaat een opstand in het zuiden dat in 1830 de onafhankelijkheid uitriep, en een *tiendaagse veldtocht* van het noorden in augustus 1831 om hen weer in het gareel te brengen. Maar dat mislukte. En de grote mogendheden vonden nu dat de Belgen, die de alom gewaardeerde Duitse prins Leopold als hun nieuwe koning hadden binnengehaald, inderdaad beter zelfstandig konden worden. De Franse koning schoot hen zelfs te hulp met een leger dat onze troepen eind 1832 verdreef, waarop in mei 1833 een wapenstilstand werd gesloten. Willem I wilde echter nog niet wijken. Hij hield een groot leger van 75.000 man op de been, en berustte pas in 1839, onder grote internationale druk, in een definitieve scheiding. De internationale politieke verhoudingen waren opnieuw gewijzigd: ons land moest weer met een bescheiden rol genoegen nemen, evenals de Oranjes, die weer even bij de heel groten waren gerekend toen kroonprins Willem in 1816 met Anna Pavlowna trouwde, de dochter van de Russische tsaar. En nu was de terugval definitief.

De oorlogstijd was weer een bonanza voor de hoedenfabriek. Ik herinner mij hoe welvarend de firma Jordi was, die in mijn tijd aan het einde van iedere officiersopleiding bijna alle *service-dresses* leverde, ondanks een prijs die boven de toelage daarvoor uitging, dankzij superieure kwaliteit en een goede p.r. Zo moet het ook bij Pascal weer zijn gegaan. Met een enkele akelige onderbreking in de zomer van 1838, toen een hevige brand uitbrak. Om half vier in de ochtend stond de fabriek in lichter laaie *welk dadelijk een verontrustend aanzien verkreeg en de nabij zijnde huizen met gelijke verwoesting bedreigde*. De plaatselijke brandweer kreeg van alle kanten bijstand. In hun dankwoord schreven B&W: *De 200 bereidvaardig en kragtdige hulp van de Militaire bezetting en verder in kantonnement alhier gelegerde troupes in den vroegen morgenstond van heden, ons ontmoet bij het blusschen van ontstane Brand in Hoede fabriek van den Heer Smolders te meer treurige gevolgen van deesen Ramp gelukkiglijk hebbende afgewend, verplicht ons in de eerste plaats Uwe gestr. onsen welgemeenden dank te betuigen*. Ook uit de gemeente Raamsdonk was met 200 man hulp verleend, *deswegen onsen welgemeenden dank. Het ontmoet hebben van alzulk eene verplichtende en vriendnaburelijke hulpvaardigheid ter afwending van een ramp schrikbarelijk alhier hebbende gedreigd gehad*. Maar al waren de omringende huizen gespaard, inclusief dat van Pascal, de schade was aanzienlijk: de fabriek werd van 1200 afgewaardeerd tot nog slechts 70 gulden. Gelukkig dat *de fabriek en de zich daarin bevindende voorwerpen voor brandschade bij een van de Nederlandse maatschappijen was gewaarborgd en daardoor zijn*

schadeloos gesteld. Pascal kon hem snel weer opbouwen. En inrichten met de modernste apparatuur, dat spreekt.

De grote brand bracht bezinning teweeg. Pascal realiseerde zich hoe gemakkelijk hij en Cornelia zelf het slachtoffer hadden kunnen zijn geworden, samen met Martinus II en Anna, die nog altijd thuis woonden. Want hun kinderen waren laatbloeiers, zelfs Pieter die vier jaar geleden trouwde was achtentwintig geweest. En Embertus II was achtendertig toen hij in het huwelijk trad, nog geen maand voordat de brand was uitgebroken. Hij had inmiddels al geruime tijd het werk in de hoedenfabriek van zijn vader overgenomen, en aangezien Pascal een gefortuneerd man was, had hij eigenlijk alle ruimte om het rustiger aan te gaan doen. Daartoe besloot hij dan ook. Hij was nu vierenzestig, mooi tijd om voor zolang het hem en Cornelia nog gegeven was, meer van het leven te gaan genieten. Meer, want hij was al een aantal jaren in deze richting opgeschoven. Hij bezat paard en sjees voor uitstapjes met vrouw en dochter Anna, en om met vrienden uit te rijden voor een dagje jagen. Hij gaf al diners voor tien tot twaalf personen, de tafel gedekt met mooie serviezen, zilveren bestek en fraai glaswerk gevuld uit een welvoorzien wijnkelder, en met voor de heren ter afronding een goede sigaar. Het gezelschap kon genieten van een aantal welgekozen schilderijen die - onderdeel van een groeiende verzameling - samen met enkele boeken in huis de mogelijkheid gaven voor gesprekken die ook eens niet over zaken gingen. Meer van dit, en meer aandacht voor de kleinkinderen die begonnen te komen, alsook een meer ontspannen benadering van zaken en politiek. En ruimte voor financiële steun aan zijn kinderen, nu gronden die in de Biesbosch waren ontwikkeld, binnen een jaar na de brand een geweldig bedrag opbrachten. De al genoemde *Koekoekplaat* waaraan hij in 1816 voor 1.800 had meegedaan, bracht ruim 22.000 binnen. En zijn deel in de *Petrusplaat*, *Hardenhoek*, *Maltha en Ganse weide*, waarin hij in de zomer van 1839 voor 7.600 had deelgenomen, verkocht hij binnen vier maanden voor bijna 37.000! Een blijk van zakelijk talent waarop zijn moeder Anna en oudtante Cati, die het al zo vroeg in hem ontdekt hadden, heel trots zouden zijn geweest.

Geheel op zijn lauweren rusten wilde Pascal echter niet. In het stadsbestuur bleef hij aan, en nam hij eind 1839, toen bleek dat burgemeester Verkouteren *door ongesteldheid verhinderd* was een vergadering bij te wonen, als oudste in rang het voorzitterschap op zich. Weinig kon hij vermoeden dat deze situatie gedurende de hele komende tien jaar, met slechts een paar uitzonderingen, zou voortduren. Maar het beviel hem uitstekend. In 1842 greep hij de kans aan om voor te stellen *ten einde er meerder order inde vergadering mogt plaats hebben een Reglement daar voor te ontwerpen*. Hetgeen hem de opdracht verschafte *tot het formeren van een concept Reglement van orde voor de Raadsvergaderingen*. Ordenen, regels maken en vastleggen, hij genoot ervan. Het werd een goed reglement.

Ook het visserijbedrijf liet Pascal niet los. Het liep als een trein, en vroeg gewoon om verdere uitbreiding. In maart 1843 meldde hij in de vergadering van het college van burgemeester en wethouders dat de *associatie der zalmnegotie, visscherij en Rokerij*, bekend als de firma Lammers, Smolders en Koene, een nieuw gebouw wilde neerzetten om de handel in zalm nog beter te kunnen uitoefenen. Er werd een herenhuis met erf aangekocht, waarop het gebouw gezet werd. En begin 1844 werd aan de Havenkant nog een huis aangekocht dat verbouwd werd tot een pakhuis genaamd *het vischhuis*.

Droeve jaren (1844-1851)

Helaas ging het materiële welzijn vergezeld van een groeiend verdriet. Eerst door het al op achtendertigjarige leeftijd overlijden van zoon Pieter in 1844, en vervolgens door het sterven

van zowel zijn vrouw als enig overgebleven dochter in 1848. Cornelia werd vijfenzeventig, Anna, die in het kraambed stierf, slechts zevenendertig.

(2279) Tot mijne groote droefheid en die mijner kinderen en behouw-
kinderen, overleed heden, voorzien van de laatste H. Troostmiddelen der
Kerk, mijne leeder geliefde Echtgenoot CORNELIA ELISABETH VAN
DEN HOET, in den ouderdom van bijna 76 jaren en het 54ste jaar ou-
Echtvereeniging. P. M. SMOLDERS.
GEERTBUIDENBERG, 11 Februarij 1848.

Na deze tegenslagen had Pascal – nu vierenzeventig - alleen nog zijn oudste twee zonen over. Nodig hadden die hem niet meer. Maar hij was nog altijd vitaal, en zocht afleiding voor zichzelf door in 1849 samen met twee oude makkers een project in gang te zetten tot inpoldering van gronden bij en langs Drimmelen. Ook in het stadsbestuur bleef hij aan, maar lang maakte hij het toch niet meer. Na een kort ziekbed stierf hij op 30 augustus 1851, zeven en zeventig jaar oud. Te vroeg om zijn laatste project af te kunnen maken, dat door de vele procedures die ervoor moesten worden doorlopen, pas onder Martinus II gereed zou komen. Martinus berichtte de Raad van de stad: *Daar het de Almagtige behaagde op den 30 Augustus j.l. onzen dierbaren vader de Heer Paschalis Martinus Smolders, wethouder en Lid van den Raad dezer stad tot zich te roepen, zoo vinden wij ons in de treurige verplichting UEd. Achtbaren van dit overlijden bij deze kennis te geven, niet twijfelende of wij mogen ons van UEd. Achtbare belangstelling in den dierbaren overledenen verzekerd houden.* Waarop de Raad in een even bloemrijke reactie betuigde *van onze hartelijke deelneming in de smartvolle gebeurtenis door welke aan uwen geachten familiekring een dierbaar hoofd, aan de maatschappij een braaf mensch en aan ons collegie een ijverig en verdienstelijk lid is ontvallen.* Ook in het nieuwsblad werd een bericht geplaatst, dat aangeeft dat Pascal evenals zijn oudste dochter een pijnlijk einde heeft gekend.

(13759) Na een smartelijk lijdē van 16 dagen overleed heden, voor-
zien van de H. H. Sacramenten der Stervenden, onze zeer geliefde
Vader en Behuud-Vader, de Edel-Achth. Heer PASCHALIS MAR-
TINUS SMOLDERS, Wethouder dezer Stad, in den ouderdom van
ruim 77 jaren. M. J. SMOLDERS,
E. F. SMOLDERS.
GEERTBUIDENBERG, WED. P. P. SMOLDERS, GEB. MESENIG,
30 Augustus 1851. L. P. KOENE.

Er lag een imposant leven achter hem, en ook zijn nalatenschap was indrukwekkend. De Memorie van Successie vermeldt talrijke percelen land, en als ik zie wat Martinus niet lang daarna voor de verkoop van *zijn* aandeel in de gronden ontving, heeft de erfenis meer dan f100.000 bedragen. In hedendaags geld ettelijke miljoenen! De inventaris van het huis strookte daar mee. In vier grote kamers, de zolders en kelders, alsmede het voorhuis, de keuken, provisiekamer en mangelkamer lag, stond en hing voor bijna f3.800 aan spullen, en die waren dan nog ondeskundig en/of vriendelijk laag gewaardeerd. De 57 schilderijen, groot en klein, waarvan drie met *krooningslijsten*, zijn op samen 23 gulden gesteld. Best mogelijk dat er zeventiende-eeuwse meesters onder waren, want een Vermeer bijvoorbeeld bracht in die tijd slechts f2.50 op! We zullen het nooit weten. Een enkel verder gegeven naast wat ik al noemde: er was *eene ronde opgelegde mahonijhouten uittrektafel* waaraan met velen gezeten kon worden, en er waren nog 127 flessen wijn om uit te schenken. In de boerenschuur stond aan levende have nu één paard en dertien *vette koebeesten*.

Het was een waardige nalatenschap van een veelbegaafd en veelzijdig actief en ondernemend man. Over wie ik trouwens nog niet alles heb verteld. De gezinsaspecten met betrekking tot zijn zoon Pieter heb ik sterk buiten beeld gehouden om die zijn eigen plek te kunnen geven. En om pas dan op de verdeling van Pascal's erfenis in te gaan. Weer gaan we dus even terug in de tijd, naar deze Pieter die mijn moeders overgrootvader was.

Een charmante Flierefluiter

(Petrus Paschalis, 1805-1844)

Hij was het kleine broertje. Als derde zoon, en negen respectievelijk zes jaar jonger dan zijn oudere broers, was Pieter lange tijd eerder een troetelkindje dan een jongen waarvan iets gevraagd werd. Hetgeen hem goed beviel, want hij had in hoge mate het prettig indolente van zijn groot- en overgrootvader. En zijn ouders bleven hem ontzien, aanvaardden dat hij maar wat aanlummelde bij zijn opleiding in het koopmansvak - waarvoor hij duidelijk niet warm liep - en hielden hem ook verder steeds uit de wind. Toen hij in 1824 inlootte voor de militaire dienst, met nummer acht, zorgde zijn vader dat hij werd vrijgesteld door *nommerverwisseling*

met een uitgelote stadgenoot - tegen betaling. Want dienstplicht in een kazerne, met zijn ruwe omgeving en lichamelijke inspanning, wilde hij zijn zoon niet aandoen.

Anders stond het met deelneming aan de Noord Brabantsche schutterij in de stad, waarvan iedere man – zoals overal in het land - vanaf zijn 25^e tot 30^e lid diende te zijn, om in een aantal dagen en week-ends per jaar militair geschoold te worden. Waarna hij nog vijf jaar oproepbaar bleef als reservist voor het geval er oorlog uitbrak. Geen zware klus, zeker niet voor de officieren die, afkomstig uit de stedelijke elite, flamboyant gekleed gingen, mooie paarden reden en fijne feesten hielden. Een mooi stukje

MODEL Litt. LL.
Art. 200 der Wet.

(Gratis.)
Ligting van den
Jare 1824

NATIONALE MILITIE

PROVINCIE NOORD-BRABAND.

signalement.

EI

Lengte 1.
Aangezicht
Voorhoofd
Oogen
Neus
Mond
Kin
Haar
Wenkbrauwen
Merkbare teekenen

Handtekening
P. P. Paschalis

Geregistreerd N.° 1938

De GOUVERNEUR DER PROVINCE NOORD-BRABAND verklaart:
dat Petrus Paschalis Smolters
geboren te Geestrandenberg den 24 December 1805
van beroep Zoon van Paschalis
Martinus en van Cornelia
van den Hout van Beroep Koopman
wonende te Geestrandenberg binnen de Gemeen-
te Geestrandenberg voor de Nationale Militie is
ingeschreven; dat aan hem vervolgens bij de Loting is ten dee-
le gevallen het Nummer Acht hetwelk hem tot
den dienst verplichtte, hij daaraan heeft voldaan door
Nommervisseling

GEGEVEN te 's Hertogenbosch, den 1 Aug 1824
De GOUVERNEUR voornoemd,

Ingewilligd At. M. van der Broek
At. M. van der Broek is door gefunctieerd

status. Pascal kocht dan ook graag voor zijn zoon de dure uitrusting voor de rang van

luitenant, en zorgde vrijgevig dat hij aan alle evenementen royaal kon deelnemen. Hetgeen Pieter met dezelfde overgave deed als destijds zijn grootvader Martinus, inclusief diens vrijblijvend zwieren met het vrouwelijk schoon. Maar toen hij eens met zijn mede-officieren op bezoek was bij de collega's in Gorkum, geviel het dat hij daar, trots paraderend in zijn fraaie tenue, de welwillende blik trok van Wilhelmina (Mien) Petronella Mesenig. Zij was de dochter van een inmiddels overleden *meester-peperkoekenbakker* – wat een prachtige beroepsnaam! – en woonde nog thuis bij haar moeder. Ze was al een eind in de twintig, maar ook zij had de ware nog niet gevonden. En ze moet iets hebben gehad waar Pieter op viel, want er kwam een contact tot stand dat na bezoeken over en weer uitmondde in een huwelijk in Gorkum aan het einde van augustus 1834. Ze waren toen beiden achtentwintig jaar oud.

De huwelijksakte toont dat Pieter toch geen koopman was geworden – al had hij zich tien jaar eerder wel als zodanig bij de Nationale Militie ingeschreven – maar gewoon thuis een beetje was blijven rondhangen. Want nu schreef hij zich in als *particulier*. Een opmerkelijke andere vermelding in de akte is, dat zijn ouders niet aanwezig waren bij de plechtigheid. Dat leek me heel vreemd. Hield het verband met besmettingsgevaar vanwege *de Aziatische Braakloop in deze gemeente [Geertruidenberg], welke ziekte thans in het vaderland heerscht*? In de zomer van 1832 was vader Pascal al benoemd tot lid van de commissie die maatregelen ter bestrijding ervan moest nemen. Dat voorkwam een grote uitbraak, maar in het volgende jaar waren er in de stad toch slachtoffers van deze cholera-epidemie. Was er dus in 1834 dichtbij of zelfs in huis nóg even een dreiging, en werd het beter gevonden om de risico's daarvan zo beperkt mogelijk te houden? Maar dat klopte niet met de aanwezigheid bij het huwelijk van Pieters oudste broer Martinus, die bij zijn ouders inwoonde, en als getuige optrad. Uiteindelijk bleek de verklaring heel eenvoudig: het ging in Gorkum om het huwelijk *voor de wet*! Voor rooms-katholieken was dat een wassen neus, het échte huwelijk werd in de kerk gesloten, en Pascal en Anna hebben dat onderstreept door weg te blijven en hun toestemming te geven *blijkens ten deze overgelegde notariële akte*. En vrijwel zeker namen zij daarna in Geertruidenberg het kerkelijk huwelijk voor hun rekening, op grootse wijze, want het was tenslotte de eerste keer dat zij dit voor een van hun kinderen konden doen.

De toestemmingsbijlage is een van de vele extra's die Pieters huwelijksdocument laat zien in vergelijking met het heel summiere van zijn ouders, van vóór de Napoleontische tijd. Vermeld wordt nu bijvoorbeeld ook dat *het zesde Hoofdstuk van het Burgerlijk Wetboek, tot opschrift hebbende "Van het Huwelijk"* is voorgelezen, gevolgd door de vraag *aan elk der aanstaande echtgenooten of zij elkander wederkerig tot Man en Vrouw wilden nemen*, en na het daarop gegeven toestemmende antwoord de verklaring *in naam der wet dat zij door het huwelijk zijn verbonden*. Teksten die ook bij ons eigen huwelijk nog voorkwamen, toen met de aanvullende formules *in voor- en tegenspoed enz.* Tot de getuigen behoorden behalve Pieters broer drie familieleden van Mien: een zwager die *Operateur, Heel- en Vroedmeester* was, een broer *koekbakker* en een neef *leerlooier*. Alle drie wonende in Gorkum, wel aangevende dat zij een door en door Gorinchemse was.

Na het huwelijk vestigde het paar zich tijdelijk in de Venestraat, maar in 1836 kocht Pieter het huis Koestraat 40. Dat was de belangrijkste straat van de stad, die van de Markt leidde naar de stadspoort waar de weg naar Oosterhout en Breda begon, en waaraan ook het Prinsenhof lag. Vermoedelijk wist hij de benodigde f1.250 onderhands te lenen van zijn vader, want koopman was hij nog steeds niet: in hetzelfde jaar noemde hij zich, bij de geboorte-aangifte van hun eerste kindje Cornelia - vernoemd naar haar grootmoeder - nog steeds *particulier*. Dat veranderde niet in de jaren erna: ook bij de geboorte van Pascal II in 1837 en van Hendrica in 1839 bleef Pieter zich opgeven als *particulier*! Hij scharrelde maar wat aan,

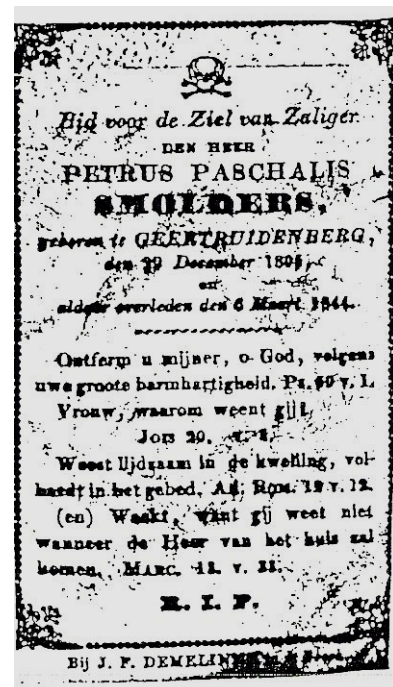
raakte in financiële problemen, en leende van zijn vader in 1838 en opnieuw in 1840 in totaal f6.000 ! Pascal mag dan een scherpe zakenman zijn geweest, die zijn kleine werknemers maar weinig betaalde, maar voor zijn kinderen was hij zacht, zag hij veel door de vingers en saneerde waar nodig hun financiële positie. Zo ook voor Embertus II die de hoedenfabriek leidde, en in totaal voor f10.000 bij hem leende, en voor dochter Anna die ruim f2.000 kreeg. Allemaal bedragen die ver uitgaan boven hetgeen nodig was om een huis te kopen, en wijzen op drie verwende en spilzieke kinderen van een rijke vader en moeder met een goedge en beschermende natuur. In de bedragen van Pieter zal de terugbetaling van het voor Koestraat

Koestraat 40 (Foto Arjan van Loon 2009)

40 geleende geld zijn inbegrepen, maar was er daarnaast royaal ruimte voor aflossing van andere schulden en een spaarpotje voor de komende jaren. Jaren waarvoor ik geen informatie heb over hem en zijn gezin, behalve dat hij zich in het bevolkingsregister 1841-'43 toch even inschreef als koopman. Een late poging om nog iets van activiteit te ontplooiën met van zijn vader geleend geld? Hoe dan ook, hij was weer *zonder beroep* toen hij begin 1844 overleed, op nog maar achtendertigjarige leeftijd. Een doodsoorzaak is niet bekend, ook het bewaarde bidprentje gewaagt er niet van. Frappant is in ieder geval dat hij ongeveer even jong stierf als de overgrootvader Pieter waarnaar hij vernoemd was. Een mooi geval van *nomen est omen*. En in samenhang met het jong overlijden van zijn zusters – op 26- respectievelijk 37-jarige leeftijd – reden voor enig vermoeden dat hij de erfelijke aanleg voor borstkanker had meegekregen die zich later bij mijn moeder, twee zusjes en dochter Manon manifesteerde.

Die aanleg – die zowel via de vrouwelijke als mannelijke lijn kan overerven - kan al op jonge tot middelbare leeftijd het overlijden veroorzaken van de vrouwen die haar erven. Zeker in de jaren vóór 1950, waarin kennis van de ziekte en technieken van behandeling ontbraken. Het kanker-gen wordt niet *altijd* doorgegeven: de drie zusters van mijn moeder bereikten ieder een hoge leeftijd. Zo ook Pieters moeder Cornelia, die daarmee een onwaarschijnlijke kandidaat is, maar vader Pascal kan - net als ik – wel een drager zijn geweest, gelet ook op het sterven van zijn zuster Catharina op haar zevenenveertigste. Voor de zusters van Pieter is onzeker of zij het gen droegen, omdat zij al jong aan een andere oorzaak lijken te zijn overleden, maar van hemzelf is het weer wel aannemelijk, omdat – en ik loop hier even op mijn verhaal vooruit - zijn twee dochters al op 22- en 49-jarige leeftijd stierven. In dat geval moet het gen dan nóg tweemaal in mannelijke lijn zijn doorgegeven, naar Pieters zoon en kleinzoon, die de vader van mijn moeder was. De waarschijnlijkheid hiervan wint aan kracht doordat de echtgenotes van Pieter, en van zijn enige zoon en enige kleinzoon, allen hun man overleefden, en respectievelijk 69, 78 en 84 jaar werden. Mijn moeder stierf op haar 51^e. Mijn zusjes en dochter konden dankzij nieuwe kennis en techniek behandeld worden en in leven blijven.

Na Pieters overlijden bleef Mien achter met kleine Pascal II van zes, en zijn zusjes van vijf en acht jaar. Er is geen aanwijzing dat Pieters korte zakelijke periode iets vererfbaars heeft opgeleverd, zodat zij slechts hun huis aan hem overhielden. Daarmee hadden zij het bepaald niet rijk. Maar Pascal schoot zijn schoondochter te hulp met een lening van f2.000, en regelde begin 1846, toen Martinus II op zijn achtenveertigste eindelijk trouwde, dat die in Koestraat 40 ging wonen en dat het kleine gezinnetje door hemzelf en zijn vrouw Cornelia in hun nu grote en lege huis werd opgenomen. Mien nam daar de leiding van het huishouden over, begeleidde haar verzwakkende schoonmoeder naar haar einde, en bleef Pascal verzorgen tot diens dood in 1851. Alles bijeen ruim vijfenhalf jaar, waarin haar gezin geen enkel financieel probleem kende, en de kinderen een goede schoolopvoeding kregen. Toen nam Martinus II de regie over. Hij was degene die de omvangrijke nalatenschap afwikkelde, waarvoor hij als administrateur en rechtskundige ook de aangewezen persoon was. Hij was zoals zijn vader: degelijk, hardwerkend en spaarzaam, en had nooit aangeklopt voor geld. Tegen de toegeeflijkheid van zijn ouders tegenover zijn broers en zuster had hij nooit bezwaren gemaakt, maar hij zag er wel op toe dat hun schulden met de erfenis werden verrekend. Het ouderlijke huis nam hij zelf, met inboedel en al, en de hoedenfabriek erbij. Niet alleen omdat hij de oudste was, maar ook omdat zijn broer Embertus, die wèl voortging de fabriek te besturen, liever geld zag. Voor de drie kindertjes van Pieter nam Martinus verantwoordelijkheid als toezienend voogd, en stelde zich in de geest van zijn vader ruimhartig op: hij gaf Mien alle tijd om op Markt 1 te blijven wonen tot er voorzieningen voor hun toekomst zouden zijn getroffen. In gezamenlijk overleg, en voor wat zijn neefje betrof ook in samenspraak met hem. Het leidde er uiteindelijk toe dat Mien pas in oktober 1852, ruim een jaar na het overlijden van schoonpapa Pascal, en ruim een half jaar na de verdeling van diens erfenis, met haar kroost naar haar geboortestad Gorinchem trok. Het is het moment dat ik kies om over te stappen naar het leven van Pascal II - die ik hierna zonder die toevoeging Pascal zal noemen – daarbij nog weer even teruggrijpend naar enkele punten uit zijn vroege leven in Geertruidenberg.

Bierbrouwer en restaurateur

(Paschalis Philippus Franciscus, 1837-1900)

De kleine Pascal werd als enige zoon van zijn ouders en als enige naamdrager van zijn opa – pas na diens dood kwam er ook bij oudste zoon Martinus een Paschalis Smolders – van alle kanten verwend. Dat was maar goed, want hij kreeg heel wat emoties te verwerken. Het overlijden van zijn overgrootvader Van den Hout toen hij vijf was zal hem nog voorbij zijn gegaan, maar het vroege overlijden van zijn vader toen hij zes was, gaf een leegte die niet gemakkelijk door zijn moeder en grootouders kon worden opgevuld. Het was een extra reden om hem te koesteren, en zal sterk hebben bijgedragen aan het besluit van opa en oma om het gezin in huis te nemen. Waar hij op zijn tiende opnieuw, en nu bewuster, met sterfgevallen te maken kreeg, door het kort na elkaar verscheiden van zijn oma en tante in 1848. En opnieuw in 1851 toen vlak voor zijn veertiende zijn geliefde opa stierf. Dat was nogal wat, en werd toen ook nog gevolgd door het vertrek uit het vertrouwd geworden mooie huis naar een nieuwe en onbekende woonplaats.

Pascal was net vijftien toen ze naar Gorkum gingen. Oom Martinus had aangeraden dat hij zich zou bekwamen in boekhouden en administratie, waarvoor in die plaats een mooie mogelijkheid was gevonden, vermoedelijk bij iemand uit Mien's uitgebreide familie. Wie dat was heb ik niet kunnen achterhalen, maar wel dat het niet lang heeft geduurd. Want eenmaal in Gorkum zocht zijn oudere zus Cornelia al heel gauw haar toevlucht bij een vijf jaar oudere aannemer. Zij was nog pas zeventien, was ook niet onberoerd gebleven door alle emoties, en veel minder dan Pascal getroost en geknuffeld. Zo kwam het nu tot een vertoon van innigheid dat haar moeder de schrik om het hart deed slaan, en haar kroost al na een jaar - midden in de winter 1853/54 - bijeen deed garen voor een nieuwe verhuizing. Naar Rossum, een klein plaatsje recht ten noorden van 's Hertogenbosch, waar zij haar dochter veilig achtte. Maar de 22-jarige Jan de Laat was echt *in love* met Cornelia, zette alles op alles, en wist ondanks zijn jonge leeftijd in Rossum een aanstelling tot aannemer van publieke werken te verkrijgen. Toch weer bijeen in deze vreemde stek, op ruim vijftig kilometer van Gorinchem, was het jonge stel niet meer te houden, en ging moeder Mien door de knieën. Zij konden in oktober 1854 in het huwelijk treden.

Inmiddels volgde Pascal, die de opgewektheid en charme van zijn vader combineerde met een aardige dosis energie, een verdere opleiding in Rossum en een praktijk-voortzetting in Gorkum. Rond zijn 21^e was hij zo ver dat hij zich als zelfstandig boekhouder kon gaan vestigen. Maar hij wou meer, wilde zijn erfenis aanwenden om ondernemer of fabrikant te worden, net als zijn grootvader. Daar ging hij nu raad en steun voor vragen bij zijn oom en voogd Martinus, die hem na rijp beraad bij een welgestelde bierbrouwer in Geertruidenberg introduceerde. In het voorjaar van 1860 kon hij komen meelopen. Het was een bedrijf waar hij plezier in kreeg, en toen hij in de herfst van 1861 hoorde dat de belangrijke Bossche brouwerij *De Roode Kroon* zou worden geveild, raakte hij enthousiast: dáár wilde hij instappen! Het was een unieke kans, ook oom vond dat hij die niet mocht laten lopen, al kwam ze wel wat vroeg. Oom was net als zijn vader Pascal I een vermogend man geworden, royaal in liefdadigheid, en bereid om ter afronding van zijn voogdijschap zijn wat impulsieve neef in Den Bosch in het zadel te helpen. Hij zorgde voor een professionele veiling-bieder, die hij opdroeg om daar namens Pascal tot maximaal f10.000 te gaan bieden.

De Roode Kroon was naar verwerkingscapaciteit de grootste van de acht brouwerijen die 's-Hertogenbosch op dat moment kende, met twee brouwketels, twee roerkuipen, en een eigen

mouterij. Zij stond op een terrein dat ook nog een pakhuis bevatte, en verderop een woonhuis met *siertuin* aan de Kanaaldijk. Op 2 december 1861 vond de veiling plaats. Het was voor Pascal, die erbij was, een geheel nieuwe ervaring: het complex werd ingezet op f6.400, welk bedrag bij elk bod met f400 werd *gehoogd* totdat bij f9.800 de biedingen stopten. Toen er vervolgens een *kaarsje* is aangestoken en uitgebrand zonder dat er *gehoogd* is geworden, zoo is deze koop gebleven aan C.J. Wilbers voor rekening en ten behoeve van Paschalis Philippus Franciscus Smolders, zonder beroep, wonende te Geertruidenberg. Deze is aanwezig en verklaart de koop aan te nemen. En te betalen binnen zes weken.

Inclusief rechten en bijkomende kosten moest Pascal nu rond f10.500 opbrengen. Hij betaalde daarvan f6.500 uit het te gelde te maken van zijn erfenis en kreeg voor het restant van oom een hypotheek. En daar stond hij nu dan: 24 jaar oud, eigenaar van een brouwerij die qua formaat veruitging boven wat er in Geertruidenberg te vinden was, en in een voor hem nieuwe stad die vele malen meer inwoners telde. Maar die wel iets vertrouwds had: ook 's-Hertogenbosch was een vestingstad die beknelde zat binnen muren die vanwege hun strategisch belang niet gesloopt mochten worden, en waarbuiten nieuwbouw verboden was. Een stad die daarmee redelijk overzichtelijk was, en waarin Pascal vlug zijn weg leerde vinden. In kennismakings-bezoeken bij collega's en afnemers presenteerde hij zich met zwier, niet in de laatste plaats omdat hij in een leeg huis zat dat als het ware schreeuwde om een

*De Roode Kroon is nu een Rijksmonument; het bruine bordje boven naast de voordeur geeft aan dat dit pand de brouwerij was. Het zijstraatje “Achter de Exters” leidde naar het pakhuis
Foto Nico Koppers*

Oom werd daarin stevig gesteund door Christine, die een reële meid was, met goed zakelijk inzicht en een sterk karakter. Zij leek een beetje op Anna Barbier, die Pascal's overgrootvader en klokkenmaker Martinus had begeleid. Zij had meegedraaid in het koffiehuis van haar ouders, en dat was lange dagen maken en hard werken, zoals wij van dichtbij waarnemen in het vernieuwde *Rechthuis* in

Muiderberg. Haar ouders hielden er echter een mooi inkomen aan over, ruim voldoende om ook Martinus' bejaarde moeder Anna van Osch te onderhouden en om hun vier zonen en twee dochters een goede opvoeding te geven.

Een opvoeding die dankzij Joanna, de Belgische vrouw van Martinus, een Franse oriëntatie droeg. Dat kwam onder meer tot uitdrukking in hun uitzending van Christine's jongere broer Sjaak (Jacobus Aloijsius) naar Parijs, om zich in het hotelvak te bekwamen.

Sjaak was kort na het huwelijk van Pascal en Christine vertrokken, en zou 3½ jaar wegblijven, tot mei 1867. Een periode waarin zich enkele ingrijpende veranderingen voordeden.

(316) Ten gevolge van den Verkoop mijner: **Bierbrouwerij de Roode Kroon**, mijne Affaire quiterende, bedank ik mijne Geëerde Begunstigers, in en buiten de Stad, voor het veeljarig vertrouwen mij geschonken en bereel den Heer P. P. F. SMOLDERS, die mijne Zaak heeft **OVER-**
GENOMEN in uwe gunst aan.
's Bosch,
1 Januarij 1862. M. J. VAN ERP.

Volgens bovenstaande kennisgeving de **Bierbrouwerij de Roode Kroon** hebbende **OVERGENOMEN**, bereel ik mij van af Heden in uwe gunst, hopende door goede levering mij uw doorgaand vertrouwen waardig te maken.
's Bosch,
1 Januarij 1862. F. P. F. SMOLDERS.

Het begin van het avontuur geadverteerd

Als eerste was daar het vroege overlijden van (schoon)vader Martinus, in juni 1865, op nog slechts 50-jarige leeftijd. Een verlies dat door zijn weduwe Joanna kordaat werd opgevangen. Al was zij 53, zij zette de zaak alleen voort, voorlopig samen met de 20-jarige jongere zus van Christine (die zelf de een na oudste was van de kinderen).

Ten tweede ging het ondanks de versoberde levensstijl nóg niet goed met de *Roode Kroon*. Niet vanwege een gebrek aan vraag naar bier, want die was in de jaren zestig zo groot dat de andere brouwerijen een gouden tijd beleefden, maar omdat Pascal er steeds maar geen greep op kreeg, dit vak niet aankon. Al voor de geboorte van zijn stamhouder Flip in januari 1866 had hij in samenspraak met Christine besloten dat het beter was om er mee op te houden. Hij zocht contact met de veilingmeester, en begin mei kwam het complex onder de hamer, om verkocht te gaan worden voor f10.700. Rond 10% meer dan zijn eigen aankoopprijs, maar na aftrek van kosten en verrekening van de hypotheek bleef er amper f2.500 over. Het avontuur had hem aan eigen vermogen f4.000 gekost. Hij had verder willen springen dan zijn polsstok lang was, en was inmiddels 29. Hoe verder?

Christine had wel het koffiehuis willen overnemen, maar daar wilde haar moeder niet aan. Zij was nog te energiek om zich op de achtergrond te gaan houden en samen met grootmoeder Anna van 76 achter de geraniums te gaan zitten. Pascal viel daarom terug op zijn eerdere scholing, en vestigde zich als zelfstandig boekhouder – als accountant zouden we nu zeggen – in het centrum van de stad. In een huurhuis, en zonder mooie *siertuin* zoals bij het pand dat hij achterliet, want het was natuurlijk onzeker of hij met boekhouden behoorlijk zou kunnen verdienen. En dat bleek hij nog een flink aantal jaren te moeten doen, omdat korte tijd later, in 1867, het koffiehuis voor langere tijd uit het zicht raakte. Door de terugkeer uit Parijs van zijn twintigjarige zwager Sjaak, die nu ook bij zijn moeder introk om mee te werken, en dat functioneerde prima.

In september 1871 kreeg Christine een meisjes-tweeling die maar heel kort in leven bleef. Het was een verdrietige zaak, die impulsieve Pascal ertoe bewoog om iets bijzonders te doen. Zijn boekhoudpraktijk liep uitstekend, ze kwamen er royaal van rond, ze moesten maar eens een portret van Christine laten maken. Want dat werd de mode in de betere kringen – waar hij zich graag toe rekende. En juist nu was de nog vrij jonge Piet Slager in opkomst als portrettist. Die kreeg de opdracht, en maakte het mooie schilderij dat via mijn moeder in mijn bezit is gekomen, en dat niet alleen onze eethoek siert maar ook het voorblad van dit voorouder-verhaal. De naam van de schilder was in vergetelheid geraakt, want hij staat ver verborgen onder het gouden passe-partout, maar werd enkele jaren geleden door een taxateur van Christie's gevonden. Moeilijk te lezen zei hij, maar het leek erop dat het de Bossche portrettist Piet Slager van 1841 was. Waarop wij hem blij konden vertellen dat Christine ook uit Den Bosch was, en ook van 1841. Geen twijfel mogelijk dus, en een gelukkige vondst, want Piet Slager was een gerenommeerde schilder, wiens twee zonen en dochter, alsmede zijn schoondochters en een kleinzoon, ook bekendheid genieten. Zij waren goed genoeg om vermeld te staan in de *Grote Scheen* – het fameuze *Lexikon van Nederlandse Beeldende Kunstenaars van 1750-1950* – en er is een Slager-museum in Den Bosch waar veel van hun werk aanwezig is. Wij zijn daar geweest, en Renée zag al gauw dat alleen het werk van Piet de lichte penseelvoering en schilderstijl toonde die ook bij ons te zien is. Iedere nog mogelijke twijfel aan zijn auteurschap kon dus verdwijnen. Veel waard is zo'n portret overigens niet: als het niet om héél grote schilders gaat wordt op veilingen zelden meer dan enkele honderden euro's voor portretten betaald.

In de zomer van 1874 volgde nog een dochttertje dat snel stierf, waarna er geen kinderen meer zouden volgen, het bleef bij Jeannette en Flip. Die inmiddels 8 jaar was, en nu door zijn ouders naar Oudenbosch werd gestuurd, naar het grote, befaamde *Internaat St. Louis* voor onderwijs en opvoeding van rooms-katholieke jongens. Dat was nog maar kort geleden gebouwd, in 1855-1866, door de *Broeders van de Congregatie van de heilige Aloysius Gonzaga*, tegelijk met een door nonnen geleid internaat voor meisjes en een priesteropleiding (seminarie). Waarnaast ook nog begonnen was met de bouw van een schitterende, verkleinde kopie van de Sint Pieter, initiatief van de dorpspastoor die zijn studie in Rome had gedaan, en diep onder de indruk was geraakt van de vele monumentale kerkelijke gebouwen aldaar. Deze kerk zette, meer nog dan de grote opleidingscomplexen, het kleine Oudenbosch - dat slechts 3.000 inwoners telde - geweldig op de kaart. De kosten van een en ander werden gedekt door kerkelijke en particuliere giften, in een tijd van opkomend rooms-katholiek élan, waarvoor eerder nauwelijks ruimte was geweest. Want onder de autoritaire Willem I was er wel vrijheid van godsdienst geweest, maar was de scheiding tussen kerk en staat verre van volledig. Hij en zijn liberale ministers hingen het vrijzinnige protestantisme uit de late Republiek aan – in wat nu het Nederlands Hervormde geloof werd genoemd - en zij financierden dat volledig uit de staatskas. Terwijl zij in het openbaar onderwijs, dat eveneens door de staat werd bekostigd en bedoeld was voor het gehele volk, alleen algemene Bijbelkennis en *christelijke waarden* lieten onderwijzen. Omdat dit naar hun mening zou opvoeden tot religieuze harmonie. Groepen die anders of strenger geloofden dan zij hadden daartoe wel de vrijheid, maar moesten hun leden maar thuis onderrichten. Stichting van eigen scholen werd belemmerd, evenals het maken van eigen drukwerk, het houden van eigen bijeenkomsten en het opzetten van eigen verenigingen. Dat kon, omdat de grondwet daartoe geen rechten bevatte.

Voor de rooms-katholieken en de strenge protestanten hadden zich hierdoor beknot gevoeld. De roep om een betere grondwet was gegroeid. Terwijl hetzelfde gebeurde onder de liberalen, die steeds geïrriteerder raakten door de vele willekeur in het beleid des konings. Zoals dat ook in de andere autoritaire koninkrijken van Europa gebeurde, en weer was het Frankrijk waar de

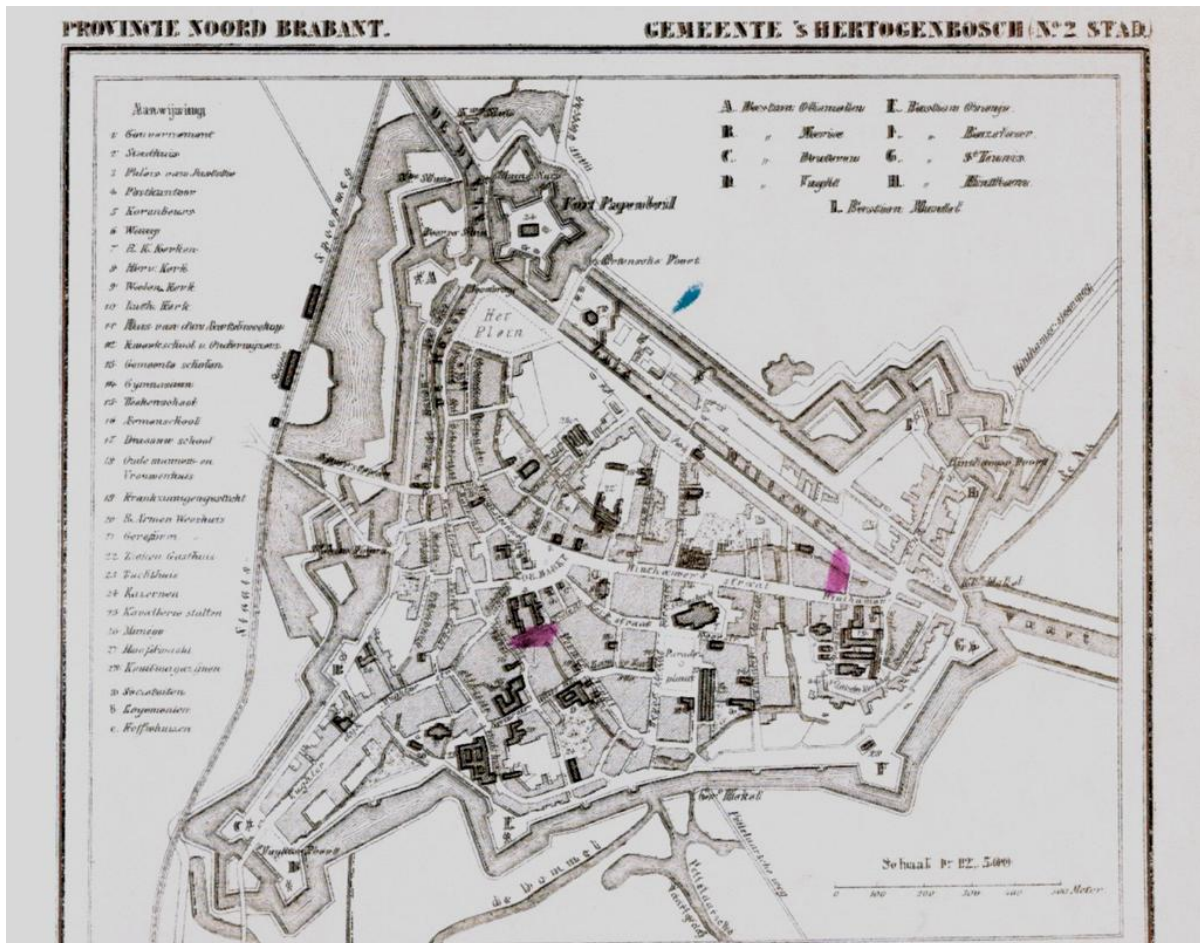
vlam in de pan sloeg, met hevige opstanden voor grotere burgervrijheden in het Parijs van 1848. Zij vonden weerklank in Duitsland en Oostenrijk, en brachten door heel Europa een golf van schrik teweeg. Onze (inmiddels koning) Willem II, die zich tot dan toe halsstarrig had verzet, ging nu door de knieën en aanvaardde een nieuwe grondwet die hemzelf wel *onschendbaarheid* gaf, maar de uitvoerende macht in handen van de regering legde. Terwijl nu ook de rechten op vrije drukpers, vereniging en vergadering werden vastgelegd. En het recht op eigen scholen voor wie ook een strenger of ander geloof wilden onderrichten. Maar zulke scholen kregen geen overheidsgeld, moesten door de betrokkenen zelf worden gefinancierd. Dat namen ze voorlopig op de koop toe. Ze waren al blij dat ze aan de eigen identiteit meer gezicht konden gaan geven.

De plaatsing van Flipje in Oudenbosch – waar ook het Frans werd onderwezen – paste in de franse oriëntatie van de Van Osch-familie en ook in de sociale ambities van Pascal. Die hij niet opgaf, ook al volgde op de economisch goede jaren vijftig en zestig een terugslag die hij in zijn praktijk ging voelen. Het was een terugslag van Europese dimensie, ingezet na een verwoestende oorlog tussen Frankrijk en Duitsland in 1870, die gevolgd werd door een alle landen treffende agrarische depressie vanwege goedkope invoer uit Amerika. Zij veroorzaakte een grote trek van het platteland naar de stad, waarbij in ons land vooral steden die niet buiten hun vestingmuren mochten treden, tot in de kleinste hoekjes bouwsels van schrikwekkende armoede zagen ontstaan. Dat droeg bij aan de uiteindelijke toestemming in 1874 om overal de muren neer te halen, maar voor 's-Hertogenbosch was dat geen optie: de stad kon door zijn ligging op een zandrug midden in een moerasgebied, waardoorheen de riviertjes Aa, Dieze en Dommel zich naar de Maas kronkelen, zijn muren niet missen. Zij moest het hebben van de nu mogelijk geworden bouw in het gebied buiten de muren, maar daarvan kwam pas na een heel lang proces van drooglegging en bouwrijp maken een gedeelte beschikbaar. De armoede, stank en overlast in de verpauperde stadsdelen bleven daardoor nog lang het woonklimaat verpesten.

Om de moeilijker wordende omstandigheden het hoofd te kunnen bieden aanvaardde Pascal een baan als klerk, om een vaste inkomensbasis te hebben waarop hij in de avonduren kon bijverdienen. En omdat zij door Flips verblijf in Oudenbosch nog maar weinig woonruimte nodig hadden, vielen zij terug op een etage-woning. Zo bleven de financiën redelijk op peil, maar het kwam toch als een opluchting dat (schoon)moeder Joanna – inmiddels 63 – te kennen gaf het koffiehuis te willen overdoen, om zelf met de nog ongehuwde Sjaak een paar huizen verderop te gaan wonen. Voorjaar 1875 was het zover, vlak na het overlijden van Pascals moeder Mien. Een moeder die het niet gemakkelijk had gehad door het vroege verlies van haar man, de omzwervingen met haar kinderen, en het al op 22-jarige leeftijd overlijden van haar jongste dochter Hendrica, in de tijd dat Pascal zijn brouwersopleiding kreeg. Zonder inkomsten uit werk was haar vermogen snel geslonken, was zij aangewezen geraakt op inwonen bij haar kinderen - overwegend bij haar dochter en schoonzoon De Laat - en liet zij uiteindelijk *geene roerende of onroerende zaken* na. Pascal was altijd erg op haar gesteld geweest, had haar enkele jaren tevoren zelfs een poos in huis genomen, totdat hij kleiner ging wonen. Ze is 69 jaar geworden.

Pascal, inmiddels 38, ging zich nu *koffiehuis- en restauratiehouder* noemen. Met zijn aloude charme was hij bepaald geschikt voor dat beroep, en hij bracht ook steeds frisse ideeën aan. Maar het succes dat ze hadden berustte toch zeker ook op de solide aanpak van Christine, die haar moeders karakter had geërfd en de financiële teugels strak in handen hield. En bovendien was de zaak, alhoewel behorende tot de kleinere koffiehuisen in 's-Hertogenbosch, een ware goudmijn, die ook in de magere jaren goed bleef opbrengen. Iets wat trouwens vaker voor

kwam. In de moeilijke jaren dertig en veertig van de vorige eeuw wist mijn tante Truus Bosmans – den Dunnen in het kleine volkscafé ‘t Pumpke zoveel opzij te leggen dat de zaak op een toplocatie aan de Parade, schuin tegenover de St Jan kon worden gevestigd, waar zij uitgroeide tot het beroemdste etablissement van Den Bosch. Wat Pascal en Christine betreft, die konden zich nu permitteren om Jeannette van 14 naar een eenjarige opleiding te sturen, naast de vijfjarige scholing van Flip in Oudenbosch. Waarvandaan Flip in 1879 terug naar huis kwam, en toen als enige zoon alle mogelijkheid kreeg om zich verder te ontwikkelen. Al op zijn zestiende, in 1882, stuurden zijn ouders hem voor een handelsscholing van een jaar naar Amsterdam, waar hij degelijk werd ondergebracht in het *kosthuis voor den Werkenden Stand* aan het Rapenburg, en vanwaar hij doorging naar Parijs voor anderhalf jaar opleiding

bij het restaurant waar ook oom Sjaak was geweest. Al die tijd kreeg hij een ruime toelage, die hem tot een flierefluiterige levenshouding à la zijn grootvader Pieter verleidde. Dat bleek duidelijk toen hij eind 1884 weer thuis kwam en mee ging draaien in het koffiehuis. Vooral Pascal zag het met lede ogen aan, want zijn moeder had hem vele malen ingeprent hoe verderfelijk een te lange verwennenij voor zijn vader was geweest. En na een en andermaal vermanen namen hij en Christine een moeilijk besluit. Ze hadden het ambitieuze plan opgevat om een stapje hoger te klimmen, om een eigen hotel-restaurant te gaan opzetten, en hadden daarvoor een praktijkscholing in Frankrijk kunnen regelen. Daar durfden zij Flip niet meer mee naartoe te nemen. Hij was nu twintig, als er niet snel en drastisch werd ingegrepen

dreigde er niets van hem terecht te komen. En in een ernstig gesprek vertelden ze hem dat het mooi was geweest, dat hun geduld op was. Hij moest nu op eigen benen gaan staan, zonder toelage, en het leek het beste dat hij in dienst zou treden bij het leger, als de beste plaats om discipline en verantwoordelijkheid op te doen.

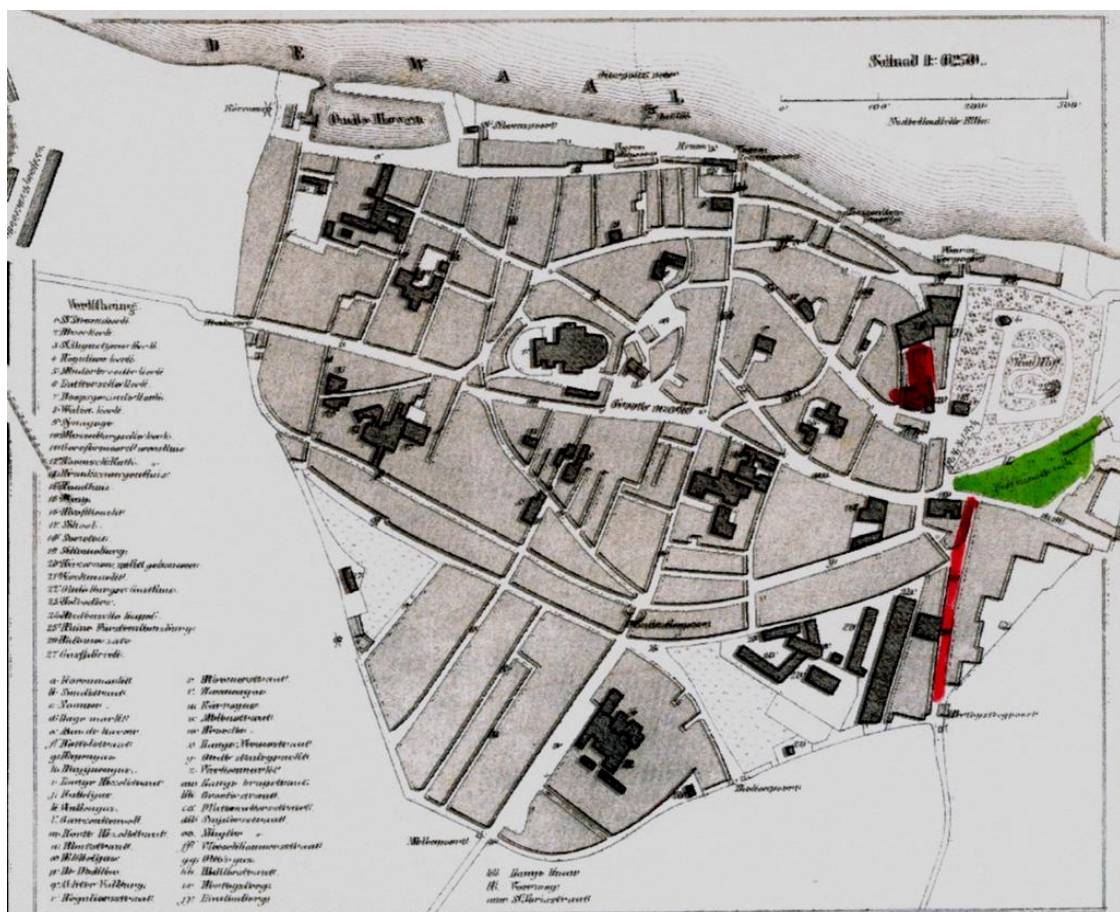
Het viel Flip rauw op het dak. Maar hij moest erkennen dat zijn ouders gelijk hadden. Hij had eigenlijk ook zelf al genoeg gekregen van zijn gedrag, maar het op eigen kracht niet kunnen veranderen. Het leger, ja, dat moest dan maar de oplossing brengen. En zo bleef hij achter toen zijn ouders samen met Jeannette vertrokken, en ruim een jaar weg bleven. Voor een heel nuttige ervaring die maar één nadeel meebracht: na hun terugkeer in het najaar van 1887 bleek dat het oude koffiehuis niet de ruimte bood voor hetgeen zij inmiddels voor ogen hadden. Het kon zijn nieuwe naam Place Roijale niet waarmaken, dus de a van de opleiding moest gevolgd worden door de b van een nieuwe locatie. Daar namen ze de tijd voor, uitkijkend naar het moment waarop Flip behoorlijk op eigen benen kon staan, en hopende dat hij zich dan bij hen in de buurt zou willen voorbereiden op een toekomstige overname van het bedrijf dat hen voor ogen stond. Het duurde echter even voor Flip zover was. En omdat hier nu zijn zelfstandige leven begint, en hij een dominante plaats gaat krijgen in het verdere verhaal, ga ik over op hem en vlecht het vervolgrelaas van zijn ouders en zuster bij het zijne in.

Van het ene beroep naar het andere

(Philippus Wilhelmus Petrus Martinus, 1866-1928)

Oom Sjaak, die na het vertrek van zijn ouders het beheer van het koffiehuis had overgenomen, hielp Flip bij de keuze van zijn onderdeel. Het werd het 5^e Regiment Infanterie in Nijmegen, waar hij zich per 19 september 1886 verbond als beroeps, als *langverbander* voor zes jaar, want hij was een jaar eerder *uit hoofde van enige wettige zoon te zijn van den dienst vrijgesteld*. Ook in Den Bosch was infanterie gelegerd, maar hij had in de vieze stad, en vlak bij zijn familie en bekenden, niet willen blijven. Weg maar van alles! En Nijmegen was verlokkelijk door de mare van haar prachtig nieuwe stadsuitleg, ook dáár begonnen na de toestemming van 1874 om de muren te slechten en erbuiten te gaan bouwen. Er was rigoureuus geslecht, en voor het kale buitengebied was een bouwplan ontwikkeld waarin een schitterende halve cirkel van brede singels met pleinen en plantsoenen centraal stond. Als beoogde locatie voor kapitale villa's van de eigen rijke burgerij, en van rijke Indische repatrianten en gepensioneerden van elders, die graag van de mooie omgeving wilden komen genieten. In 1886 was dat nog in volle ontwikkeling, bracht het een uitstraling van bruisend leven mee.

De 5^e Infanterie lag overigens nog midden in de oude stad. Hoog op de Waaloever, in een complex dat een voormalig klooster en omgebouwde woonhuizen omvatte, en dicht bij de smalle westkant van het lange plein vóór het Valkhof-park lag. Dat als exercitieterrein fungeerde en waar markten werden gehouden. De Hertogstraat waarin ik opgroeide – de reden

Nijmegen nog binnen de muren, maar met –mijn enige bron daarvoor - in rood de lokatie van Flip's kazerne. Ook in rood de Hertogstraat, en in groen het Kelfkensbos, het grote plein vóór het Valkhofpark.

dat ik hier wat uitvoerig ben – loopt erop uit, niet ver van de plaats waar de kazerne lag. Die was weinig comfortabel, vanwege gering onderhoud nu een nieuwe kazerne buiten de stad in het verschiet lag. Maar de omgeving was mooi, er viel van alles te genieten, en de schouwburg stond dichtbij op de hoek. Samen met de gevonden regelmaat hielp dat Flip om door te zetten toen hij merkte dat het leven te midden van de gewone soldaten weinig aantrekkelijks had. Hij zette zijn breed gevormde achtergrond en vloeiend Frans in om snel op te klimmen tot de rang van onderofficier, waarin hij doorgroeide van korporaal tot sergeant. In zijn *staat van dienst* vond ik zijn persoonsgegevens: ruim 1 meter 66 lang, rond aangezicht, hoog voorhoofd, blauwe ogen; gewone mond en neus, en blond haar. Hij bleef in Nijmegen tot mei 1890, toen hij met het 1^e bataljon werd overgeplaatst naar Leusden, even buiten Amersfoort.

De rest van 5 RI vertrok miv.1891 ook naar Leusden, waarop de Koloniale Reserve hun kazerne betrok. Hier trekken zij met het muziekcors voorop uit richting Kelfkensbos, zoals ook Flip dat meemaakte met 5 RI.

In zijn leidinggevende positie had Flip voldoende zelfvertrouwen gekregen om te voelen dat hij het leven nu aankon. Hij kreeg dan ook belangstelling toen zijn ouders naar Amersfoort kwamen om plannen te maken. Wel wilde hij nog zijn bevordering afwachten van sergeant titulair tot echt sergeant, maar hij keek alvast met hen mee naar mogelijkheden in de stad. Waar ze weldra een groot huurpand midden in het oude centrum vonden, dat een huurder geheel naar eigen wens kon verbouwen en inrichten. Mèt ruimte voor hotelgasten. Er werd van de gemeente een vergunning voor de *verkoop van sterken drank in het klein* verkregen, het koffiehuis in Den Bosch – *een rijk bestaan opleverende* - werd goed verkocht. Toen konden Flips ouders snel beginnen. Op 3 december 1890 adverteerden zij:

Café Restaurant
PLACE ROIALE

Langestraat hoek Stoovestraat
Amersfoort

Dejeuners - Diners - Soupers

Restaurant à toute heure - Plat du Jour

Gelegenheid tot het houden van Partijen en extra Diners

Ingang tot de Restauratie:

Langestraat en Stoovestraat

Flinke en nette bediening; Wijnen, Bier e.a. Dranken,
eerste kwaliteit

OPENING: VRIJDAG 5 DECEMBER a.s.

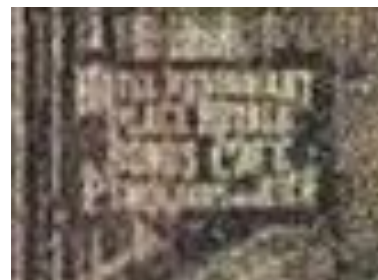
Aanbevelend,

P. SMOLDERS VAN OSCH

In de toelichtende tekst bij deze bewaard gebleven ansichtkaart staat: Op de hoek van de Stovestraat en Langestraat nr. 83 en boven de linker artillerist is het uithangbord van Hôtel Restaurant Place Royal te zien.

Op de hotel-accommodatie legden zij nog even niet de nadruk. En de ondertekening met dubbele naam was geen vergissing, maar bedoeld om een indruk van standing te wekken en tevens recht te doen aan de essentiële inbreng van Christine. Deze dubbelnaam zou altijd gehandhaafd blijven, en samen met het hotel een begrip worden in de stad.

Op het moeilijk leesbare bord staat

*HOTEL RESTAURANT
PLACE ROYALE
BONDS CAFÉ*

*P SMOLDERS VAN OSCH
[Bondscafé van de ANWB]*

Nu kwam Flip, inmiddels inderdaad vol sergeant, snel tot besluit. Op 20 maart 1891 – na 4½ jaar – werd in zijn dossier opgetekend: *vetrokken met paspoort op verzoek, en het bewijs van goed gedrag afgegeven*. Zijn thuiskomst werd feestelijk gevierd, en bekroond met een familiefoto, de oudste mij bekend en de enige waar Flips ouders en zuster op staan. Pascal oogt er als een geslaagd en tevreden man die een nieuw avontuur – het was *zijn* idee geweest - heeft aangedurfd en daar nu op zijn 54^e succes mee boekt. Christine bezet de centrale plaats als degene die heeft gezorgd en zal blijven zorgen dat het zakelijk niet uit de hand loopt. Terwijl Jeannette (27) de blik

heeft van een dochter die zich thuis voelt in de zaak en ook blij is met de terugkeer van haar broer. En Flip? Hij oogt nog wat onzeker, wat ongelukkig met de rotting die de fotograaf hem in de hand heeft geduwd, maar besloten om de sprong te wagen.

Naar de mooie start die zijn ouders hem geven in de nabije Valkestraat, zoals in juli 1891 in de krant te lezen viel:

Café het Valkje

Bovengenoemd opnieuw gerestaureerd café, voorzien van een GOED LOPEND BILJARD wordt op Zaterdagavond 1e Augustus wederom voor het publiek geopend. Tevens beveelt og zijn net ingerichte restaurant Place Roijale minzaam bij het geëerde publiek aan.

P. Smolders van Osch.

Og (= de ondergetekende), die zijn *net* (= keurig) bedrijf aanbeveelt. Flip startte als kastelein van het café, en beheerder van het aangrenzende zalencomplex van de *Sociëteit Vereeniging*. Hij deed zijn werk goed, en begon zich ook daarbuiten te laten zien. Trad toe tot de Amersfoortse Vrijwillige Brandweer, waar hij samen met ene Ludo Luijkx financieel-commissielid werd en bevriend met hem raakte. En thuis werd gevraagd bij Ludo's ouders, die een bloeiende meubelmakerij en winkel in houtwaren dreven, waar hij hun dochter Marie (Maria Johanna) leerde kennen. Een mooi meisje even oud als hij, waar hij op viel en zij op hem, zodat de afloop zich laat raden. In augustus 1894 trouwden ze, op 28-jarige leeftijd. Het werd een groot familiefeest, en Christine's oudere broer Philibert - nu hun ouders waren weggevallen de oudste nog levende van Osch - was één van de getuigen. Uiteraard werd ook in de kerk getrouwd, die daarbij *in facie ecclesiae* (= ten overstaan van de kerk) noteerde.

Huwelijk Flip en Marie

De status van gehuwd man en kostverdiener maakte extra energie in Flip los, en die werd gevoed door zijn ouders. Door hun bemiddeling werd hij Agent van de *Phoenix Brouwerij* voor Amersfoort en omstreken, en depothouder van de *Utrechtsche Stoom-mineraalwater Inrichting*. Waarna hij zich op hun aandringen al gauw vestigde als zelfstandig fabrikant van mineraalwater, bierbottelaar en winkelier in suikerwerken-en-likeuren, dat ondersteunend met een actieve advertentie-campagne. Het ging hem goed. En hij spreidde een hoog tempo van voortplantingsdrift ten toon, met drie zoons en een dochter in vier jaar, waarvan vooral de jongens zijn vader Pascal verblijdden. De voortzetting van diens Smolders-lijn was met zijn ene zoon in de gevarenzone beland, maar leek nu weer verzekerd. En zijn oudste kleinzoon Pasje was naar hem vernoemd. Hij kon rustig sterven.

Dat gebeurde in de zomer van 1900, vlak voor de geboorte van Flips tweede dochter. Pascal is 62 geworden. Het bidprentje gewaagt van *een geduldig lijden, vol overgave aan Gods H. Wil, meermalen gesterkt door de genademiddelen der H.Kerk*, hetgeen bij mij de gedachte oproept dat ook hij het slachtoffer kan zijn geworden van onze erfelijke kanker, die toen nog niet als zodanig bekend stond. Het overlijdensbericht in de krant liet weer de franse oriëntering van de familie zien: Flip en zijn vrouw noemen zich daar Philibert en Marie, en zijn zus Johanna tekent met Jeannette. Zij en haar moeder zetten *Place Roijale* nu samen voort. Beiden intelligent en energiek, Jeannette misschien om die reden nooit getrouwd, zich liever ontplooiend in een haar goed liggend beroep, en nu dankzij gelukkig toeval in staat om moederlijke gevoelens te uiten in contacten met de kinderen van haar broer. Zij bezat het optimisme en de creativiteit van haar vader, die zijn ruim geschakeerd leven tevreden mocht eindigen, en de nauwgezetheid en *drive* van haar moeder, die met haar nu 59 jaren nog lang niet versleten was.

Marie met Pasje 1895

Flip was al vóór het verscheiden van zijn vader ook actief geworden in de rooms-katholieke gemeenschap van de stad. Die begon zich politiek te organiseren, zoals dat ook overal elders in het land gebeurde, nu verlagingen van de kiesdrempel inmiddels aan een toenemend deel van de lagere en betere middenstand het kiesrecht hadden gegeven. Mobilisatie van die groepen, die doorgaans weinig affiniteit voelden met de welgestelde en over het algemeen vrijzinnig-hervormde liberalen, gaf de mogelijkheid om een groter aandeel in het plaatselijk en landelijk bestuur te verwerven, en – vooral - de eigen identiteit verder te versterken. De streng calvinistische protestanten waren hierin al voorgegaan. Zij hadden zich al vroeg afgescheiden van de Hervormde Kerk, en in 1879 de eerste landelijke politieke partij opgericht – de ARP (Anti Revolutionaire Partij) – om een calvinistisch stempel op het land te kunnen gaan drukken. Dat stond natuurlijk diametraal tegenover het streven van de rooms-katholieken, maar op punten van gezamenlijk belang konden de *confessionelen*, zoals ze tezamen werden aangeduid, nu een grotere vuist gaan maken. Zoals voor het verkrijgen van financiering uit de staatskas voor hun *bijzonder onderwijs*, dat door aangescherpte wettelijke eisen flink duurder was geworden. Dat lukte ook. Maar tweederden van de openbare onderwijskosten werden door de gemeenten gedragen, en die hielden de hand op de knip. Hetgeen één van de redenen voor de roomsen zal zijn geweest om zich vooreerst te beperken tot de oprichting van lokale kiesverenigingen, zoals de *Rooms Katholieke Kiesvereniging "Recht en Orde"* in Amersfoort. Flip en zijn zwager Ludo waren daar lid van geworden, en hadden zich in 1899 belast met onderzoek en goedkeuring van de jaarrekeningen.

De politiek lijkt overigens slechts tijdelijk de belangstelling van Flip te hebben gehad. Wat bepalend werd voor de rest van zijn leven was de toetreding tot de plaatselijke afdeling van de *Derde Orde van Sint Franciscus* - een congregatie (=vereniging) van gelovige leken die hij kende uit zijn schooltijd in Oudenbosch - waarvan de leden zich beijveren om voorbeeldig te leven in de geest van het geloof. Zij verrichten vaste dagelijkse gebeden, gaan héél regelmatig te biecht en ter communie, en leven de vasten- en onthoudingsvoorschriften stipt na. Dat doen zij zonder opzichtig vertoon, zoals zij ook opzichtige kledij vermijden en liefdadigheid in stilte verrichten. Het brengt naast eigen geloofsvervulling ook respect van anderen mee, maakt hen tot waardige en voorbeeldige leden van hun gemeenschap. In Amersfoort werd de congregatie geleid door de pastoor van de parochie St. Franciscus Xaverius aan 't Zand, die zorgde voor onderlinge samenkomsten, welke steun en saamhorigheid brachten. Zoals dat ook gebeurde in de talloze andere onderdelen van de Orde, die in deze tijd wereldwijd rond 2½ miljoen leden telde. Flip kreeg extra zekerheid en zelfrespect in deze kring.

Zijn bedrijf bleef zich ook na 1900 gunstig ontwikkelen. Het werd hem mogelijk om op een steenworp afstand van Place Roijale een representatief woonhuis te bouwen in de Stovestraat, tegenover zijn fabriek en winkel. Althans, het léék dat het om bouwen ging, vanwege de foto van een eerste-steenleggings-gedenkplaat die mijn zus Mieke ooit maakte, op een fietstocht waarbij ze ook Amersfoort aandeed. Puur bij toeval merkte ze hem op, niet eens zeker dat hij wel van onze familie wàs. Maar die plaat is er niet meer, bijna die hele straat is nieuw bebouwd en nieuw genummerd. Dat werd dus zoeken in het kadaster, en dat leverde géén eigenaar Smolders op! Toen kwam er een bouwtekening boven tafel waaruit bleek dat er sprake is geweest van een verbouwing. Flip heeft zich in een huurpand gevestigd en dat op eigen kosten omgebouwd. Hij plaatste zelfs een nieuwe gevel, en dat rechtvaardigde best een eerste-steenlegging. Het huis was beneden ruim, met een opengebroke kamer-en-suite van 8x4 annex een serre van 3x4 aan een binnenplaats. De slaapruimte was echter krap bemeten: drie kamers op de eerste verdieping van elk nog geen 3x3. De drie jongens moesten één ervan samen delen, en de drie meisjes – inmiddels was ook mijn moeder Mies geboren – de andere.

1904/114.
439

N° 14 B. W. Ten

Heeren Burgemeester en Wethouders

Edeel achtbare Heeren!

Geeft met gepastem eerbied te kennen,
Fl. W. M. Smolders wonende te Amersfoort
verzoekende vriendelyk mij te vergunnen
dat het *verbaan* van het perceel 5.
in de Schoonenstraat volgens bijgaande
teekening. het gebouw *wordt voorzien*
van gas en waterleiding.
tevens aan *Uw*! achtbare te verzoeken
dat het plaatsen eener *bedekking*
voor bovengenoemde aanvraag
voor de tijd van drie maanden na
onderteekening dier

Gefmelkdaende enz.

Fl. W. M. Smolders

Amersfoort den 6 Februarij 1904

Geen bewaard.

11 Febr.
1904.

W. H. Kam.

In het handschrift van Flip zelf.

En daar kwam in 1905 zelfs nog een vierde meisje bij! Hoe ze dat organiseerden weet ik niet; dat het gebruikelijk zo toeging wel. Ook in de betere middenstand waartoe Flip (39) nu duidelijk behoorde. Hij liep zelfs voorop met de aanleg van gas en waterleiding – electriciteit was er nog niet - en met de aanleg van een telefoon met het nog lage nummer 29. Maar die was voor de zaak, stond aan de overkant in de winkel-annex-fabriek.

De eerste steen die zoveel zoekwerk gaf.

De tekst luidt:

DE EERSTE STEEN
GELEGD DOOR
PHILIPPUS JOHANNES
MARTINUS SMOLDERS
OUD 7 JAAR
17 MAART 1904

En hieronder de gevel van het woonhuis waarin de eerste steen werd geplaatst.

Ook bij Jeannette ontstond nu een kriebel tot vernieuwing. Er kwam een mooi groot woonhuis vrij aan de Kortegracht, en zij initieerde met instemming van haar moeder de verbouwing daarvan tot het indrukwekkende *Hotel Place Royale* dat al snel na de opening in juni 1906 uitgroeide tot de bestemming bij uitstek van nationale en internationale bezoekers. Dat gebouw is er nog steeds, al is het niet langer hotel. Maar er is een exemplaar bewaard gebleven van de ansichtkaarten – een slim reclame-middel! - die moeder en dochter ervan lieten maken. Ze staan er samen op het balkon, en de

gast van wie de kaart afkomstig is heeft aangekruist in welke kamer hij logeerde. Jeannette was 40 nu, het hotel werd op haar naam gezet. Want met haar jarenlange hulp in de zaak had zij ruimschoots recht op het bedrag dat met de verbouwing en inrichting gemoeid was.

Een jaar na deze opening overleed Bernardus Luijkx, de vader van Marie, op 76-jarige leeftijd. Hij bleek goed te hebben geboerd: alle acht kinderen ontvingen f630, meer nog dan het hele jaarinkomen van een gemiddeld arbeidersgezin. Het was een mooie meevaller, waaruit Flip en Marie hun al eerder gevierde 12½-jarig huwelijksfeest aanvulden met een reisje naar Parijs. Waarvan ze een enorme foto mee terugbrachten van de ingangspoorten van de Nôtre Dame, met de brede rij apostelen erboven, in een zware eikenhouten lijst. Die heb ik nog gezien als kind. Evenals een prachtig geslepen glazen presse-papier met daarbinnen een mooi, zacht gekleurd bloemenbouquet. Maar Parijs leverde ook nog iets anders op. Flip zag er hoezeer Marie geplaagd werd door spataderen, hetgeen zij thuis steeds verborgen had gehouden. Hij beseftte hoe zwaar daardoor het drijven van de winkel voor haar was, en besloot om die van de hand te doen. In de zomer van 1908 vond hij voor de goedlopende zaak een koper, voor een mooie prijs.

Deze oude plattegrond van Amersfoort bleek het meest geschikt om aan te geven waar de belangrijkste gebouwen waren gevestigd:

In **rood** Place Roijale op de hoek van de lange Langestraat en de korte Stovestraat

In **geel** Stovestraat 5 en in **groen** het Valkje in de Valkestraat, die beiden niet meer bestaan

In **blauw** het latere Place Royal aan de Kortegracht

De zeven kinderen van Flip en Marie hadden nu alleen nog twee grootmoeders. Die waren inmiddels minder actief in hun bedrijf en hadden daardoor meer tijd voor hen. Oudste kleinzoon Pasje van 13 kwam zelfs na een verblijf in Oudenbosch – op hetzelfde internaat als zijn pa - bij oma en tante Jeannette in huis, voor een opleiding in de keuken en het restaurant. Hetgeen tevens thuis meer ruimte gaf voor zijn broertjes, die daar nu luxueus een kamer met zijn tweeën hadden. En waar het even stil werd toen in het voorjaar van 1909 de oudste drie dochttertjes Eef, Stien en Miesje (10, 9 en 7) voor ruim een jaar naar Weesp werden gestuurd, naar de *r.k. kostschool van Stichting Onze Lieve Vrouw*, voor meisjes uit de betere kringen. Aanbevolen door *Les Soeurs de Notre Dame* in Amersfoort, waar zich het Moederhuis van de Stichting bevond. Weer de franse oriëntatie. Het kon er af, gaf het gezin *cachet*, en mijn moeder had er in onze jeugd nog altijd wat franse taalvaardigheid van over.

Hiernaast de laatste bewaarde gezinsfoto, uit het jaar 1904 waarin Stovestraat 5 werd betrokken.

Vlnr: Flipje, vader Flip, Pas, Mies, moeder Marie, Ben en Eef. Vooraan zit Stien. Net moest nog geboren worden.

Evenals de andere familiefoto's is deze gemaakt bij de chicste fotograaf van Amersfoort: "J.K. Wentzel, Photograaf van H.M. de Koningin – Regentes".

Eerste wereldoorlog

Nog tot in 1913 bleven de grootmoeders gezond. Toen werd oma Christine ernstig ziek, zo erg dat besloten werd tot veiling van het hotel. Op de desbetreffende avond in april 1914 werd ingezet op f13.400, en gehooft tot f14.100, maar toen werd het bieden opgehouden met het bericht: *Mw Smolders van Osch, thans geheel hersteld hooft het hotel nog geruime tijd zelf te drijven*. Zo'n ophouding kon. In de veiling-voorwaarden van bierbrouwerij de Roode Kroon was ik de desbetreffende bepaling al tegengekomen. Christine moet al eerder herstellende zijn geweest, maar met ophouden tot het laatste moment hebben gewacht om te weten op welk bedrag zo ongeveer gerekend zou mogen worden als zij zou overlijden, en Jeannette zou moeten verkopen omdat voortzetting door haar alleen te zwaar zou worden. Dat leek dus een heel mooie som te zullen zijn. Voor de buitenwacht werd overigens verborgen gehouden dat Jeannette eigenares was: haar moeder, nu 73, gold nog steeds als de *châteline*.

Diezelfde zomer overleed oma Eef Luijckx- van de Riet, 79 jaar. In de zeven jaar na het overlijden van haar man Ben had zij hun bezit goed in stand gehouden, inclusief twee huizen van tezamen f20.800. Het waren woon/winkelpanden op toplocatie, enigszins vergelijkbaar met ons eigen huis aan de Nieuwe 's-Gravelandseweg in Bussum, dat in diezelfde tijd voor f17.500 werd gebouwd. Daarvan is de waarde inmiddels verhonderdvoudigd(!), zodat de Luijckx-en naar recente koers al gauw één à twee miljoen waard zijn geweest, zelfs indien je in aanmerking neemt dat er een hypotheekschuld van f5.000 op de panden rustte. Die schuld luidde aan de twee ongehuwde dochters die vanaf hun jeugd in de zaak hadden meegewerkt, en na het overlijden van hun vader hun spaargeld beschikbaar hadden gesteld voor het uitbetalen van de door zijn kinderen geërfde bedragen. Zodat dit voor de zaak pijnloos had kunnen verlopen. Uit dank daarvoor liet moeder ze het wettelijk maximaal mogelijke van háár erfenis na, en kregen de andere zes kinderen ieder "slechts" ruim f1.500. Het verhaal ging dat haar jongste zoon, "oom Dorus" uit Kalamazoo in Amerika, deze tenachterstelling fel maar vergeefs heeft aangevochten. Hetgeen bij Flips kinderen de vertekende herinnering heeft nagelaten dat hij een schoft was, want smerig achter de centjes van hun vader had aangezetten!

Ook in de zomer van 1914 trok oudoom Sjaak van Osch in *Place Royale* bij zijn zus Christine en nicht Jeannette in. Hij was nu 67, voormalig eigenaar van Café Suisse in Den Bosch, en had een jaar tevoren zijn vrouw verloren. Een forse, joviale man met grote snor, die zelf zonder kinderen was gebleven, en nu vooral voor de tienermeisjes Stien en Mies een rijke bron van familie verhalen werd. Ze hoorden dat hun oudoom Philibert handelsreiziger in religieuze artikelen door heel Europa was geweest, gegokt had met Russische staatspapieren, daarmee al zijn geld en toen ook nog zijn verstand had verloren. En oudoom Daan had lang in het Nederlands-Indische leger gediend, in Weltevreden bij Batavia, en was later in Nederland broeder geworden. Ook voor de gasten aan de bar was Sjaak een onderhoudend prater. En te praten viel er heel wat, want de politieke situatie in Europa stond op scherp: het was de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. Op 28 juni was in Serajevo de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger Frans Ferdinand vermoord. Zijn vader had Servië de oorlog verklaard, en dat had als uitvloeisel van internationale aanvals- en verdedigingsverdragen tot een hele keten van verdere oorlogsverklaringen geleid. Rusland, Frankrijk en Engeland schoten Servië te hulp, terwijl Duitsland en het Turks-Ottomaanse rijk de Oostenrijkers steunden. Iedereen mobiliseerde zijn troepen. Nederland ook, want het was nooit zeker of onze steeds weer uitdrukkelijk verklaarde neutraliteit gerespecteerd zou worden. Al begin augustus vielen de Duitsers Frankrijk aan via België, waar zij plunderend en moordend een ware terreur uitoefenden op de burgerbevolking. Talloze vluchtelingen – op het hoogtepunt een vol miljoen – stroomden naar ons land, dat voor een Duitse inval gespaard bleef. Het overgrote

deel daarvan keerde naar huis terug toen de oorlog weldra vastliep in een stellingen-strijd, maar rond 100.000 Belgische burgers en militairen bleven hier totdat de oorlog aan het einde van 1918 was afgelopen. Zij werden voornamelijk in vier grote kampen geïnterneerd, waaronder een bij Amersfoort, en dat was geen sinecure. De eigen bevolking van 25.000 kreeg er 20.000 Belgen bij, en dat liep niet altijd lekker met elkaar. Al gauw werden hen dan ook dezelfde condities opgelegd als asielzoekers in onze tijd. Ze kregen geen toestemming om te gaan werken en moesten zoveel mogelijk binnen blijven. Er werd zelfs bepaald dat zij zondags alleen in de kapel van het kerkhof naar de kerk mochten. Onze Smoldersen hebben ze veelvuldig op straat ervaren, en later ook indirect, want begin 1916 meldde de krant: *De Belgische generaal, Dossin, die een inspectietocht doet naar de geïnterneerdenkampen in ons land, is gisteren avond alhier aangekomen en afgestapt in Hôtel Smolders van Osch.* Twee maanden later arriveerde in het hotel de Generaal C.J.Snijders, opperbevelhebber van onze land- en zeemacht, om na een gesprek met zijn Belgische collega ook zelf de situatie op te nemen.

De oorlog had voor ons land meer gevolgen. De zeevaart werd ernstig belemmerd, waardoor veel grondstoffen en voedingsmiddelen steeds moeilijker te krijgen werden, de prijzen opliepen en consumenten met het oog op de onzekere vooruitzichten hun geld zoveel mogelijk in kas hielden. De bedrijvigheid begon onder die omstandigheden beduidend terug te lopen, hetgeen diverse kleine ondernemers bang maakte dat ze op enig moment tot sluiting zouden worden gedwongen. Daarom verkochten ze hun zaak “voor het te laat zou zijn”. Zo ook voorzichtige Flip, die medio 1915 zijn *Electrische fabriek van Gazeuse Dranken annex Bierbottelarij* nog goed kon verkopen aan de man die eerder al zijn winkel had overgenomen, en minder beducht was voor de toekomst. Tezamen met de erfenis van zijn schoonmoeder kwam hij zodoende ruim in de financiële middelen te zitten. Hij kon er de teruggang in inkomsten mee opvangen die zijn overgang op agenturen meebracht – waaruit hij een vast salaris trok als lokale vertegenwoordiger van grote firma's en bedrijven van elders - want die waren in de oorlogssituatie niet hoog.

Ook op het persoonlijke vlak greep de oorlog in. Grote aantallen jonge dienstplichtigen werden onder de wapenen geroepen, om onmiddellijk beschikbaar te zijn als ons land toch nog zou worden aangevallen. Onder hen Flips nu 20-jarige zoon Pas, die de rest van de oorlog aan de grens bij Breda in de kazerne moest doorbrengen. Vervelend, maar overkomelijk. Veel erger verging het de jongste zoon Flip, geëmigreerd naar Amerika, die in Texas in het leger was gegaan ter verkrijging van een *greencard*. Niet dat hij sneuvelde door oorlogshandeling, maar door de *spaanse griep* waaraan hij eind 1918 op zijn basis *Fort Bliss* bezweek. Als één van zeer velen, want juist toen de Amerikanen in het voorjaar van 1917 hadden besloten om te gaan meevechten tegen Duitsland, brak die griep daar uit en verspreidde zich als vuur door de kazernes die uitpuilden van de voor de strijd opgeroepen militairen. Zij besmetten vele anderen die de ziekte verspreidden over heel Amerika, en brachten haar ook mee naar Europa, zodat een epidemie ontstond die nog veel meer slachtoffers vergde dan de oorlog zelf. Met onder hen ook mijn grootvader Bas den Dunnen.

Met oma Christine ging het intussen minder goed dan zij op het moment van ophouden op de veiling had gehoopt. In de loop van 1916 bleek zij niet meer tot werken in staat, en Jeannette vroeg en kreeg vergunning om op eigen naam *sterken drank in het klein* te mogen verkopen. Maar met de zorg voor haar moeder, en bijna zonder hulp van Oom Sjaak die nu boven de 70 was, hield zij het werk niet vol. Begin 1918 verkocht zij het hotel, dat nu in vreemde handen

Foto's genomen in Fort Bliss, Texas, op 18 augustus 1918. Flip was toen 21. Zo te zien vieren zij de afronding van zijn militaire opleiding, met op de rechter foto een fraaie pose samen met zijn instructeur. Nog geen twee maanden later, op 9 oktober, stierf hij aan de spaanse griep.

kwam want Flip, voor wie het ooit bedoeld was, wilde op dit moment nergens geld in steken. En zal trouwens ook niet gevoeld hebben voor het zware hotel-bestaan. Hij hield het liever bij zijn agenturen. De nieuwe eigenaren namen de naam *Place Royale* niet over. Alles van de

Utrechtseweg 198, aan het korte einde van een mooi villapark

inboedel dat hen niet paste brachten zij naar de veiling, waar stapels serviesgoed met de naam *Place Royale* erop en bakken vol hotelbestek onverkocht bleven. Die staan nog altijd (2012) bij Flips oudste kleindochter op zolder. Inmiddels had Jeannette voor zich en de beide oudjes een mooie villa aan de rand van de stad gehuurd – passend bij de status die haar moeder en zij in de gemeenschap hadden verworven – en verzorgde daar haar moeder Christine tot die eind mei 1919, 78 jaar oud overleed.

Na de oorlog

De decennia die aan de oorlog vooraf gingen hadden nationaal en internationaal een forse economische expansie te zien gegeven. Er was alom een snelle toeneming van de industrialisatie geweest en de uitwisseling van producten was door een grote vrijheid van handelsverkeer bevorderd. De resulterende welvaartsstijging was in ons land nog vergroot door groeiende inkomsten uit Nederlands-Indië, dat een waar wingewest was geworden. En

de liberalen, die tot in het begin van de eeuw de politiek domineerden, waren blijven zorgen dat de groeiende welstand met uitbreiding van het kiesrecht gepaard ging, want dat paste in hun “verlichte” streven naar *verheffing van het volk*. Uiteindelijk hadden in 1915 alle mannen van 23 jaar en ouder stemrecht gekregen, en in 1919 volgde algemeen kiesrecht voor vrouwen. Met een door de liberalen onvoorzien gevolg: dankzij die uitbreidingen was het politieke landschap gedomineerd gaan raken door de rooms-katholieken en streng-protestanten, die juist hun kiezersvolk zagen groeien, en dat steeds strakker organiseerden. Terwijl de socialisten een vierde factor van belang waren geworden nadat zij zich los van geloof, in reactie op uitbuiting van de arbeiders waaraan slechts traag iets gedaan werd, al vóór de eeuwwisseling waren gaan organiseren. Ons land was nu een volwaardige parlementaire democratie met – ook nieuw – landelijke verkiezingen en de plicht om te stemmen. En met sociale voorzieningen die de positie van de werkende bevolking hadden verbeterd, en met een nu geheel in rijkshanden gebrachte, gelijke financiering van openbaar en bijzonder onderwijs.

De roomse en streng-protestantse leiders hadden het sociale leven in hun eigen kring nu zo ingrijpend afgebakend en geïsoleerd, dat er religieuze *zuilen* waren ontstaan, die fel tegenover elkaar stonden. De rooms-katholieke zuil waar Flip in verkeerde steunde daarbij op de bindingskracht van de heilig-mystieke rituelen rond Jezus en Maria en vele heiligen, die de gelovigen dagelijks meerdere malen in haar kerken konden bijwonen – de kerkdeuren waren altijd open - en van het geboden mooie perspectief op een hereniging met hun overleden dierbaren in een hemels hiernamaals. Dat was weliswaar alleen bereikbaar voor wie zich hield aan de regels van de kerk, die optreedt als *plaatsvervanger van God op aarde*, maar voor wie het niet te bont maakte was zij altijd vergevingsgezind. Zij steunt haar onderricht in hoofdzaak op de *blijde boodschap* van het Nieuwe Testament, en riep daarmee een sterk gevoel van buiten-wereldse geborgenheid op, dat door veruit de meeste gelovigen instinctief tegen eigen kritisch nadenken werd afgeschermd. Zij volgden als een gedweeë *kudde* hetgeen hun uit Rome aangestuurde *herders* hen vertelden en leerden, zonder behoefte – die ook erg werd ontmoedigd – om zelf in de Bijbel lezen. Hun zuil was zo een hechte zuil, met één partij, die later KVP (Katholieke Volkspartij) zou gaan heten. De streng protestantse zuil had een heel ander karakter. Zij legt een zwaar accent op de *God der Wrake* uit het Oude Testament, die onbarmhartig kon optreden tegen zondaren – die de mensen allen zijn. Haar boodschap is dat op eeuwig heil niet gerekend mag worden, dat daar alleen op mag worden *gehoopt* als vrucht van Gods genade, voor wie een uiterste inspanning doen om “goed” en sober te leven. Een centrale sturing ontbreekt, iedereen dient minstens eenmaal per dag in de Bijbel te lezen en daar eigen inzicht aan te ontleen. Alleen op zondagen zijn er sobere kerkdiensten, waarin voorgangers hun eigen overtuiging uitdragen. En dat werkte (en werkt) nogal eens een splijting in de hand. Daarbij had zich naast een aantal marginale afsplitsingen één grote groep, de CHU (Christelijk Historische Unie), van de streng calvinistische ARP losgemaakt om een iets lossere geloofskoers te gaan volgen. Beide partijen werden aangevoerd door leiders met grote overtuigingskracht, die hun volgelingen van een diepe *Vreze Gods* vervulden, en zo hun deel-zuilen even hecht wisten te maken als de roomse zuil, waar zij tezamen in omvang niet ver bij achterbleven. De drie partijen zouden voortbestaan tot 1977, in welk jaar zij zich onder invloed van een sterk afkalvend geloofsleven verenigden in het huidige CDA, het Christen-Democratisch Appèl.

Hoe ingrijpend het leven binnen de zuilen geregeld was, is nu niet meer voorstelbaar. Een rooms-katholiek ging niet alleen naar zijn eigen kerk, en deed mee of keek eerbiedig naar processies op straat, maar bezocht ook zijn eigen, door fraters en nonnen geleide scholen en internaten die streng gescheiden alleen voor jongens of meisjes waren. Hij las alleen zijn

eigen kranten en lectuur, kocht niet in een niet-katholieke winkel, nam geen verkering en sloot al helemaal geen huwelijk buiten de eigen kring, en moest aan echtscheiding niet denken. Hij had zijn eigen sport- en gezelligheidsvereniging, en werd begraven op zijn eigen, gewijde kerkhof. Op al die regels was een strenge sociale controle, en zo was het ook in de andere zuilen. Het zorgde voor veel onderling antagonisme, maar op één punt waren de zuilen het eens: zij beschouwden zich als *een stut van het nationale dak*, en werkten samen waar het nationale belang daarom vroeg. Niet alleen de leiders, maar ook de grote massa, die door een intensieve beleidsinspanning vanaf 1890 weer was opgekweekt tot verknochtheid aan “koningin en vaderland”. Hetgeen broodnodig was, aangezien iedere gehechtheid aan de Oranjes was verdwenen onder Willem III, die veertig jaar lang een grove bullebak en schuinsmarcheerder van een koning was geweest. Zijn weduwe Emma startte zelf een charme-offensief, eerst acht jaar lang als koningin-regentes, met vertederende foto’s van haar zelf en haar jonge dochtertje waarmee zij talloze bezoeken bracht aan alle delen van het land, en vanaf de kroning van Wilhelmina in 1898 samen met haar als koningin-moeder, in veel vertoon van aanhoudende betrokkenheid bij het wel en wee van het volk door “de twee koninginnen”. De regering ondersteunde dat offensief via stimulering van vaderlandse jeugdlectuur over vooral onze Gouden Eeuw, en wervende liederen zoals het:

*’t Is plicht dat iedere jongen, aan de onafhankelijkheid
van zijn geliefde vaderland, zijn beste krachten wijdt
hoezee, hoezee, voor Nederland hoezee (bis)
voor koningin en vaderland waakt iedere jongen mee.(bis).*

En er kwamen Oranjefeesten voor de verjaardag van de koningin, en feestelijk vlagvertoon op andere verjaardagen van het koninklijk huis. Het werkte allemaal als een zonnetje, en is getrouw door de latere koninginnen voortgezet.

25 jaar Flip en Marie - 7 augustus 1919

Flip had de opkomst en rijping van de rooms-katholieke zuil met instemming meegemaakt, en leefde nu met tevreden overtuiging in het heersende regime. Minder dan zijn zus Jeannette begiftigd met vaders creativiteit en moeders onafhankelijkheid, voelde hij zich nu eenmaal het beste thuis in een strak religieus-sociaal kader, met daarin een gewaardeerde positie. En die had hij nu. Het kwam dus hard aan dat oudste zoon Pas, inmiddels 24 en als kelner werkend in Rheden, zwaar verliefd bleek te zijn geworden op een protestants meisje, en ter wille van haar ook zelf protestants wilde worden. Pas hield

het stil tot na de viering van het 25-jarig huwelijk van zijn ouders, dat daardoor een nog onbezorgd hoogtepunt werd. Maar toen kwam het bericht er uit, en werd alles in stelling gebracht om te verhinderen dat hij haar zou trouwen. Ook door de kerk en de congregatie, die hem trachtten te paaien met het aanbieden van steeds mooiere banen. Tevergeefs. Pas had zijn geliefde bezwangerd, en in oktober 1919, drie maanden voor de bevalling, trouwde hij toch.

Met overlegging van een proces verbaal van niet verschijning van zijne ouders van den Kantonrechter alhier, omdat zij weigerden in te stemmen. Flip schaamde zich zelfs zo over deze smet op zijn katholieke blazoën dat hij met gezin en al naar Hilversum was gevlucht.

Zij bleven daar echter slechts kort. Congregatievrienden moeten Flip hebben laten weten dat er meer medegevoel dan verwijt bestond, en dat hij gerust naar Amersfoort terug kon komen.

Na een verblijf van 16 jaar in Stovestraat 5 woonde het gezin hier twee jaar in Regentesselaan 37.

Waar hij nu een huis buiten het centrum betrok. Maar helaas. Alsof de duvel ermee speelde kwam ook zijn tweede zoon Ben - ook 24 nu, en ook kelner geworden - met het bericht van een protestants meisje, en van vastbeslotenheid om haar protestants te huwen. Hetgeen hij eind 1920 in Amsterdam inderdaad ook deed. Toen was de schande compleet en voelde Flip zich in sociaal opzicht heel niet prettig meer. Want alles praat rond en: had hij niet beter op moeten voeden, harder op moeten treden? Hij werd er nu duidelijk op aangekeken, en dat bracht hem ertoe op zoek te gaan - onder de dekmantel van agent voor een *exporteur naar tropische landen* - naar een nieuwe standplaats elders in het land. Dat werd Nijmegen, mede aantrekkelijk omdat de rooms-katholieke zuil er een enorme expansie te zien gaf, met als hoogtepunt de aanloop naar de oprichting van de Katholieke Universiteit, die in 1923 geopend zou worden. Met ingang van 1922 streek hij er met zijn vrouw en vier dochters neer.

In Nijmegen

De verhuizing naar Nijmegen maakte een einde aan dertig jaar Amersfoort, waar Flip eerst door zijn overgang van fabrikant naar vertegenwoordiger sociale status had verloren, en waar nu ook een lang opgebouwd gelovig aanzien in rooms-katholieke kring beschadigd was geraakt. Hij was een redelijk gegoede, serieuze en betrouwbare middenstander geweest, en met zijn leven tevreden. Hij had geen ambitie gevoeld om zijn zoons naar een voortgezet onderwijs op HBS of gymnasium te sturen, zoals in de hogere kringen gebruik was geworden, maar had hen het soort praktijkscholing laten volgen dat hij ook zelf had gekend. Terwijl de meisjes naar de *Amersfoortse Industrie- en Huishoudschool* waren geweest, voor onder meer een opleiding tot modiste. Die meisjes hadden een beste jeugd gehad: zij behoorden tot de nog weinigen met een fiets, er werd piano gespeeld – wij hadden later nog twee bundels ingebonden bladmuziek thuis die door mijn moeder waren meegebracht - en naast de Katholieke Illustratie en de krant waren er boeken. Uitstapjes konden er af, ze gingen goed gekleed. En omdat het gezin geheel geïntegreerd was in de rooms-katholieke middenstand, met hier en daar een connectie naar boven die niet verloren was gegaan, hadden zij ruime kans gehad om voor de toekomst een “goede partij” te vinden. Maar daar was het nog niet van gekomen, en die kans nam nu sterk af. Want zij hadden in Nijmegen geen familie, kenden er niemand waarmee zij samen waren opgegroeid, en hun 56-jarige vader was hier gewoon een nieuw aangekomen vertegenwoordiger, zonder vanouds gegroeide relaties. Er waren daardoor geen “klaarliggende” betrekkingen bij persoonlijk bekende zaken of bedrijven, zij moesten - nu 16 tot 22 jaar - daarvoor veelvuldig naar andere plaatsen, en dat zal er toe hebben bijgedragen dat zij uiteindelijk niet, of beneden de stand van hun jeugd zijn getrouwd.

Flip nestelde zich ook in Nijmegen in *De derde Orde van St. Franciscus* en werd bovendien lid van het *college van collectanten* in zijn parochie. Dan zag de hele kerk hem 's-Zondags langs komen tijdens de mis, en was hij geen volstrekt vreemde als hij sociaal contact probeerde te maken. Maar erg vlot ging dat niet, en zakelijk waren de eerste jaren bijzonder moeilijk, ondanks gunstige economische omstandigheden. Ons land had zich namelijk sneller van de oorlog hersteld dan de meeste andere landen van Europa, die grote schade hadden opgelopen, en liep voorop in een periode van nieuwe bloei. Die hier en elders nog de hele jaren twintig zou voortduren, ondanks een dramatisch instortend Duitsland, dat als aansteker en verliezer van de oorlog ondraaglijk hoge herstelbetalingen had opgelegd gekregen. Flip had er in Amersfoort, als gerenommeerde inwoner, nog een vertegenwoordiging bij kunnen krijgen, maar in Nijmegen hadden zijn grote firma's en bedrijven al iemand - op misschien één uitzondering na - en voor anderen was het een bezwaar dat hij daar nog maar pas begon. Hij had dus met heel weinig moeten beginnen, en de verhoopte uitbreiding bleef uit. Hij moest interen op wat hij aan besparingen bezat, en dat ging zo ver dat hij het na twee jaar maar beter vond om zijn rijtjeshuis met twee verdiepingen in de Jozef Israëlsstraat te verruilen voor een goedkoper huis met één verdieping in dezelfde rij.

Jozef Israëlsstraat 48

Jozef Israëlsstraat 60

Nijmegen was in 1922 heel wat groter dan toen Flip er in garnizoen lag. De afstand vanaf de Hertogstraat bedroeg 1.300 meter, ruim 20 minuten gaans. De route leidde eerst over de Daalseweg, langs het kerkhof waarop later allebei mijn grootouders werden begraven, dan over de Tooropstraat naar de Jozef Israëlsstraat, waar je als eerste nummer 60 treft. Dat lijkt een verdiepinkje te hebben, maar zoals een bewoonster vertelde gaat het om een nep-constructie aan de voorkant van het platte dak. Er is maar één verdieping.

Pas in 1925 kwam er wat lucht, toen hij – alert - de invoering van een nieuwe Hinderwet aangreep om een *Bureau voor Hinderwetsaanvragen en adviezen* op te richten. Om bedrijven

te helpen bij de administratieve rompslomp van het aanvragen, en ze – in samenwerking met een voormalig bouwtechnisch ambtenaar – de mogelijkheid te bieden om zich tegen schadeclaims te verzekeren. Want hij had inmiddels de positie verworven van agent voor de R.K. Algemene Verzekering-

Maatschappij "DELFLIA" uit Delft, die zo tevreden met hem werd dat zij hem in 1926 – ook al was hij al zestig! - aanstelde als hun Hoofdagent, zoals hij dat vroeger voor de Phoenix brouwerij was geweest. Met mooi vertoon van historisch besef teruggrijpend op de oude Romeinse naam van zijn stad richtte hij nu het *assurantiekantoor Noviomagum* op, en zette zich energiek in om – *tegen hoge provisie* – de vertegenwoordigers aan te trekken die moesten zorgen dat hij zijn salaris waar kon maken.

Eind 1926 erfde hij bovendien ruim f750 van zijn zus Jeannette, en dat hielp ook. Jeannette was op de Regentesselaan bij haar broer gaan inwonen, maar ging in 1922 niet mee naar Nijmegen. Zij kocht zich een eigen huis aan de Utrechtscheweg in Amersfoort,

op nummer 119. Waarmee ze zo gelukkig was dat ze er een ansichtkaart met zichzelf bij de voordeur van liet maken. En dat ze niet wilde opgeven toen weldra bleek dat haar spaargeld de snelle stijging van lonen en prijzen niet lang zou kunnen bijhouden. Zakelijk als ze was

1922 --- huis van Jeannette --- 2012

sloot ze in het vroege voorjaar van 1923 een hypothecaire lening van f8.000 in een toen nog zeldzame constructie: het bedrag ging de waarde van het huis enigszins te boven, en er hoefde niet op te worden afgelost. Ze ging haar huis “opeten”. En daar was ze bij haar overlijden drieënhalf jaar later al aardig mee gevorderd. Niet geheel onbegrijpelijk in een tijd waarin een schoonmaakster f1.200 per jaar verdiende en een arbeider gemiddeld f2.500, maar voor de notaris toch aanleiding om Flip – de enige erfgenaam – te laten verklaren dat de lening niet was

gesloten om de betaling van het successierecht te ontgaan. Dat hij daar, met andere woorden,

geen cent van ontvangen had. En daar is inderdaad ook geen enkele aanwijzing voor.

Van Jeannette en moeder Christine bleven geen bidprentjes bewaard, en ook zijn er in de familie geen verhalen over hen bewaard gebleven. Anders is dat met Flip en Marie, die de verhouding met hun afvallige zonen spoedig weer in orde hadden gemaakt. In vergevende ouderliefde en door beider drang om dan toch de kleinkinderen tot het rooms-katholieke geloof te brengen. Want de kerk prentte haar gelovigen in – en zij namen dat heel serieus – dat alléén katholieken in de hemel konden komen. Zo begonnen zij in Nijmegen de kleintjes van Pas regelmatig te logeren te vragen, om hen dan thuis mee te laten bidden en zondags mee naar de kerk te nemen. En bij de geboorte van Pas' vierde kind, in 1926, reisden zij naar Zwolle om dringend maar vergeefs te vragen of het rooms-katholiek gedoopt mocht worden. Ik ontleen dat aan herinneringen van de kinderen van Pas, waarvan de oudste twee dochters – geboren in 1921 en 1923 – samen met hun oudere broertje Flip de logeerpartijen meemaakten. Ze herinneren zich hun opa als een strenge man, die weinig grapjes maakte en erg op goede manieren was. Hij liet de ukjes eten met mes en vork en kon dreigend zwijgend uit zijn stoel oprijzen als er een hand onder tafel stak. Die dan vlug naar boven kwam. Maar hij was *toch wel lief*. Oma vonden ze heel lief. Ze hield vaak het bed vanwege haar spataderen, maar zorgde dan wel dat er voor de kinderen in de piepkleine voortuin een tafeltje kwam met twee stoelen, een staaf drop en een grote kan water, waar ze eindeloos dropwater mee maakten. En soms mochten ze spelen bij de kinderen van de slager, vlakbij op de hoek. Aan de tantes hebben ze weinig herinnering, foto's ermee raakten bij hen verloren. Terwijl naar mijn weten die tantes hen daar ook nooit van hebben verteld. Zoals die tantes – naar ik achteraf met enige verbazing constateer, want mijn moeder was één van hen – ook geen herinneringen aan hun vader hebben doorgegeven. Behalve dat zij thuis als kind bij het eten aan tafel hadden moeten staan. Maar dat is dan in de Amersfoortse tijd geweest. In Nijmegen waren de kindertjes van Pas daar nog te klein voor, als de regel toen nog overeind heeft gestaan.

Flips optreden als Hoofdagent was geen lang leven beschoren. Hij overleed in december 1928, op 62 jarige leeftijd, toevallig even oud als zijn vader en zus Jeannette bij hùn overlijden waren. Oorzaak onbekend, geen onroerend goed om na te laten. Hij zal voor Marie geen gemakkelijke man zijn geweest, steeds autoritairder geworden en denklijk vol onredelijkheid als het hem buiten de deur niet goed was gegaan. Maar zij lijkt dat liefdevol te hebben opgevangen, zoals zij ook de kinderen afschermde en opving. Als een goede fee op de achtergrond, die haast ongemerkt haar werk deed en die in mijn verhaal ook meer op de achtergrond is gebleven dan zij verdiende. Want ondanks al zijn steun van buiten had Flip het vast niet gered als hij háár niet achter zich had gehad. Ik denk dat hij dat beseft heeft, en dat hij op zijn manier zorgzaam voor haar was, zoals dat bijvoorbeeld al bleek in Parijs. Hij liet Marie ook niet geheel onverzorgd achter. Hij moet voor haar een verzekering hebben afgesloten met een vast jaarlijks bedrag, dat weliswaar niet erg groot was, maar waarvan zij in de crisisjaren dertig met hun sterk dalende prijzen aardig heeft kunnen rondkomen. Pas toen daarna die prijsdaling snel werd ingelopen, en ver voor haar dood in 1950 overtroffen, moest zij genoeg nemen met een steeds eenvoudiger levenswijze. Voor het overige liet Flip

weinig na waarover hij blij zou zijn geweest. Zijn sociale contacten waren vluchtig gebleven, ook al had hij in Nijmegen wel weer gelovig aanzien opgebouwd. Hij had zijn zoons niet kunnen terugbrengen tot hun geloof, zij waren wars gebleven van de strenge rechtschapenheid en nauwgezette geloofsbeleving van hun vader, en hij was dan ook de laatste rooms-katholiek in zijn Smolders-lijn. Ook had hij niet meer de middelen bezeten om ze steun te geven bij het opzetten van een eigen bedrijf, waardoor zoon Pas de eindjes maar met moeite aan elkaar kon knopen. Zoon Ben ging het beter, naar verluidt dankzij een vrouw die aardig wat erfde. En verder stonden dochters Stien en Mies, hoewel toch gehecht aan hun kerk en uiteindelijk niet afgedwaald, losser tegenover het geloof dan hun vader. Hij had Stien nog met moeite van een protestantse onderwijzer af moeten praten. Had hij maar kunnen bevroeden dat zijn wilde jongste dochter Net ooit nog non zou worden. Die placht te zeggen *als ik geen rijke man vind, ga ik in het klooster*. Op haar vierendertigste was het zover.

Marie, mijn oma, overleefde haar man tweeëntwintig jaar lang. Het begin daarvan viel niet mee, aangezien haar pensioen in eerste instantie, aan het dure einde van de *roaring twenties*, niet royaal was. Zij zocht en vond daarom een aanvulling als filiaalhoudster van Jamin in een winkelpand met bovenwoning, waar oudste dochter Eef winkelbediende werd. Maar al na een jaar verruilde zij die positie voor dezelfde bij Jamin in Arnhem, om haar derde dochter Mies weg te houden van een niet-katholieke man. Mies was inmiddels 28 jaar, en het zegt wel iets over de gezinsverhoudingen van die tijd, dat oma haar en de andere drie dochters wist mee te krijgen. Arnhem werd echter geen blijvertje. De winkel liep evenals in Nijmegen niet zo goed doordat Eef – zoals al eerder was gebleken – haar vak niet goed aankon. Zij was een ietsje

Winkel van Jamin, Ketelstraat 15 in Arnhem, veilig naast het politiebureau – links nrs 11-13 – en met rechts op 15a de schoenzaak van v(an Haren).

vreemd in het hoofd. Toen één van Pas' dochtertjes bij oma in Arnhem logeerde, kreeg ze daar op een keer mee te maken. Zij zag een dubbeltje op de toonbank liggen, vergeten door een klant of niet in de kassa gedaan door Eef, en wees tante daar op. Die toen – hoewel als regel lief – zomaar ineens heel agressief boos werd. Nooit begrepen en nooit vergeten. Dat het Arnhemse avontuur slechts een acht maanden duurde, tot januari 1931, kwam overigens minder nog door Eef dan door Mies, die aan haar moeders waakzaam oog ontsnapt was en nu nodig met mijn vader in Nijmegen moest trouwen. Vlak nadat haar zus

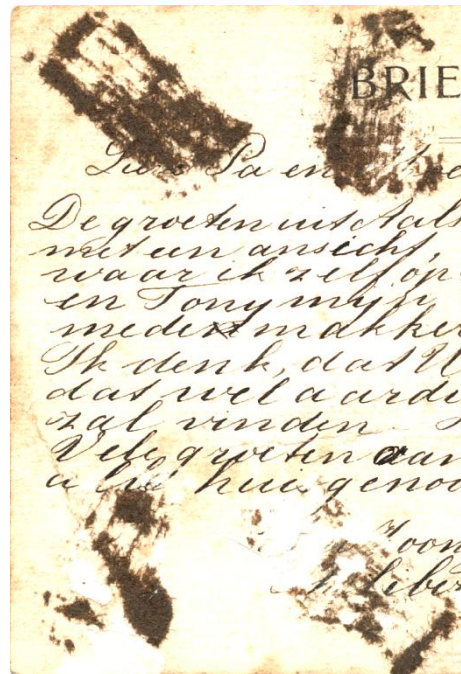
Stien – niet gedwongen – in het huwelijk was getreden met een goed rooms-katholieke kleermaker die als kleine zelfstandige zonder personeel ook in Nijmegen werkte. En aangezien de wereldwijde economische instorting, die in oktober 1929 door de zware beurskrach van New York in gang was gezet, inmiddels ook ons land in haar greep had gekregen, kon oma nu profiteren van het al genoemde gunstige effect dat zij kon gaan leven van haar uitkering, en ging zij eveneens terug naar Nijmegen.

Mee naar Nijmegen ging de foto die zij in Arnhem had laten maken van zichzelf in weduwe-dracht, zoals zij die na het overlijden van haar man altijd heeft gedragen. En tevens een grote herinneringsfoto aan hem, die zij achter glas in een zwarte lijst had laten zetten. Die foto is in het bezit van mijn neef Wim Smolders, en pas toen ik hem hier als illustratie aanbracht, viel

het mij op dat hij aan hun 25-jaars trouwfoto is ontleend. En dat opa een “twinkle in the eye” heeft, die bepaald op gevoel voor humor wijst. Ook nog eens kijkend naar die zilveren-huwelijks-foto waarop zij samen zo’n onbezorgde tevredenheid uitstralen, kwam toen de vage herinnering bij mij boven dat het overlijdensbericht van hun zoon Flip door de gebrekkige

verbindingen tijdens de oorlog pas met grote vertraging in Nederland aanwam. Nà het trouwfeest, is nu duidelijk. En dat gaf een zwaardere slag dan de geloofsafval van zoon Pas, en later Ben, want de kleine Flip was hun oogappel. Het bleek al bij zijn uitverkiezing om de eerste steen van Stovestraat 5 te leggen, maar ook uit het altijd bewaren van een ansichtkaart die hij in 1913, op zijn veertiende, uit Aalst naar zijn ouders stuurde. Ook weer een foto die

tot briefkaart was gemaakt, met een aardige open tekst, en die bij mijn zus Irene is beland. Hij werd middendoor geknipt, waardoor het adres en de helft van de foto (Flipje zit rechts) verloren gingen, maar nog juist zichtbaar is dat hij in trotse navolging van zijn vader tekent met de naam Philibert. Het was bovenal het verlies van deze lieve zoon dat vreugde uit het

leven van zijn ouders heeft weggenomen, en dat kan goed verklaren waarom opa in de herinnering van zijn kleinkinderen niet zo erg humorvol was.

In Nijmegen heeft Eef voortaan thuis voor haar moeder gezorgd tot zij in 1950 overleed. Op haar belevenissen in die jaren ga ik hier echter niet nader in, maar vertel ervan in het kader van mijn kinder- en schooltijd in Nijmegen, in wat ik *Mijn Ouders en Ik* wil gaan noemen. Ik volsta met te melden dat moeder en dochter vroom gelovig maar verdraagzaam hebben geleefd, dat zij na twee leuke woningen met tuin vanaf 1940 met een bescheiden burgerwoning zonder dat genoeg moesten nemen, en dat oma daar na een jarenlang ziekbed met wat aderverkalking werd genoemd, overleed. *Na een langdurig en blijmoedig gedragen lijden* zoals dat op bidprentjes placht te worden vermeld. Maar in haar geval staat dit er, onbegrijpelijk, niet.

Nawoord

De Smolders-lijn van mijn grootvader boog af naar zijn zonen Pas en Ben, die voor mij oom Pas met tante Ali, en oom Ben met tante Nel werden. Alleen de laatste maakte ik in mijn jonge jaren een enkele keer mee, één keer bij een logeerpartij in 1943 bij hen en hun jongste zoon Rob, die daarop mee terugkwam voor een weekje Nijmegen. Aan zijn twee oudere broers heb ik geen herinnering, en hemzelf ben ik uit het oog verloren. Oom Pas en zijn gezin had ik in mijn herinnering nooit ontmoet voordat ik met mijn verhaal begon. Maar toen ik in 2011 aan het relaas van opa toekwam, en van mijn zus Irene hoorde dat diens kleindochters Ger en Rie nog leefden, wilde ik wel graag weten of die herinneringen aan hem hadden. Ik vond ze via hun broer Wim Smolders, op een maand na even oud als ik, die naar Irene wist in Breda woont. Zo kwamen er late contacten tot stand, met fijne gesprekken, een gezellig bezoek aan Rie en haar man, en later aan Wim, wiens vader hem vaak over zijn jeugd had verteld. Bij dit laatste bezoek was behalve Wim's lieve vrouw Coby ook hun oudste zoon Wim aanwezig, die onlangs begonnen bleek te zijn aan een eigen voorouder-onderzoek. Dat klikte dus wel.

Door neef Wim kwam ik te weten dat ene Pascal Smolders, geboren in 1910, na zijn pensionering als burgemeester van Alkemade onderzoek heeft gedaan naar *zijn* lijn van de familie, die zo lange tijd nog in het pand Markt 1 in Geertruidenberg heeft gewoond. Ik kreeg kopie van diens getypte, beknopte overzicht, dat hij voor zover ik weet alleen in beperkte familiekring heeft verspreid. Maar het toeval wilde dat hij in hetzelfde appartementencomplex woonde als nicht Rie, en dat zijn stuk via haar weer verder kwam. Ik vond erin dat voorvader Pascal I (1774-1851) in slechts twee Smolders-lijnen is blijven voortleven, want bij zoon Embertus stierf de naam spoedig uit. In de oudste lijn erfde notariszoon Mark Smolders de mooie klok van voorvader Martinus. Ik kreeg zijn Zwolse adres van de weduwe van Pascal, maar op brieven aan hem ontving ik geen reactie, zodat ik de klok niet zelf heb kunnen zien. Pascal bracht ook nog de vroege bidprentjes en overlijdensberichten aan het licht - waarvan ik de originelen niet heb kunnen terugvinden - maar is op een dwaalspoor beland bij de afstamming van Pieter Smolders, de vader van klokkenmaker Martinus. Dat kwam doordat hij niet het testament van tante Cati heeft gevonden, en daardoor in Breda naar Pieter is gaan zoeken. En ja, er waren ook toen al heel wat Smoldersen, zodat hij er een vond die redelijk paste. Dat kan gemakkelijk, omdat de oude archieven nu eenmaal heel summier zijn. En ook zo moeilijk leesbaar dat de geschreven vermelding achter Pieters naam op de trouwakte bij Pascal tot verwarring leidde: die leek wat op SM, en zou dus kunnen duiden op sergeant-majoor. Maar het is de afkorting JM voor Jongman, die altijd gebruikt werd als het bij een man om zijn eerste huwelijk ging. Pieter is altijd gewoon soldaat gebleven.

Verwarring ontstaat ook nogal eens bij overlevering. Daarom heb ik wat mij ter ore is gekomen zoveel mogelijk gecontroleerd, om te beginnen de herinnering van Rie aan oma bij Jamin in Arnhem. Niemand wist daar verder van. Maar ik vond een archieffoto van het pand Ketelstraat 15 waarin zij gewoond heeft, en daarop is de Jamin-zaak duidelijk te zien. Recent ontdekte ik bovendien dat er een hoekpand met winkel en bovenwoning staat op het adres in Nijmegen waar oma na de dood van haar man eerst een jaar woonde, en bij implicatie – vinden kon ik het niet - heb ik in mijn verhaal ook daar een Jamin-vestiging verondersteld.

Een enkel punt van wat neef Wim van zijn vader heeft gehoord, is onjuist gebleken. Pas had verteld dat hij in zijn mobilisatietijd een poos bij de befaamde *gele ridders* in Delft had gediend, maar van het Nationaal Archief kreeg ik te horen dat hij in het ledenbestand van die artillerie-tak niet voorkomt. En de naam van het regiment waarbij hij gelegerd was in

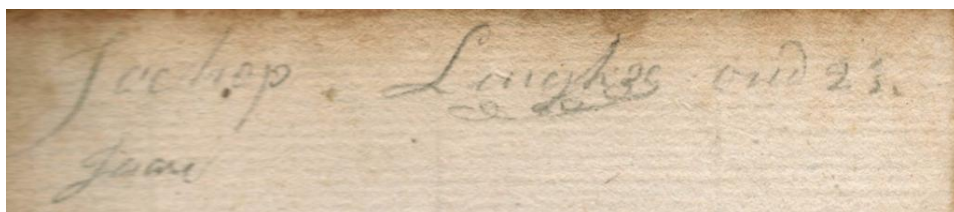
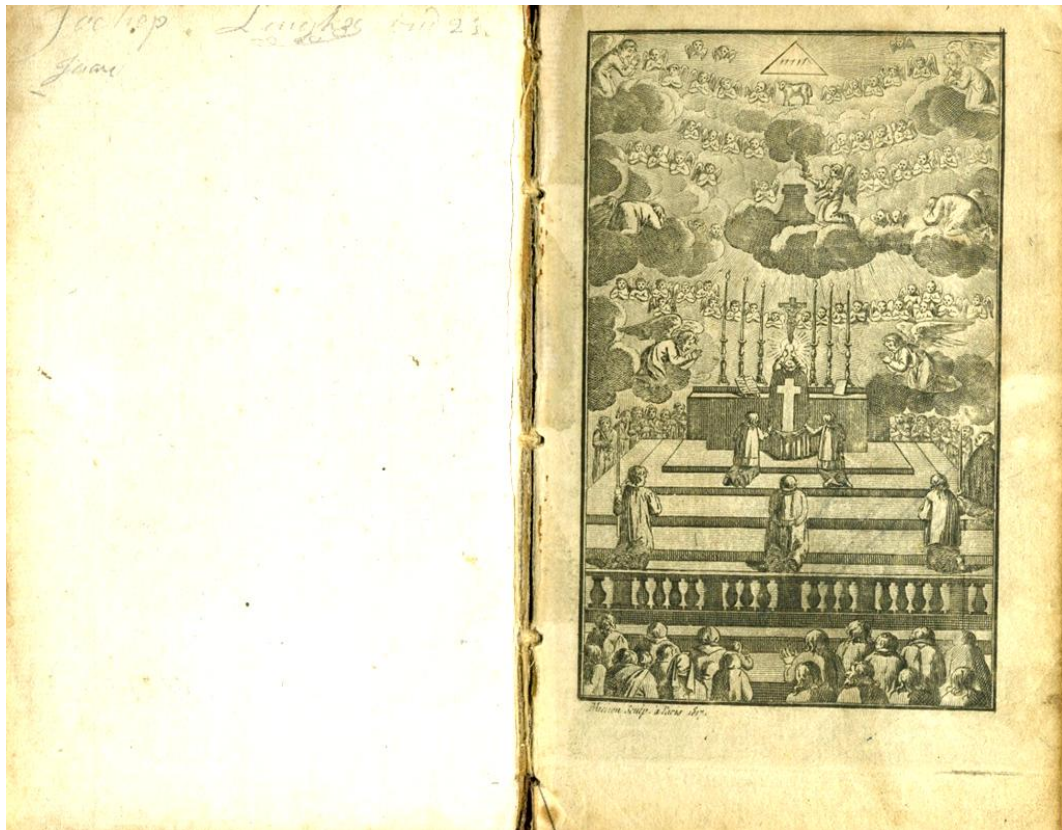
Strijbeek bezuiden Breda, waar hij naar eigen zeggen vervolgens belandde, kon niet worden gevonden omdat de diverse legeronderdelen in de oorlog zó veelvuldig en verwarrend zijn verplaatst, dat voor die periode van archivering van hun standplaatsen is afgezien. En zonder naam van je onderdeel ben je niet te vinden. Ik heb toen nog de bijlage van de Nationale Militie opgevraagd die moet worden overgelegd bij huwelijksakten, maar die is bij Pas ook niet bewaard gebleven. Dus ook langs die weg geen onderdeel, en geen informatie over de duur van zijn mobilisatietijd. En de zusters van Wim konden evenmin helpen: die hadden zelfs nooit gehoord dat hun vader militair was geweest. Toch neem ik aan dat de informatie over Strijbeek klopt. Omdat ik in het Amersfoortse bevolkingsregister vond dat hij in mei 1918 uit de kazerne terugkeerde naar het adres van zijn ouders, en omdat ook de tijd er naar was: mijn oom Joop den Dunnen heeft eveneens de oorlogs-mobilisatie-jaren in een kazerne moeten doorbrengen.

Zo ben ik heel wat bezig geweest. Ook met het verhaal dat opa rijk zou zijn geweest omdat hij een groot pakket aandelen in de Heilig Landstichting zou hebben bezeten. Dat is een katholiek devotiepark naast Nijmegen, dat tegenwoordig Museumpark Orientalis heet, waar vanaf 1911 allerlei plaatsen en situaties uit het Heilige Land (het toenmalige Palestina) zijn nagebouwd. Maar dat werd gefinancierd uit donaties. En al kan ik mij indenken dat opa in die beginjaren, toen hij nog een welvarende fabrikant was, daar uit geloofsovertuiging aan heeft meegedaan, zo zal hij er toch hooguit wel mooi gemaakte, maar overigens waardeloze ontvangstbewijzen aan hebben overgehouden. Die zullen dan vrij vlug na opa's overlijden verloren zijn gegaan, want behalve oom Pas had naar mijn weten niemand er herinnering aan.

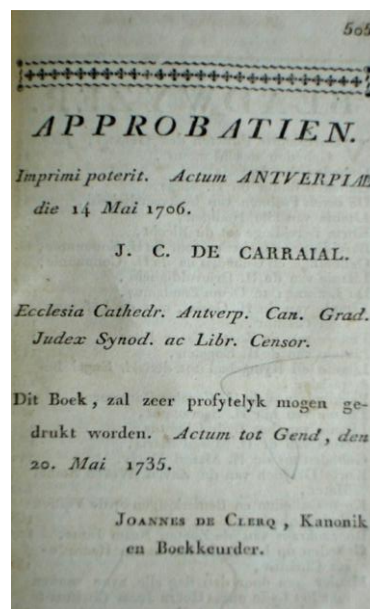
En passant had ik nog bij de *Stichting ter bevordering van de genealogie* een complete lijst opgevraagd van de adressen waarop oom Pas en oom Ben vanaf rond 1920 hebben gewoond. En kreeg ik een collectie foto's die bewaard zijn gebleven bij mijn moeder, en bij mijn achterneef Monique Eijmberts, een kleindochter van mijn tante Stien. Gegevens die samen met mijn mappen vol kopieën van materiaal dat niet op internet te verkrijgen is, voor achterneef Wim en zijn drie broers - en hun nazaten - relevanter zijn dan voor ons, en daarom het beste bij hem kunnen berusten. Daarom heb ik besloten om het allemaal aan Wim over te dragen. Inclusief het voor onze Belgische afstamming cruciale testament van tante Cati uit 1778, en de chronologische overzichten die ik voor de familie-perioden in 's-Hertogenbosch, Amersfoort en Nijmegen opstelde. Met alle feitelijke gegevens over de toen levende familieleden op rij, inclusief enige voorgeschiedenis van de families Van Osch en Luijkx. Deze gegevens voeg ik tevens hier nog als bijlage toe, voor wie wil zien wat ik van die perioden ongebruikt heb gelaten, of de namen wil vinden van de vele niet benoemde personen.

Niet afstaan, maar wel laten zien, wil ik een in leer gebonden gebedenboek uit mijn oma's Luijkx-lijn dat bij mij terecht is gekomen, ik weet niet meer hoe. Het is een uitgave uit 1818, die in de trant van Kortjakje – *zondags ging zij naar de kerk, met haar boek vol zilverwerk* – een zilveren sluiting heeft. Er staat met potlood in dat het behoorde aan *Jochop Luijkx oud 23 jaar*, terwijl een inliggend bidprentje het overlijden in 1831 meldt van ene Willemina van Riet. Geen “van de Riet” zoals moeder Eef van mijn oma van zichzelf heette, en onvindbaar in de archieven, maar toch duidelijk in de richting van moeder Eef wijzend. Zij zal het aan haar oudste zoon Johannes hebben gegeven – de enige van haar kinderen aan wie ik Jochop als bijnaam weet te plakken

– en dat moet dan in 1880 zijn gebeurd. Van hem moet het dan bij zijn zuster Marie, mijn oma, zijn beland. Als boek heeft het een voorgeschiedenis die ver teruggaat, waarnaar het titel- en inhoudsblad verwijst met zijn “*dezen druk is van veele faute verbeteret*”. Achterin op blz 505, is dan te zien dat de aanbeveling tot drukken al van 1706 dateert, maar dat de toestemming door de *Boekkeurder* heeft moeten wachten tot 1735.

Ter afsluiting een dankwoord voor de professionals binnen en buiten de vele archieven die ik om informatie heb aangeschreven. Altijd kreeg ik vriendelijke hulp, die hier en daar uitgroeide tot een langdurig contact. In het bijzonder met Arjan van Loon, beheerder van het Geertruidenberg-archief waar ik drie jaar geleden mijn onderzoek begon. Hij verschaftte mij de foto's en documenten voor de periode 1735-1835, en alle gegevens die te vinden waren als antwoord op steeds weer nieuwe vragenlijsten. Met als hoogtepunt het testament van tante Cati dat de weg opende naar onze Belgische voorouders. Een bijzondere dank ook aan mijn vriend Henk Beers, die niet alleen die Belgische gegevens opspoorde, maar bovendien onvermoeibaar heeft gezocht naar antwoorden op de steeds weer nieuwe vragen die ik hem tijdens het graven naar verbanden tussen mijn gegevens voorlegde. Alles wat daarover op internet te vinden is bracht hij boven tafel. Ik bof geweldig dat stamboomonderzoek zijn hobby is, voor eigen familie en schoonfamilie, en dat hij ook Renée en mij is gaan helpen, met al meer materiaal dan wij nog hebben kunnen verwerken. En nu mijn verhaal klaar is, gaat hij een website maken om èn dit resultaat èn de achterliggende stamboom met meer dan 3.000 namen, voor eenieder op internet toegankelijk te maken. Meer dan fantastisch!

Belangeloze hulp kreeg ik ook van amateur Nico Koppers uit 's-Hertogenbosch, die als vrijwilliger de nog nauwelijks toegankelijke kadastergegevens van het archief aldaar in kaart brengt. Al kenden wij elkaar niet, hij zocht kosteloos, als een goede vriend, in groot détail de situatie-gegevens bijeen voor brouwerij *De Roode Kroon*, en maakte foto's bovendien. Het dichtst bij huis tenslotte veel dank aan dochter Manon, die de tekst kritisch meelas en enkele computer-complicaties oploste waar zelfs haar moeder geen raad mee wist. En zeer veel dank aan mijn lieve Renée, constant mijn klankbord en behoedster tegen ongerijmdheden, die meerdere versies meelas, alle illustraties inscande, mij redde als ik wanhopig boos vastliep in het aanbrengen daarvan, en uiteindelijk aan het geheel het voor mij altijd onmisbare fiat gaf.

Bijlagen

Testament van Catharina Bijvoet – Smolders, 20 augustus 1778

Chronologie 's-Hertogenbosch

Chronologie Amersfoort

Chronologie Nijmegen

Testament van Catharina Bijvoet – Smolders

De comparant heeft verklaard beneede
de agtduysend Guldens gegoodte zijn

1 als Gult.

< 8.000

M. Schouten

N° 74

In den Name des Heeren Amen

Op huijden den 20^{en} Augustus 1718.

Gezeg

lijfgemaakt Comproude voor de ondergenoemde Heeren Schee,
Denig Jan van der conie Antie penen en Secretaris der Stad Geesthuijden berg. Catha,
die nuyt gemaakt Luyver rina Smolders Medinne en Eijfgenaame van Martinus
dochter van Antonie Bijvoet Bijvoet, Raoprouwe woonende binnen daere Stad, te ken
den 20 Maent 1718 Eijfacht nen geevende geneegen te zijn om te dispoonezen van
voor hende iken Testamen haare naastelaatene goederen, en daer toe (zoo lijket,
welk hebben de Maerid Meijer lijk bleek:) de veroijpte beghaamheeden hebbende,
Opjens klein docht van beveelde zij voot off haare diele in de Genadige handen
Anna Mourid Smolders van God en haare Lijghaamen de aarde met een
ordentelijke begravenis naal hiaere staat, verklaard,
wijders te heruoepen on te annulleeren alle voorgaande
Testamenten en Gediellen, zoo die zij alleen als te
zamen met haar wijlen man gemaakt, ^{kracht} als niet wil,
lende dat daer op eenige de minste ^{reflexie} zal gendomen,
mael gekonden worden van onwaerden.

En als nu tot haare voorgenoome Dispositie koomt,
de, verklaardet zij Comprouden te legatcezen aan
Pieter Adriaanlis Smolders Zoon van Martinus
Smolders eene Somma van een hondert Guldens
die lijt den volle Boedel doot haare Eijfgenaam
men gelijkelijk zhillen moeten worden betaald.

Voorts verklaarde zij tot Eiffgenaamen in de eenel-
 helfft van alle haare naaste latene goederen, zoo
 roerende als onroerende, Actien, Inschulden en Cre-
 diten niets daar van uijtgezondert te benoemen
 en aantestellen haar mans neeffen nigt Hendrik
Antonise Bijvoet en Maria ~~Bijvoet~~ Weduwe van
Adriaan van der Logt beide woonende alhier,
 en bij vooroverlijden van dezelve hiinne wettige
 Descendenten bij representatie, onderdoere mits
 dat zij gehouden zullen zijn uijt hiinne Eiffportie
 te geeven aan de Kinderen van Voorn: Hendrik
Ant: Bijvoet idet van hen een zilvere tafel Lijpel
 en Vorket, idem aan de Dogter van gemelde Weduwe
 van der Logt meede een Dito Lijpel en Vorket.

En in de wederhelfft van haare geheele naaslaten,
 „schap als boven, verklaard zij comparante te nomi-
 „neeren en te institueeren tot haare Eiffgenaame,
haar Broeder Hendrichs Smolders woonende tot
Leijden, (en haare Neeff: Martinus Smolders woonen,
 „de te Soerinchem (en meede bij vooroverlijden van de
 „zelve hiinne wettige Descendenten bij representatie, on-
 „der deze Conditie nochtans dat haare voorn: Broeder
 en Neeff Hendrik en Martinus Smolders van hiinne
 eiffportie zullen moeten misfen en daar uijt beide ge,

Lijkelijk voldoen de volgende Legaten

Als aan haar Zuster Allegonda Smolders Weduwe van Hendrik Loijson woonende tot Leijden, eene Somme van vier honderd Guldens, een paar beddelaken, twee paar kussensloopen, een tafellaaken, zes Servetten, vier hemden, een Silveren tafel Lepel en Vorkot, en bij voor overlijden van dezelve, als dan in plaats van $\frac{1}{2}$ voorsz: aan haar Zoon Michiel Loijson eene Somme van twee honderd Guldens, met een paar beddelaken, een paar kussensloopen, zes Servetten, en een tafellaaken, een Silveren Lepel en Vorkot, onder deore mits dat 'dezelve geene pretensie op haare Boedel zullen mogen maaken, noyons $\frac{1}{2}$ geen zij zoud, de' willen sustineeren haar te competeeren uijt de nalatenschap van wijlen haar Broeder de He. Matthous Smolders in leeven Pastor tot Hooren in $\frac{1}{2}$ land van Leijk, waal van de Comparante verklaard haal voorsz: Zustel ten vollen voldaan te zijn, off ~~paars~~ dat zij andersints van $\frac{1}{2}$ voorsz: Legaat verstookt zullen zijn.

Item aan haar Neef Paulus Ginijs Zoon van haar wijlen Zuster Anna Maria Smolders in Kintelijck verwekt door Hendrik Ginijs eene Somme van twee honderd Guldens, een paar ^{in een paar kussensloopen} beddelaken, een tafellaaken, zes Servetten en

Als meede aan haar Migt Hendrina Gunis
 Dogter van haare voorn: Zuster Anna Maria
 Smolders, eene Somme van twee honderd guldens
 als meede een paar beddelakens, zes servetten
 een zilvere Löffel en Vorket, en een paar kussche linnen

En laastelyk aan Peter Adrianus Smolder
Loon van Martinus Smolders een zilvere Löffel
en Vorket

Des zullen alle de voorn: personen ten aant-
 zien van $\frac{1}{2}$ aan hien hier boven gelegateerden
 „nen en Zilver zig moeten te vreedon/houden met
 „ $\frac{1}{2}$ geen hen doot de naal te noemene Excellencie
 „word ter hand gesteld zonder hien zijge verkie-
 „zing daar omtrent te mogen hebben; En inge-
 „valle van vooroverlijden van deselve Legataris-
 „zal $\frac{1}{2}$ gemaakte vervallen aan hinnen wettige aff-
 „koomelingen bij plaatswillinge ten waare $\frac{1}{2}$
 „andere expresselyke mogte weeren uytgedrukt

En zal $\frac{1}{2}$ regt van de collateraale Successie
 dool haare affgenamen idel voor zijn Excellencie
 „fie moeten worden betaald, zonder dat die geen
 welke belast zijn met $\frac{1}{2}$ uytreijken del Legua-
 ten iets desmeegens zullen moogen korten of
 „de Legatarisfen in rekening brengen

Welke Legaten niet eerde zullen kunnen worden
 geijscht als na dat haare Boedel tot volkoo-
 „men Liquiditeit is gebragt, waaltoe haare
Excellencie de tijd gegeven word van twee

5
jaaren. En ingevalle derzelve Legatarissen met
Voors. gemaakte onder de gemelde condities
niet te vreden mogte zijn maer tegens de be-
cintenis daer over enige moeyte off questie
kwaame te moveren, zal de Legaat van de zoda-
nige vervallen ten behoeven van haare moede
Eftgenaamen Hendrik en Martinus Smolders.

Lijndeljk is de comparante begeerte dat
haare nagenoemde Executeurs stipteljk zullen
moeten volbrengen de begeerte van haer Testatrice
en haer wijlen Man, volgens de handscheiff bij
de Grosse dezes zillende worden gevoegd, en de
kosten daer van uijt den volle boedel en dijs
moeten gedraagen worden doot haare gezaa-
mentlijke Eftgenaamen.

Wijders behoud de Testatrice aan zig de clau-
sule reservatoir, met magt om deere dispositie
te mogen veranderen, en vermeerderen, alsook
ten aanzien van de Legaten zodanige andere
schikkinge te maaken als zij bij handscheiff
zal koomen goedtevincken, willende dat het
van zodanige waerde zal worden gehouden,
als oft in deere waere geen scheid.

Stellende zij comparante voorts tot Executeurs
en Administrateurs van haare Boedel, mits
gaders tot Voogden over haare Min der jaare

afgevaar - akte 21-05
Martinus Hendrik
- Lambertus
Antonius B. v. d. (opgevoerd bijen) 6

Afgevaar en Legatarissen, haat Broeder
Hendrik Smolders en bij zijn overlijden in
zijn plaats haat neef Martinus Smolders,
als mede Hendrik Antonius Bijvoet en bij
deszelfs overlijden zijn Zoon Antonie Bijvoet,
met magt om haare nalatenschap te brengen,
tot Liquidatie der onroerende en roerende
Goederen te verkoopen of wel onder de goet,
„mondeling afgevaarment te verdelen, en ver-
„ders met zodanige magt als Executeurs, Ad-
ministrateurs en Voogden na regten kan
gegeven worden, speciaal die van Assump-
„tie en Surrogatie tot den uijteynde toe.

Beclideerende mitdien wel expresselijk
uijt haare Boedel alle Heeren Overvoogde,
en Weermestersen, bijsonder te derer Steden,
behoedens dertelvel waardigheid.

Alles te geene voors: Staat de Comparante
duidelijk voorgelazen en doot haat zoo zij
zeijde wel verstaan zijnde verklaarde te
zelve te weeren haat Testament, begerende
dat te ook als zodanig off wel als een codi-
cil zoo te best na regten kan bestaan, zal
worden erkend en naargekoomen.

Aldits gedaan en gepasseert binnen Geesthuijden,
„berg, ten Kuyse van de Comparante ten overstaan-

van de Heeren Cornelis vander Hult
 en Johan Spruijt Scheepenen dat
 als voor ~~Cakavenia~~ ~~Indo~~ ~~er~~ ~~g~~ ~~we~~ ~~en~~ ~~se~~
 Bijvoet

V. D. Hult

G. M. W. J.

In kennis van mij

A. Verhulst

Chronologie 's-Hertogenbosch

Voorafgaand aan 1861

Francis Daniël van Osch x Maria Arloda van den Berg
I
Daniël van Osch (Berlicum, 27-08-1786) X Johanna Maria van Mol (Vught, 08-12-1789)
I
's-Hertogenbosch 14-05-1814
----- I -----
Martinus van Osch Gerardina van Osch
's-Hertogenbosch 18-05-1815 's-Hertogenbosch 29-01-1818

- 23-11-1817 Daniël van Osch (31), Opzichter der Jagt en visserij, overlijdt. Zonder Memorie van Successie. Maar er was wel bezit aan bouwland bij zijn ouders in Berlicum, blijkens de Memorie van Successie van zijn weduwe in 1874.
- 29-01-1818 Gerardina, geboren 1½ maand na haar vaders overlijden.
Johanna (Anna) van Mol woont nu bij haar ouders in de Schilderstraat, beroep baker.
- 15-09-1830 Tweede huwelijk Anna van Mol (40), met Christiaan Verhasselt (28), sociëteitshouder van Sociëteit de Harmonie, nabij de Stadswallen omtrent de St. Janspoort. Zij krijgen een dochter Johanna Catharina.
- 1839 Martinus huwt in Maaseik met Joanna Massij, blijkens haar overlijdensakte geboren op 02-03-1812 in het nabijgelegen Oudewijck, als dochter van Philibert Massij en Johanna Kremers.
- 1840 Philibert Martinus geboren in Maaseik (B).
- 17-05-1841 Christina Gertrudis Agnes geboren in 's-Hertogenbosch. Vader Martinus is steendrukker en papierhandelaar. Woont Hinthamereinde D 512.
- 17-05-1842 Daniël Cornelis Antonius van Osch. (Daan) Overlijdt (80) in Berghem op 16-07-1922.
- 14-02-1845 Catharina Johanna Rosalia. Gehuwd 's-Hertogenbosch 18-02-1879.
- 22-02-1847 Jacobus Aloijsius (Jacques Alois ; Sjaak). Overlijdt (77) in Drunen op 10-06-1924.
- 26-05-1850 Adrianus Benedictus. Overlijdt (72) in Drunen op 20-02-1923.
- ± 1850 Christiaan Verhasselt neemt het koffiehuis Achter het Stadhuis over.

- 30-09-1837 Pascal (Paschalis Philippus Franciscus) Smolders geboren te Geertruidenberg.
- 06-03-1844 Zijn vader Petrus Paschalis (38) overlijdt.
- 15-01-1846 Zijn oom Martinus Johannes trouwt. Zijn moeder Mien (Wilhelmina Petronilla) Mesenig trekt met haar drie kinderen in bij grootvader Paschalis Martinus (Pascal I)
- 30-08-1851 Zijn grootvader Pascal (77) overlijdt
- 21-10-1852 Mien trekt met haar kinderen naar Gorkum.
- 04-01-1854 Gezin naar Rossum. Op 04-10-1854 trouwt zus Cornelia (18) met Johannes de Laat (23)
- 23-02-1854 Pascal tijdelijk naar Amsterdam.
- 14-03-1856 Mien met twee jongsten in Alem, waar Pascal (18) een perceel hooiland koopt voor f500
- 16-07-1856 Pascal krijgt in Alem lotingnr. 17 voor militaire dienst, welk nummer niet is opgeroepen.
- 17-09-1856 Cornelia (20) verkoopt deel van haar erfgoederen voor f4.650
- 29-05-1856 Ludovicus Koene (weduwnaar van Pascal's tante Anna Margarita die in maart 1840 in het kraambd was gestorven) is nu 39 en burgemeester van Geertruidenberg. Hij trouwt in 's-Hertogenbosch met Dymphna van Son (47 en dochter van de President van het Provinciaal Gerechtelijk Hof in Noord Brabant, te 's-Hertogenbosch).
- 01-11-1857 Mien met zoon, dochters en schoonzoon na bijna vier jaar terug naar Gorkum.
- 09-05-1860 Pascal (22) na nog weer 2½ jaar terug in Geertruidenberg, betreft de woning op de Markt naast bierbrouwer Wessels. samen met moeder en zus Hendrica. Na zeven

- maanden, op
 13-02-1861 overlijdt Hendrica (22). Een week later keert moeder Mien alleen terug naar Gorkum, waar zij intrekt bij schoonzoon Jan en Cornelia. **Pascal blijft**, in totaal **1 ½ jaar**.
 09-03-1861 Pascal koopt pak- en koetshuis in Geertruidenberg voor f460. Verkoopt het twee weken later voor f340 !
Pm. Op 11-09-1860 benoemt Pascal bij testament zijn moeder tot universele erfgenaam

1861 – 1870

- 30-11-1861 **Pascal** Smolders (24) vestigt zich Kanaaldijk D 91, 's-Hertogenbosch, achter de te kopen brouwerij aan **Hinthamereinde D 9**, tegenwoordig Hinthamerstraat 176-178. Samen vormen zij één complex.
 02-12-1861 Hij koopt bierbrouwerij de Roode Kroon, met pakhuis en woning met siertuin voor f9.800, incl. kosten f10.500. *Een kaarsje is aangestoken en opgebrand zonder dat er gehooqd is.*
 24-12-1861 Pascal verkoopt door hem geërfde weilanden in Geertruidenberg voor f4.220.
 01-01-1862 Hij vestigt zich als bierbrouwer (advertentie).
 31-01-1862 Hij betaalt de koop met f6.500 contant en f4.000 hypotheek.

 25-04-1863 **Pascal huwt Christina van Osch**. Hij 25 jaar, zij nog net 21. Eén van zijn twee getuigen is zwager Jan de Laat, de ander is Henricus Holman, 34 jr. koffiehuisshouder. Ook **vader Martinus** is nu koffiehuisshouder: Fonteinstraat A 327 (= achter 't Stadhuis A327), enige tijd eerder overgenomen van zijn moeder en stiefvader Verhasselt, bij wie hij toen introk.
 02-09-1863 Pascal neemt f1.500 hypotheek.
 15-01-1864 **Johanna Martina Christina (Jeannette)**
 26-03-1864 Pascal neemt nogmaals f1.500.- hypotheek
 28-10-1864 Pascal neemt nog eens f965.- hypotheek
 02-05-1865 Christiaan Verhasselt (62) – 2^e echtgenoot van Anna van Osch–van Mol, die nu 75 is – overlijdt op adres **Achter het Stadhuis A 327**. Zonder beroep
 14-06-1865 Martinus van Osch (50) overlijdt. Zijn weduwe Joanna (53) neemt de zaak over als Koffiehuisshoudster. Zij heeft nog zeker drie kinderen thuis, waarvan Rosalie (20) in de zaak zal meehelpen.

 08-01-1866 **Philippus Wilhelmus Petrus Martinus (Flip, Philibert)**
 02-05-1866 Pascal verkoopt de brouwerij en annexen aan Hermanus Geurts, burgemeester en bierbrouwer te Maasbracht, voor f10.700. Daar blijft na aftrek van kosten en overdracht van de hypotheeken ± f2.500 van over.
Verlies aan kapitaal: f4.000. Het gezin gaat wonen in de **Vugterstraat H 4**.
[het bevolkingsregister mist de gegevens van 1865 tot 1872, alsook alle data van hun verhuizingen binnen de stad. De adresboeken zijn indicatief voor de opvolgende adressen, maar zij kwamen niet elk jaar uit en bovendien komt Pascal in die van 1869 en 1871 niet voor. En tenslotte kunnen de huidige huisnummers door de vele, niet altijd bijgehouden vernummeringen niet betrouwbaar uit de oude worden afgeleid].
 09-05-1867 **Sjaak van Osch** (20) terug in den Bosch na een verblijf van **3½ jaar in Parijs**, waar hij **in 1869 opnieuw** verbleef, voor **½ jaar**.
 15-12-1869 Koestraat 40 in Geertruidenberg wordt verkocht voor f1.800. Pascal krijgt daarvan vermoedelijk een kinsdeel (met Mien en Cornelia) van f300.

1871-1880

- 01-09-1871 **Tweeling** Catharina Martina Francisca en Maria Catharina Jacoba. Zij overlijden op 20-09-1871 resp 11-11-1871. **Pascal** is blijkens de overlijdensakten **boekhouder, wonende Vugterstraat H 4**.
- ± 1871 Schilderij van Christine door Piet Slager. Geen inventaris van diens schilderijen in het Slager-museum in 's-Hertogenbosch.
- 31-12-1872 Moeder Mien (66) trekt bij het gezin in op adres **Brede Haven B 190**. Vertrekt via Gorkum naar haar dochter en schoonzoon de Laat in Breda.
- 14-11-1873
- 19-01-1874 Oma Anna Verhasselt - van Mol (84) overlijdt. Laat (Memorie van Successie) haar twee kleinkinderen van Osch elk een waarde na van rond f3.000 aan geld en bouwland in Berlicum en het huis Ververstraat G 1790 in 's-Hertogenbosch. Pascal, met Christine gehuwd in gemeenschap van goederen, en de andere 5 kleinkinderen krijgen elk rond f 500.
- 27-07-1874 **Flip** voor vijf jaar naar *Internaat St. Louis* in Oudenbosch.
- 08-08-1874 **Catharina Cornelia Maria**. Zij overlijdt 28-08-1874. Het gezin woont nog **Brede Haven B 190**, **Pascal** blijft **boekhouder** (adresboek 1873-74 geeft **klerk**).
- 03-04-1875 Moeder Mien (69) overlijdt in Breda, waar zij inwoonde bij Pascals zuster Cornelia de Laat – Smolders. Zij laat *geene roerende of onroerende zaken* na.
- 1875--1876 Gezin bewoont blijkens adresboek 1875--1876 de étagewoning **Colperstraat A 281a**. Schoonmoeder Joanna heeft koffiehuishoudster dan verwisseld voor particuliere, en Fonteinstraat A 327 voor A 318. **Sjaak**(28) trouwt op 27- 07- 1875, woont dan nog daar bij zijn moeder, die op dat moment al *sans profession* was. Hij is haar niet opgevolgd, staat te boek als kastelein in sociëteit De Unie op Zuid Willemsvaart D 150.
- Pascal** neemt koffiehuis over, verhuist **naar achter 't Stadhuis A 327**. Dit blijkt pas in adresboek 1878-79. Evenals in 1869 en 1871 zal hij niet erg actief zijn geweest met het doorgeven van aanpassingen voor het adresboek. Wellicht moest je er voor betalen. Gelet op de trouwdatum van Sjaak zal de wisseling met zijn schoonmoeder in de eerste helft van 1875 hebben plaatsgevonden. Pascal, dan **37 jaar**, gaat zich **koffiehuis- en restauratiehouder** noemen.
- 14-09-1878 Jeannette naar Waspik, tot 05-05-1879. Denkelijk schooljaar op internaat.
- 12-08-1879 **Flip** terug uit Oudenbosch, na vijf jaar schoolopleiding. Hij is nu 13 jaar.

1881-1890

- 31-05-1882 **Flip** (16) vertrekt naar Amsterdam. Verblijft tot 01-06-1883 in een kosthuis van de *Maatschappij voor den Werkenden Stand* aan het Rapenburg 95, vanwaar hij naar Parijs gaat, adres en doel onbekend, om bijna 1 ½ jaar daarna, op
- 20-10-1884 naar huis terug te keren, nog vóór zijn 19^e jaar.
- 24-12-1885 **Flip** vertrekt vlak voor zijn 20^e naar Maasbracht - waar de brouwer/ burgemeester woont die van zijn vader de Roode Kroon kocht - vanwaar hij op
- 20-07-1886 terugkeert, na zeven maanden.
- 16-08-1886 vertrekt **Pascal** (bijna 49) met vrouw en dochter voor 13 maanden naar Frankrijk tot naar *dessaslebourg s. Seine* (slecht leesbaar in het bevolkingsregister).
- 26-09-1887 Hij wordt dan weer koffiehuishouder. Inmiddels gaat per
- 28-09-1886** **Flip** (20) naar Nijmegen, waar hij per 19 september als langverbander-voor-zes-jaar was aangesteld bij het 5^e Regiment Infanterie, met een premie van Fl. 60.-. Hij was eerder dat jaar, als enige zoon, vrijgesteld van verplichte militaire dienst.
- 25-10-1887 **Flip** na een jaar bevorderd tot korporaal.

05-02-1890 **Flip** (24) na 3 1/2 jaar bevorderd tot sergeant-titulair.
10-09-1890 **Pascal** (53) vertrekt met vrouw en dochter, na 15 jaar *Achter 't Stadhuis*, naar Amersfoort.

Broers van Christine van Osch 1860 – 1890

20-05-1890 **Philibert** (50) trouwt in 's-Hertogenbosch met Anna van Wing (28). Hij was handelsreiziger in religieuze artikelen.

25-08-1871 **Daan** (29) terug uit dienst bij het Oost Indisch Leger in Weltevreden, bij Batavia.
27-04-1878 Gaat naar **Amsterdam**, voor klein halfjaar tot 08-10-1878. Geen beroep gevonden. Vertrekt naar Uden op
20-06-1880 en werd volgens **overlevering** r.-k.broeder.

05-10-1863 **Sjaak** (16) naar **Parijs**, voor 3½ jaar tot 09-05-1867 (20). En op 06-09-1869 (22) opnieuw naar Parijs, voor vijf maanden. Hij wordt kastelein, later sociëteitshouder, koffiehuisshouder in 1888-89 en in 1890 eigenaar van café Suisse.

27-07-1875 Sjaak (28) trouwt in Luik. Vermeldt *sans profession*. Zijn moeder (63) woont dan *au même domicile*. Dwz. hij trouwt vanuit het ouderlijk huis, is met zijn moeder meegegaan naar Fonteinstraat A 318. Hij krijgt geen kinderen.

28-07-1875 **Adriaan** (25) gaat voor bijna **zestien jaar naar Amsterdam**, tot 28-04-1891. Tussentijds (1879) trouwt hij in 's-Hertogenbosch. Bij terugkeer is hij handelsagent.

Chronologie Amersfoort

Voorafgaand aan 1890

Joannes Luijkx x Brigitta van Rosendaal I		Dirk Evertse van de Riet x Everarda Helmesse I
Godefridus Luijkx X Petronella Caluij (Oudenbosch, 03-01-1790 (Antwerpen, 14-01-1792) (Alkmaar, 30-11-1834) (Alkmaar, 27-08-1860)		Everhardus van de Riet X Sybilla Heun (Achterveld 26-01-1794) Amersfoort 21-03-'94 (Amersfoort 12-12-1855) Amersfoort 23-12-'70
----- I -----		----- I -----
Bernardus F. J. Luijkx (jongste van acht) (Amsterdam 11-02-1831)	X	Everarda A. van de Riet (jongste van drie) (Amersfoort 1835)

- 28-07-1830 **Everhardus van de Riet**, van huis uit landbouwer, evenals zijn ouders, huwt Sybilla Heun in Amersfoort, wier familie daar een lang verleden heeft, en aan de wieg staat van de meubelmakerij en winkel van mijn oma's ouders aan de Langestraat A 11 (later =35). Everhardus was 1,60 m. lang, had zwart haar en bruine ogen, een ovaal gezicht met laag voorhoofd, kleine mond en neus, en miste het kootje van zijn linker wijsvinger. Hij verscheen zonder enige familie. Zijn ouders waren overleden, evenals zijn grootouders *zowel van vaders als moeders zijde van welke hij onder presentatie van den Eed verklaarde derzelve nimmer te hebben gekend noch iets van derzelve laatste verblijfplaats of plaats van overlijden immer te hebben geweten.*
- 28-01-1835 **Eef** (Everarda Alijda) **van de Riet** geboren in Amersfoort. Zij heeft twee oudere broers, waarvan de een op 20-06-1894 overlijdt in Woudenberg, de tweede in 1855 trouwt in Amersfoort, geen overlijdensdatum bekend.
- 22-09-1853 **Eef** huwt, 18 jaar, in Amersfoort met **Ben Luijkx** (Bernardus Franciscus Johannes), 22 jaar en winkelier uit Alkmaar, waar zijn vader het kleermakersvak had omgeruild voor dat van koffiehuishouder. Een *last-minute* huwelijk: zoon Ludovicus komt 10 dagen later, op 02-10-1853. **Ben** kreeg voor de Nationale Militie lotingnummer 131, waarvoor hij op de huwelijksdatum (nog) niet was opgeroepen. De bijlage vermeldt van hem: lengte 1 el/ 5 palm/ 9 duim (= 1 meter 59 cm), rond aangezicht, hoog voorhoofd, gewone neus en mond, ronde kin, blauwe ogen, haar en wenkbrauwen donkerblond, geen bijzondere kenmerken.
- 26-11-1857 Johannes Theodorus Luijkx. Is vanaf 1926 reiziger in Hilversum, overlijdt daar op 13-08-1930.
- 24-03-1862 Godefridus Bernardus Luijkx. Is vanaf 1898 meubelmaker in Hilversum, overlijdt daar 16-02-1931.
- 06-02-1864 Everarda Antoinetta Luijkx. Zij overlijdt ongehuwd in Nijmegen op 16-11-1941.
- 14-08-1866 **Marie** (Maria Johanna) **Luijkx**, die later **Flip** zal trouwen.
- 14-12-1871 Cornelia Geertruida Luijkx. Zij blijft ongehuwd.
- 15-04-1874 Petronella Sibilla Luijkx. Zij huwt in Amersfoort, geen nadere gegevens.
- 18-04-1876 Theodorus Anthonius Luijkx, oom Dorus. Belandt in Kalamazoo in Amerika.
- 10-10-1878 **Marie** (12) voor 2 jaar naar [r.k.meisjesinternaat in] Oerle, tot 03-09-1880.

1890 - 1900

- 01-05-1890 **Flip** Smolders (24) gaat met het 1e bataljon van 5RI naar Leusden.
- 24-06-1890 Vergunning van B&W voor **Pascal**, voor *verkoop sterken drank in het klein* op Stoovestraat B nr 35.
- 06-08-1890 Idem voor adres B nr 30 = Langestraat hoek Stoovestraat, thans bewoond door

- S.H. van Gelder. [Op 03-06-1890 woont daar blijkens het bevolkingsregister ook Jesaia Dirk Lammers van Buren].
- 19-10-1890 **Pascal** (53) vestigt zich in Amersfoort op B nr 30 (wordt later Langestraat 83).
- 31-10-1890 **Flip** bevordert tot sergeant.
- 21-02-1891 *Opening **Café Restaurant Place Roijale** Langestraat hoek Stovestraat, beiden met Ingang. Flinke en nette bediening. Eerste kwaliteit. Opgemaakte schotels worden ook aan huis bezorgd. P. Smolders van Osch. (Advertentie).*
- 24-03-1891 **Flip** (25) vestigt zich in Amersfoort, Langestraat, afkomstig van Infanterie Kazerne Leusden, waar hij na 4½ jaar voortijdig ontslag nam uit zijn 6-jarig dienstverband.
- 01-08-1891 **Café het Valkje**. Bovengenoemd opnieuw gerestaureerd café, voorzien van een GOED LOPEND BILJARD wordt op Zaterdagavond 1e Augustus wederom voor het publiek geopend. Tevens beveelt og zijn net ingerichte restaurant Place Roijale minzaam bij het geëerde publiek aan. P. Smolders van Osch.
Flip wordt kastelein in 't café "de Valk" en de sociëteit "Vereeniging", Valkestraat B nr 96 (wordt later nr14).
- 17-05-1892 **Flip** gaat naar **Amsterdam** voor onbekende bezigheid van een halfjaar.
tot Hij wordt wegens die afwezigheid op 22-06-1892 vervangen als commissielid
- 09-11-1892 bij de Amersfoortse Vrijwillige Brandweer.
- 07-08-1894 **Flip** trouwt als 28-jarige met Marie **Luijkx**, een week voor haar 28e verjaardag
Eén van de getuigen is Philibert Martin van Osch, handelsreiziger wonende in 's- Hertogenbosch en oom van de bruidegom, een ander Jesaias Dirk Lammerts Van Buren, 26-jarige collega koffiehuisshouder. Het huwelijk wordt dezelfde dag voltrokken *in facie ecclesiae* in de r.-k. kerk OLV Hemelvaart, Korte Gracht.
- 23-05-1895 Paschalis Bernardus Philippus Maria (Pas) ; doop zelfde dag in parochie OLVH.
- 08-08-1896 Bernardus Christiaan Josephus (Ben) ; doop zelfde dag in parochie OLVH
- 02-11-1897 Philippus Johannes Martinus Maria (Flip) ; doop zelfde dag in parochie OLVH
- 27-05-1895 **Flip** (29) wordt Agent Phoenix Brouwerij voor Amersfoort en omstreken.
- 03-07-1895 Krijgt Depot der Utrechtsche Stoom-mineraalwater Inrichting van D.L. de Leur
- 29-03-1897 Wordt wederverkoper van Vloeibaar Koolzuur.
- 17-03-1897 *Bericht aan zijne geachte cliëntèle, dat alle Limonades, Smitwater enz. voortaan door hemzelf vervaardigd worden. Verzekerende dat al mijne artikelen van prima kwaliteit zijn, en voor vlugge bediening wordt ingestaan. Aanbevelend PH. SMOLDERS, **Amersfoortse Mineraalwater-inrichting, Bierbottelarij**. Per dezelfde datum bericht De Leur dat Ph. heeft opgehouden depothouder te zijn. Verzoekt orders rechtstreeks bij adres Lijnmarkt 17 in Utrecht te doen en vraagt een nieuwe depothouder voor Amersfoort.*
- 07-05-1898 **Flip** vestigt zijn fabriek, en zichzelf als *winkelier in suikerwerken likeuren en bierbottelaar* in Kampstraat D nr 3 (later nr 6).
Hij is 32 jaar, woonde 7 jaar in de Valkestraat, en heeft nu drie zoons.
- 17-10-1898 **Flip** Alleenverkoper voor J.A.Kempen, koekfabrikant te Deventer.
- 03-05-1899 Everarda Christina Maria (Eef); dezelfde dag gedoopt in parochie *St Franciscus Xaverius*, 't Zand 31.
- 18-09-1899 De jaarrekening van de Rooms Katholieke Kiesvereniging "Recht en Orde" is door (zwager) L.J.Luijkx en **Ph. Smolders** onderzocht en goedgekeurd.
- 04-06-1900 **Pascal overlijdt**, 62 jaar. Er is geen Memorie van Sucessie bewaard, indicierend dat hij geen onroerend goed bezat. De overlijdensadvertentie is ondertekend

met: Wed. C. Smolders – van Osch / Jeannette Smolders / Philibert Smolders / Marie Smolders – Luijckx.

26-07-1900 Christina Jacoba Maria (Stien); dezelfde dag gedoopt in St Franciscus Xaverius.

1901-1910

19-02-1902 Mies (Maria Johanna), doopregistratie van de R.K. kerk St. Franciscus Xaverius aan 't Zand te Amersfoort, met aantekening van haar latere huwelijk.

17-03-1904 Eerste steenlegging voor Stovestraat 5 door de zevenjarige Flipje.

17-08-1904 Flip betreft woonhuis Stovestraat 5, en vestigt zijn fabriek en winkel in Stovestraat 12, tel. 29. Hij is 38 jaar, heeft zes jaar in de Kampstraat gewoond, en heeft nu een gezin met zes kinderen. Adresboek 1905: bierbottelaar der Phoenix-Brouwerij, Fabriek van metaalvrije mineraalwateren en Gazeuse dranken, handel in medicinale en Tafelwateren.

15-11-1905 Het hotel en restaurant van de wed. Smolders van Osch wordt gevestigd in het perceel Kortegracht 19, laatst bewoond door Kapitein Graswinkel. (Van der Neut noemt dominee Graswinkel als bewoner tot 1901, bij foto Place Royale. Hij meldt als straatnummer 8; oneven nummers zijn later in even gewijzigd en v.v.).

01-06-1906 Hotel Place Royale is verplaatst naar Kortegracht 19 - over het Postkantoor. Intercommunaal telefoonnummer 161. Afzonderlijke zalen beschikbaar voor vergaderingen, diners en soupers. Dagelijks verkrijgbaar: middagschotels à 80 cent, bestaande uit soep, schotel naar keuze en nagerecht. Bekende, goede keuken. Rustige kamers voor langer verblijf tegen pensionprijzen. (Advertenties. 02-06 en 23-07-1906).

[Smolders van Osch heeft de alleenvertegenwoordiging van The Continental Bodega Company die zelf hiervoor adverteert, o.m. al op 28-11-1901 met "Geschikt St Nicolaas geschenk": Spaansche en Portugeesche wijnen, bij vooruitbetaling verkrijgbaar bij Place Royal].

21-03-1905 Johanna Gerardine Josephine (Net); dezelfde dag gedoopt in parochie OLVH.

29-06-1907 Ben Luijckx overlijdt, 76 jaar, en laat bij testamentaire voorziening voor elk van zijn acht kinderen f63 na (van zijn helft van het echtelijk bezit, dat blijkens de Memorie van Successie netto f6.700 bedraagt; het bruto bezit van hem en zijn vrouw samen is f21.000).

18-06-1908 Joh. Van der Wilde neemt na 4 jaar de zaak in BIEREN EN MINERALE WATEREN in Stovestraat 12 over van Flip. Van der Wilde adverteert op 26-08 met de zaak als voorheen Ph. Smolders, tel 29. Flip geeft nu in Adresboek1908 alleen nog: mineraalwaterfabrikant, hoofdagente der Phoenix Brouwerij, ook met tel. 29.

20-03-1909 Jozef Antonius, overlijdt na zes dagen op26-03-1909. Doop in parochie OLVH.

13-01-1910 F.W. van der Wilde [zoon van Joh.] adverteert met Agent Phoenix Brouwerij, laat voor het eerst voorheen Ph. Smolders achterwege.

1911-1921

17-01-1914 De do. avond gehouden veiling [van Kortegracht 19] inzet 13.400 en gehooft tot 14.100, werd opgehouden. Mw Smolders van Osch, thans geheel hersteld hooft het hotel nog geruime tijd zelf te drijven. (Krant).

09-07-1914 Everarda A. van de Riet, meubelmaker in de Langetsraat, overlijdt, 79 jaar. Zij laat bruto f27.500.- na, opgebouwd uit twee panden aan de Langestraat

- sectie E nrs 2703 en 2704, en sectie E 3797 (of 3297?) tezamen op f20.800 gewaardeerd - en roerende goederen plus diversen ad f 6.700. Daar gaat ± f10.000 vanaf wegens schulden, waaronder f5.000 hypothecaire schuld à 4% rente aan de dochters Everarda (50) en Cornelia (42), die tot het laatst met haar de winkel in houtwaren annex meubelmakerij dreven. Die twee – het is inmiddels 08-01-1915 en zij wonen zonder beroep in den Haag - krijgen bovendien ieder het maximaal mogelijke van het netto restant. Totaal f6.050 voor elk. De andere zes kinderen - waaronder Marie en via haar Flip - zijn in de legitieme gesteld en krijgen daardoor ieder “slechts” f1.520.
- 10-07-1914 Jacobus Aloisius van Osch (broer cq oom Sjaak, 67, en voormalig houder van Café Suisse in ‘s-Hertogenbosch) komt uit Berlicum, waar zijn vrouw op 13-1-1913 overleed (geen kinderen) naar Kortegracht 19, inwonen bij zijn zus van 73 en nicht van 50.
- 17-07-1915 F.W. van der Wilde adverteert voor het eerst met: Electrische fabriek van Gazeuse Dranken annex Bierbottelarij , Stovestraat 12, tel 29. [Hij zal die fabriek per 15-01-1921 overdragen aan W.G.Polhout].
- 20-09-1915 Advertentie voor dienstbode/ kokkin en 2e dagmeisje voor Place Royale.
- 30-11-1915 Advertentie: Aanstaaenden Zondag 5 December zal het hotel-restaurant Smolders van Osch 25jaar bestaan.
- 13-03-1916 Krant: De Belgische generaal, Dossin, die een inspectietocht doet naar de geïnterneerdenkampen in ons land, is gisteren avond alhier aangekomen en afgestapt in Hôtel Smolders van Osch.
[Ook: In het vervolg zal uitsluitend voor de Belgen Zondags om half 9 en 10 uur een mis worden opgedragen in de kapel van het r.k. kerkhof (AD/ Eembode).
En: Op een bevolking van nog geen 25.000 inwoners waren er in 1914 20.000 Belgische militairen en vele burgers ingekwartierd die - na het uitbreken van W.O.I en de capitulatie van België - de plunderende en moordende Duitsers ontvlucht waren. En: Vanaf 1916 golden er in ons land distributiemaatregelen. (Amersfoort zoals het was, hfdst 4, p.80)].
- 18-05-1916 Generaal C.J.Snijders, opperbevelhebber van land- en zeemacht, komt heden te Amersfoort en zal intrek nemen in hotel Smolders van Osch (A. Crt).
- 10-03-1916 Vergunning-aanvraag verkoop sterken drank in het klein door Jeannette Smolders.
- Begin 1918 Wed C. Smolders van Osch verhuist naar Utrechtsche Weg 198
- 20-02-1918 Hotel Smolders aan de Kortegracht is verkocht aan de firma Dullaert & Co
- 22-06-1918 Openbare verkoop op 27 juni 1918 van de gedeeltelijke inboedel Place Royale. Waaronder lampen, klokken, staande klok en schilderijen.
- 10-05-1918 Pas van kazerne naar Stovestraat 5. Beroep: kelner
- 30-08-1918 Stien uit Hooge Zwaluwe naar Utrechtsche weg 198.
- 09-10-1918 Flip jr overlijdt te Fort Bliss Texas aan Spaanse griep
- 29-05-1919 Christina Smolders van Osch (78) overlijdt. Er is geen Memorie van Successie, indicierend dat er geen onroerend goed was.
- 01-08-1919 Jeannette, inwonend op Utrechtsche Weg 198, vertrekt naar Heerenstraat 28 in Hilversum. Sjaak van Osch, idem, vertrekt naar Drunen.
- 02-10-1919 Pas (24) trouwt in Alphen aan de Rijn met de protestantse Alida (Ali) de Leeuw (21) geboren 20-08-1898 in Zuilen. Een “moetje”: na 31/2 maand wordt op
- 23-01-1920 hun oudste zoon Philippus Maria (Flip) geboren in Rheden.

- 23-02-1920 Flip (54) ingeschreven op Regentesselaan 37, samen met vrouw en de vier dochters afkomstig uit Hilversum – alwaar niet geregistreerd. Eerdere beroepsaanduidingen, w.o. expediteur Phoenix Brouwerij, zijn doorgehaald en vervangen door handelsagent. In adresboek 1921-22 reiziger voor H. Meursing in Amersfoort, die exporteert naar tropische landen.
- 25-05-1920 Jeannette komt bij Flip in huis, uit Gouda.
- 01-12-1920 Ben (24) trouwt in Amsterdam met de protestantse Cornelia (Nel) Corver (23), geboren te Amsterdam. Hij is afkomstig uit Rheden, als salonbediende. Via Amersfoort gaat het paar op 23-09-1921 naar Den Haag, en op 19-07-1922 naar Amsterdam, vanwaar hij alweer op 12-09-1922 vertrekt naar Stavoren, als koopman, winkelier. Op 23-11-1922 vindt hij dan zijn bestemming in Enkhuizen, als hofmeester op de veerdienst Enkhuizen – Stavoren, wonende Stationsplein 2, boven het trein- en veerstation.
- 17-04-1921 Gerritje Alida (Ger), dochter van Pas, geboren in Alphen aan de Rijn.

Kinderen 1902 -1921

- 12-09-1902 **Pas** (7) naar Oudenbosch, klooster/ instituut Sant Louis van de congregatie van de heilige Aloysius Gonzaga, opgericht 1840, voor opvoeding en opleiding tot voor jongens uit diverse bevolkingslagen. O.a. schipperskinderen. *Wim: vader vertelde dat hij daar mede een meubelmakersopleiding kreeg. Maassen:*
- 15-08-1904 *plaatsing kwam ook na de oorlog nog voor, van wat bij de mensen doorging als moeilijke slechtlerende jongens.* Er was een pensionaat Ste Marie voor meisjes. Enorm complex met basiliek à la St Pieter in Rome.
- 27-05-1906 Pas opnieuw naar Oudenbosch, tot 11-07-1908. Totaal 4 jaar. Pas (nu 13) naar Kortegracht.
- 15-09-1910 Diploma zwemschool voor Pas en Ben.
- 30-04-1913 Pas (18) naar Lisse, van Kortegracht 19
- 30-08-1913 Pas uit Utrecht naar Kortegracht 19.
- 1915 à 1916 Pas gemobiliseerd
- 10-05-1918 Pas van kazerne naar Stovestraat 5. Beroep: kelner
- Eind 1918 ? Pas naar Rheden. Samen met Ben?
- 02-10-1919 Pas trouwt, 24 jaar oud, in Alphen aan de Rijn met Alida de Leeuw, 21 jaar oud. Hij neemt haar mee naar Rheden, en daar wordt op
- 23-01-1920. Flip geboren. Binnen een jaar verhuist het paar naar Alphen aan de Rijn, waar op
- 17-04-1921 Dochter Ger wordt geboren.
- 24-06-1912 **Ben** (15) naar Utrecht voor hotelopleiding (?).
- 12-08-1913 Ben (17) van Stovestraat 5 naar Oud Beyerland, voor hotelopleiding (?). Terug
- 23-07-1914 in Stovestraat 5. Beroep: kelner.
- 31-07-1915 Ben naar Eindhoven, als kelner, op adres Markt 38.
- 04-11-1916 Ben terug in Stovestraat 5.
- 21-02-1917 Ben naar Maarssen als kelner.
- 23-01-1918 Ben terug in Stovestraat 5.
- Eind 1918 ? Ben gaat naar Rheden. **Samen met Pas?**
- 01-12-1920 Ben trouwt in Amsterdam met Cornelia Corver.

27-04-1911 **Flip** (13) van Stovestraat 5 naar Aalst.

14-04-1909 Eef (10), Stien (9) en Mies (7) naar r.k. kostschool van Stichting Onze Lieve Vrouw te Weesp , behorend bij Les Soeurs de Notre Dame te Amersfoort, Moederhuis op de Singel aldaar. Voor meisjes uit de betere standen.

20-08-1910 Terug naar Stovestraat 5.

03-05-1911 Eerste communie van Mies in de parochie van O.L.V. Hemelvaart.

28-04-1917 Mies krijgt getuigschrift voorbereidende klasse van de Amersfoortsche Industrie- en Huishoudschool aan de Beekensteinselaan. [foto huishoudklas].

02-05-1918 Stien bevordert van de 2e naar de 3e costuumklasse van de A.I.H.school.

Overlevering

1894 Flip trouwde toen hij nog officier was. Smolders heeft zijn hele dienstperiode bij een en het zelfde regiment doorgebracht : het 5e R.I. ! Nog even nagekeken in de jaarlijks uitgegeven "Naamboekjes van Officieren" in onze bibliotheek, eigenlijk meer een soort Leger-almanakken :Van 1886 tot in 1890 waren Staf, 1e, 2e en 4e Bataljon van 5 R.I. te Nijmegen gelegerd, het 3e Bataljon te Grave, en het 5e te Utrecht.

Maar per 1 mei 1890 ging het 1e Bataljon naar Amersfoort, dat spoort dan wel aardig met de bij u al voorhanden gegevens. Smolders zou dan ingedeeld kunnen zijn geweest bij het 1e Bataljon, naar het lijkt. Per 1 mei 1891 gingen ook nog Staf en 2e Bataljon naar Amersfoort, maar Smolders had de dienst toen al verlaten. (de Kinkelder, Nationaal Archief)

1914 Erfenis Van de Riet. De verdeling heeft bij één zoon tot felle aanvechting geleid, zoals mijn zus Irene uit familieverhalen heeft opgetekend. Die Dorus, zo vond ik, woonde in Kalamazoo in Amerika. Hij was een schoft luidde het, hij had achter de centjes van zijn zwager, onze opa, aangezetten. Maar in feite dus de centjes van zijn zusters, en gekregen heeft hij ze niet.

(Zus Irene): **Christien had 3 broers**: Flip, Sjaak en Daan.

Flip woonde in de v. Tuldenstraat in den Bosch. Was handelsreiziger door heel Europa in religieuze artikelen. Gokte met Russische staatspapieren. Verloor al zijn kapitaal en zijn verstand.

Sjaak was eigenaar hotel-café-restaurant Suisse. Had een grote snor. Geen kinderen.

Daan van Osch is broeder geworden. Voordien in Weltevreden, in Ned-Indisch leger.

Gegevens Bevolkingsregister:

Christina had vier broers en één zuster. Zie Chronologie 's-Hertogenbosch

1918. Flip jr. zou in Amerika in militaire dienst zijn gegaan om een greencard te kunnen krijgen. Hij stierf aan de spaanse griep, die in Amerika is ontstaan en door slechte zorg voor de dicht op een levende militairen wereldwijde verbreiding kreeg.

Flip was een strenge vader. Kinderen moesten aan tafel staan.

Chronologie Nijmegen 1922-1931

- 02-01-1922 Opa (56, handelsagent), oma en dochters op Jozef Israelstraat 48 in Nijmegen. Jeannette verhuist van Regentesselaan naar het door haar gekochte heerenhuis aan de Utrechtsche Weg 119.
- 16-03-1922 Mies (20) naar Oss, Heuvel 14; daarna Breda, Toonkunststraat 18, tot
09-01-1923 dus minder dan 10 maanden, wellicht zelfs al vóór de Kerst terug geweest.
- 14-04-1923 Maria Johanna (Rie), dochter van Pas, geboren in Alphen aan de Rijn.
- 07-05-1923 Bernard (Ben), zoon van Ben, geboren in Enkhuizen.
- 13-09-1923 Mies (21) (modiste) naar Druten p/a Cornelis Joannes van der Wielen (23-01-1875) weduwnaar sedert 26-02-1923. Hij is boekhouder, maar neemt modistes in huis, waarvan Mies de eerste is. Zij blijft 2½ jaar, tot 08-04-1926, (voor verjaarsfoto 1925 naar huis) en gaat dan kort naar Edam, ook als modiste.
- 19-08-1924 Johan (Hans), zoon van Ben, geboren in Enkhuizen.
- 15-04-1924 Opa (58) op Jozef Israëlsstraat 60.
- 05-08-1925 Opa (59) start Bureau voor Hinderwetaanvragen (advertentie), en in september een Technisch Bureau voor verzekeringszaken met R. Bloem (advertentie)
- 14-05-1926 Paschalis (Pas), zoon van Pas, geboren in Zwolle.
- 20-06-1926 Mies (24) terug uit Edam, op Jozef Israëlsstraat 60.
- 05-08-1926 Jeannette overlijdt. Zij laat baten na van f9.500 [waarvan het herenhuis f7.500] en een hypothecaire schuld van f8.000, ruim drie jaar eerder aangegaan op 20-03-1923. Flip, assuradeur te Nijmegen, verklaart dat hij geen schenking van haar had ontvangen die nog onder het successierecht viel, en dat de hypotheekakte – verleden voor notaris Te Leuken in Amersfoort – daar ook niet voor bedoeld was geweest. Hij erft f765. (MvS 24-09-1926)
- 04-09-1926 Aankondiging van Veiling Heerenhuis Utrechtsestraatweg 119 met voor- en achtertuin met afzonderlijk poortje, groot 243 m². El. licht, gas- en waterleiding. In eigen gebruik bij familie Smolders.
- 14-08-1926 Opa (60) richt het Assurantiekantoor Noviomagum op, als hoofdagent van de R.K. Algemene Verzekering-Maatschappij “DELFIA” te Delft (advertentie).
- 11-11-1926 Mies (24) naar Hilversum als winkeljuffrouw. Woont 's-Gravelandseweg 4, samen met 40-jarige Mej. E.M.J.A. Ruys, chef winkeljuffrouw. Nr 2-4 was een manufacturenwinkel-woonhuis van de drie gebroeders Langemeijer. [Vandaar](#)
- 30-05-1927 naar Breda, Teteringsedijk 121.
- 20-06-1927 [Mies \(25\)](#) na in totaal slechts 7 maanden terug in Nijmegen, waar zij blijft werken. Foto's met zus Eef en Flipje en Rie in augustus, en strandbezoek met zus Net en vriendinnen aan Scheveningen.
- Sept. 1927 [Mies](#) op bezoek in Druten (foto)
- 07-12-1928 [Opa \(62\)](#) Lid van de Derde Orde van St. Franciscus en Lid v.h. College v. collectanten der St Stefanus Parochie, [overlijdt](#) (ook bidprentje). Geen Memorie van Successie.
- 01-05-1929 [Oma \(63\)](#) en dochters naar Willemsweg 118, hoekhuis met winkel en grote bovenwoning. [Mies](#) en Stien staan in (verlaat) Adresboek-1928 nog op Jozef Israëlsstraat 60.
- 05-11-1929 [Bram](#) (Abraham Dingeman) [den Dunnen \(26\)](#) op Groesbeekseweg 52, afkomstig van Pletterijkade in Den Haag, als kantoorbediende.

11-04-1930 **Bram (27)** in Van Welderenstraat 116, filiaalhouder in meubelzaak van latere N.V. Handelmaatschappij HOVI (per september 1931).
30-05-1930 **Oma (63)** en dochters na 1 jaar naar Arnhem, Ketelstraat 15, als filiaalhoudster van Jamin.
14-01-1931 Stien (30) trouwt in Arnhem met de Nijmeegse kleermaker Ferdinandus Jacobus (Fer) Sengers.
21-01-1931 **Oma (64)** met drie dochters terug in Nijmegen, Dobbelsmannweg 37.
17-04-1935 **Oma (68)** met Eef naar Lindenlaan 3 in Berg en Dal, Groesbeek.
22-10-1938 **Oma (72)** trekt met Eef in bij gezin van Pas, in de Witte Rozenstraat 16 in Leiden
14-02-1940 **Oma (73)** met Eef naar Beethovenstraat 101 in Nijmegen, waar zij op
02-11-1950 **Oma (84)** overlijdt.

